

DOORGROEIEN IN CULTUUR

conceptnota cultuureducatie

Joke Schauvliege,
Vlaams minister van Leefmilieu, Natuur en Cultuur

Pascal Smet,
Vlaams minister van Onderwijs, Jeugd, Gelijke Kansen en Brussel

Doorgroeien in cultuur

Vooraf

“Er zijn mensen die de zon transformeren tot een gele ronde vlek, maar er zijn andere die met de hulp van hun verbeelding en kunst een gele vlek transformeren tot de zon.”

– Pablo Picasso

De mens is gezegend met een onvoorstelbare verbeeldingskracht: onze evolutie van neanderthaler die worstelt met het vuur tot de choreografie van een hedendaagse danser die elke spier in zijn lichaam beheerst, is zonder meer indrukwekkend. Psychologen weten al langer dat wanneer we ons iets herhaaldelijk verbeelden, we ook beter in staat zijn om het uit te voeren. Verbeeldingskracht is ontegensprekelijk de motor waarmee we als mens de wereld om ons heen vormgeven: we nemen waar, interpreteren, bedenken en verbeelden ons ten slotte hoe het anders kan. Verbeelding is een stille, maar dwingende kracht die ons als mens en samenleving door onze persoonlijke en maatschappelijke evolutie stuwt.

Het heeft er ook voor gezorgd dat de mens de grote vragen en thema's als zingeving, leven, liefde, geluk, maar ook dood, verlies, verraad en bedrog steeds op andere manieren is gaan vormgeven in verhalen, beelden en klanken. Het heeft ook het uitzicht bepaald van de omgeving waarin we ons bewegen met prachtige architectuur en design. Maar cultuur is nog veel meer. Het geeft ook vorm en inhoud aan 'identiteit', zowel voor het individu als voor een groep. Cultuur voedt gemeenschappen en geeft ze karakter en gezicht.

Zo beseffen we meteen het belang van deze culturele oercompetentie en de zorg die we ervoor moeten dragen. Niet alleen omwille van die drijvende kracht, maar ook omdat ze ons in staat stelt om die eeuwenoude tradities van verhalen en gebruiken te begrijpen en voort te zetten en zo een culturele gemeenschap te vormen. Want culturele competenties zijn nodig om met elkaar te kunnen leven en een samenleving te vormen.

Net zoals culturele competenties onze hele evolutie als mensheid hebben voortgestuwd, ook zo hebben wij gedurende de verschillende levensfasen die we als individu doorlopen nood aan mogelijkheden om die culturele competenties te onderhouden, bij te schaven en voort te ontwikkelen.

Waar we in *Groeien in Cultuur* een eerste kader uittekenden om ieder kind en elke jongere kansen te bieden op meer en betere cultuureducatie, slaan we nu de handen in elkaar om ook voor volwassenen een soortgelijk kader te maken. Cultuur kent geen leeftijd. Cultuur houdt nooit op. Ieder van ons kan blijven bijleren, groeien en creëren. Ook volwassenen hebben nood aan cultuureducatie: culturele competenties bieden ons zoveel mogelijkheden, professioneel en economisch, maar ze zijn bovenal enorm verrijkend voor wie en wat we zijn als mens in deze steeds complexere samenleving.

Joke Schauvliege

Pascal Smet

Inleiding

Begin 2012 keurde de Vlaamse Regering op voordracht van Joke Schauvliege, Vlaams minister van Leefmilieu, Natuur en Cultuur, en Pascal Smet, Vlaams minister van Onderwijs, Jeugd, Gelijke Kansen en Brussel, de conceptnota cultuureducatie *Groeien in cultuur* goed. Die nota schetst de contouren van een gemeenschappelijk strategisch beleidskader cultuureducatie, met inbegrip van een gedeelde visie, een missie, doelstellingen en een actieplan. Ook al wordt de visie die erin geformuleerd wordt, nadrukkelijk in een ruimer perspectief van levenslang en levensbreed leren geplaatst, toch ligt in *Groeien in cultuur* de focus bewust op cultuureducatie voor kinderen en jongeren tot achttien jaar.

De ontwikkeling van creativiteit en culturele competentie van individuen stopt echter niet op die leeftijd. Het is zelfs cruciaal om de talenten en competenties van volwassenen op cultureel vlak voort te prikkelen en te voeden als ze zich ten volle willen kunnen ontplooien. Creativiteit en expressie zijn competenties die afnemen als ze niet gestimuleerd en uitgedaagd worden. Daarom volstaat cultuureducatie op jonge leeftijd niet om innovatie en creativiteit – belangrijke ingrediënten van de kennis- en netwerksamenleving – op peil te houden, ongeacht de leeftijd.

Om zich te kunnen bewegen in de huidige kennis-, informatie- en netwerkmaatschappij moeten individuen beschikken over generieke basiscompetenties, zoals creativiteit, kritisch en reflectief denken, vermogen tot communicatie, samenwerking en netwerking, probleemoplossend vermogen, greep krijgen op het eigen leerproces¹. De impact van cultuurparticipatie en cultuureducatie op het verwerven van dergelijke competenties hoeft geen betoog, het cultuureducatieve veld zet net in op die brede waaier aan competenties.

Volwaardig burger zijn veronderstelt dat we ons bewust zijn van de bredere mondiale context. Het beschikken over interculturele competenties is noodzakelijk om om te gaan met en een antwoord te bieden op de uitdagingen ten gevolge van migratie en mondialisering. Cultuureducatie kan een rol spelen in de ontwikkeling van interculturele competenties en kan ertoe bijdragen dat diversiteit en interculturaliteit als iets natuurlijk worden ervaren, wat bijdraagt tot creativiteit en een open samenleving. Veel hangt samen met de inzet, de aandacht voor eigen en andere cultuuruitingen en interculturele competenties bij de cultuureducatoren zelf.

De grotere complexiteit en de veranderde tijdsindeling en tijdsbesteding van de samenleving hebben geleid tot meer flexibiliteit en autonomie in de manier waarop mensen hun tijd invullen. Dat geldt ook voor de participatie in cultuur. De vrijetijdssamenleving veronderstelt dat mensen kritisch en creatief keuzes kunnen maken. Dat vereist dan weer persoonlijke en sociale ontwikkeling.

Daarom is cultuureducatie een heel leven lang noodzakelijk. Ook na het verstrijken van de leerplichtige leeftijd, tijdens andere levensfasen (de studententijd, de 'spitsuurleeftijd', het pensioen enzovoort) en binnen de verschillende socialisatiemilieus (het gezin of de zorgvoorziening, de verplichte tijd of de school, de vrije tijd of de peergroup) of leercontexten (formele, niet-formele en informele) moeten mensen worden aangesproken om te leren op cultureel vlak.

De inclusiegedachte in al die leercontexten staat nog in zijn kinderschoenen. Zo is het sociaal isolement van mensen met een beperking en mensen in armoede groot. Zij ervaren heel wat drempels binnen het reguliere cultuureducatieve aanbod. In deze nota besteden we specifieke aandacht aan initiatieven en impulsen die zowel doelgroepspecifiek, inclusief als persoonsgebonden kunnen zijn.

Daarmee plaatsen we ons ook in een ruimer Europees kader. Niet toevallig vormt 'cultureel bewustzijn en culturele expressie' een van de acht sleutelcompetenties in het *Europees Referentiekader voor een leven lang leren*². Sleutelcompetenties zijn competenties die elk individu nodig heeft voor zijn zelfontplooiing en ontwikkeling, actief burgerschap, sociale integratie en zijn werk.

Ook binnen de EU YouthStrategy worden creativiteit en cultuur beschouwd als kernaspecten om de zelfontwikkeling en actieve inclusie van jongeren te ondersteunen. Creativiteit draagt volgens de EU YouthStrategy bij tot het sociale en individuele welbevinden, maar ook tot economische welvaart. Het ondersteunen van de creatieve energie en capaciteit van jongeren kan hen helpen om hun potentieel te ontwikkelen en een job te vinden. Maar het kan vooral

bijdragen tot hun persoonlijke ontwikkeling, en tot hun gemeenschapsgevoel: “Deelnemen en deelhebben aan cultuur kan het bewustzijn van een gemeenschappelijk gedeeld cultureel erfgoed versterken en actief burgerschap in openheid ten aanzien van de wereld promoten.”³

Om al die redenen willen we de ideeën van *Groeien in cultuur* voortzetten in *Doorgroeien in cultuur*. Cultuur, Onderwijs en Jeugd slaan opnieuw de handen ineen voor cultuureducatie, nu voor 18-plussers. Zoals het gezamenlijke advies van de SARC, VLOR en VJR⁴ al suggereerde, zijn er nog andere beleidsvelden betrokken bij het stimuleren van cultureel leren via cultuureducatie, niet het minst Welzijn. Cultuureducatie en -participatie moeten worden geplaatst binnen het bredere kader van maatschappelijke participatie en emancipatie en kunnen niet los worden gezien van structurele maatschappelijke uitsluitingsmechanismen. Om het hoofd te bieden aan die complexe interactie, zijn duurzame samenwerkingen nodig tussen cultuurinstellingen en welzijnspartners, zoals buurtwerkingen, OCMW's en verenigingen waar armen het woord nemen. Deze vervolgnota, die gedragen is door de volledige Vlaamse Regering, moet gelezen worden als een uitgestoken hand van drie partners die elkaar gevonden hebben en de verantwoordelijkheid willen opnemen om dit thema op de beleidsagenda te plaatsen, naar verwante domeinen.

(1) Cf. Vermeersch L. & Vandenbroucke L., Hoofdstuk 4: 'Tendensen in cultuureducatie' in: *Veldtekening cultuureducatie. Beschrijvende studie met evaluatieve SWOT-analyse*, HIVA, 2011, p. 31 e.v. <http://www.cjsm.be/cultuur/onderzoek-en-publicaties/veldtekening-cultuureducatie-beschrijvende-studie-met-evaluatieve-swot>

(2) "Sleutelcompetenties voor een leven lang leren – Een Europees kader" is een bijlage bij een Aanbeveling van het Europees Parlement en de Raad van 18 december 2006 inzake sleutelcompetenties voor een leven lang leren. De aanbeveling is een van de resultaten van de gezamenlijke werkzaamheden van de Europese Commissie en de lidstaten in het kader van het werkprogramma "Onderwijs en opleiding 2010". Zie voor meer informatie: http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/key_en.htm.

(3) http://ec.europa.eu/youth/youth-policies/creativity-culture_en.htm

(4) SARC, VJR en Vlor, *Advies over de conceptnota Cultuureducatie*, 29 maart 2012; cf. <http://www.cjsm.vlaanderen.be/raadcjsm/AR/adviezen/20120329-advies-conceptnota-cultuureducatie.pdf>

deel I

Visie

Deze nota zet een strategisch beleidskader uit voor cultuureducatie voor volwassenen (18-plussers). Ze geeft een toelichting bij de huidige beleidsvisie en doelstellingen. Tegelijk zet ze enkele lopende of toekomstige acties en initiatieven die daartoe bijdragen, in de kijker.

Doorgroeien in cultuur is een aanvullende, complementaire nota bij *Groeien in cultuur* en vertrekt dus net als de vorige nota van de behoefte aan meer overkoepelend beleid inzake cultuureducatie, ditmaal voor 18-plussers.

Graag herhalen we hier de gehanteerde definitie van cultuureducatie en de missie die daaruit voortvloeit:

We omschrijven cultuureducatie als "elke vorm van intentionele educatie die een bewuste omgang met cultuur nastreeft in een bewust gehanteerd medium".

Cultuureducatie is binnen onze visie gericht op persoonlijke en sociale ontwikkeling en bewustwording en op het verwerven van de competentie en de bereidheid om aan cultuur deel te nemen en deel te hebben.

Op het kruispunt tussen cultuur-, jeugd- en onderwijsbeleid heeft cultuureducatie een emancipatorisch vermogen. Wil cultuureducatie deze ambitie waarmaken dan kan het dat door:

- ons vermogen tot zelfreflectie en ons inzicht in de eigen cultuur, die van anderen, en in cultuur in het algemeen, te vergroten;*
- bewust op zoek te gaan naar die manier(en) van uitdrukken die het dichtst aansluit(en) bij onze persoonlijkheid en naar mogelijkheden om deze taal bewust te hanteren en er ons in uit te drukken;*
- onze competentie en de bereidheid om aan cultuur deel te hebben en deel te nemen te vergroten en zo kansen en ruimte te bieden voor creativiteit en innovatie.*

10

Vanuit die visie spreekt duidelijk het waarom van cultuureducatie. We zien het verwerven van culturele competenties als een noodzakelijk element in de ontwikkeling van elk individu, van kinderen en jongeren, maar ook van volwassenen. Mede dankzij cultuur(educatie) kunnen we iedereen handvaten bieden om van kindsbeen af tot op de oude dag om te gaan met de hedendaagse complexe werkelijkheid.

Via een afgelijnde begripsomschrijving hebben we geprobeerd in *Groeien in cultuur* cultuureducatie als concept te situeren ten aanzien van andere educatieve en cultuurparticipatieve processen:

Cultuureducatie begint daar waar educatie uitgaat van een bewuste omgang met cultuur. (...) Met andere woorden: educatie wordt cultuureducatie (...), daar waar het zich richt op de ontwikkeling van een cultureel bewustzijn. Cultuureducatie sluit bijgevolg nauw aan bij de ontwikkeling van het zelfbewustzijn (...). Cultuureducatie is dus niet iets wat zich in de marge van het onderwijs of leren afspeelt: het bevindt zich juist in de kern ervan.

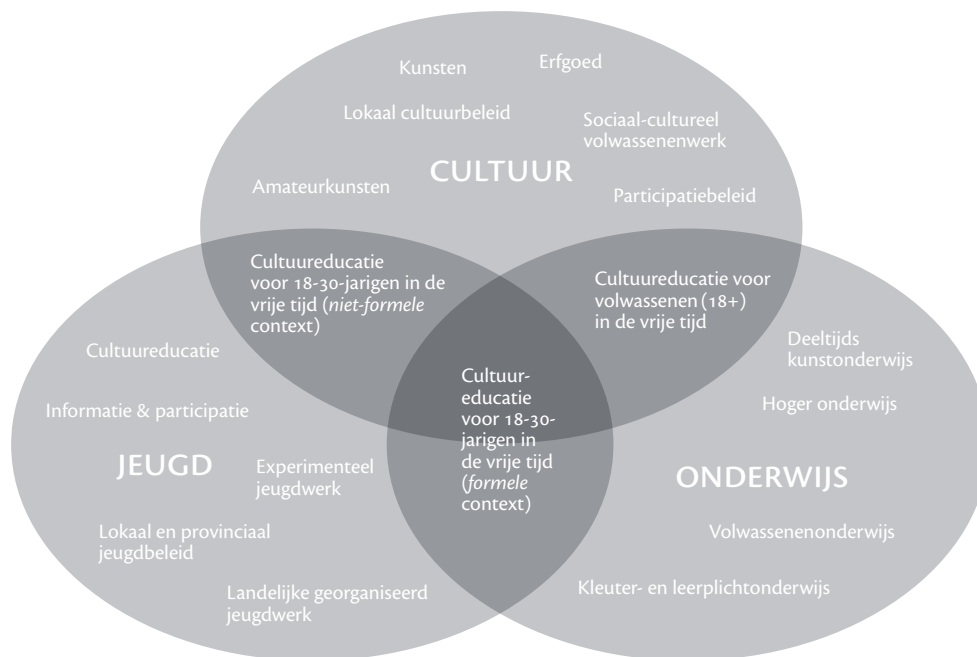
Elke culturele of creatieve activiteit heeft daarnaast een vormende component. Zo hangt cultuureducatie nauw samen met processen en maatregelen die de participatie aan cultuur bevorderen, en die – vanuit het standpunt van culturele organisaties of instellingen – traditioneel onder ‘publieksbegeleiding, -werking of -bemiddeling’ vallen. We onderscheiden cultuureducatie evenwel van deze activiteiten doordat het een intentionele educatieve component heeft, dat het m.a.w. bewust tot doel heeft om mensen te laten (bij) leren. Cultuur wordt dus cultuureducatie daar waar een cultuurinitiatief doelbewust een leerproces opzet.

Onze begripsomschrijving integreert kunst, erfgoed en (multi)media als essentiële onderdelen van cultuur. Dat impliceert dat cultuureducatie het brede veld dekt van kunst-, erfgoed- en literatuureducatie en leesbevordering. We bevestigen nogmaals de keuze om cultuureducatie als overkoepelende term te hanteren, waarmee we geen onrecht willen doen aan de verschillende aspecten of verschijningsvormen van cultuureducatie en de eigenheden ervan. Cultuureducatie vertoont ook raakvlakken met mediawijsheid.⁵

Het cultuureducatieve veld is divers en complex en er is een veelheid aan termen en begrippen die in het kader van cultuureducatie gebruikt worden. Zo hebben publieksbemiddeling en -werking vaak cultuureducatieve kenmerken of verlopen ze via cultuureducatieve trajecten, maar zijn ze er niet toe beperkt. Die complexiteit zien we als een rijkdom en een uitdaging: niet om ze te vereenvoudigen door alles in hokjes onder te brengen, wel door ze te versterken door verbindingen te zoeken en bruggen te slaan.

Deze nota legt het accent op intentionele cultuureducatie in de vrije tijd van volwassenen, zowel in een niet-formele als in een formele leercontext⁶. De raakvlakken tussen Cultuur, Onderwijs en Jeugd blijven het uitgangspunt en kunnen we als volgt schematisch weergeven:

Cultuureducatie voor volwassenen (18-plusser) op het snijvlak van Cultuur, Jeugd en Onderwijs

Cultuureducatie wordt binnen de niet-formele leercontext van de beleidsvelden Cultuur en Jeugd op verschillende manieren ingevuld. De fundamentele bijdrage van sectoren zoals het sociaal-cultureel volwassenenwerk, bibliotheken, cultuurcentra en amateurkunsten aan de vrijetijdsbesteding en het levenslang en levensbreed leren van volwassenen gaat terug op een rijke historische achtergrond van vormingsidealisme en de volksverheffingsgedachte. Het sociaal-cultureel werk voor jeugd en volwassenen wordt gekenmerkt door een benadering van educatie waarin aspecten als gemeenschapsvorming, participatie en dialoog cruciaal zijn. Daarnaast hebben kunsten- en erfgoedorganisaties als essentiële doelstelling de toeleiding tot de kunsten respectievelijk het erfgoed.

12

In het onderwijsveld bekleedt het deeltijds kunstonderwijs dko een unieke positie in Vlaanderen. Het telt heel wat volwassenen onder zijn leerlingen. De hervorming van het dko die op til is, opent perspectieven om actiever samen te werken met de bovenvermelde spelers in het cultuureducatieve veld, zowel amateurkunstenorganisaties, sociaal-culturele organisaties (voor jeugd en volwassenen) als kunsten- en erfgoedorganisaties. Het is de bedoeling om mensen tijdens en op het einde van hun leertraject verder te oriënteren.

Verbindingen leggen tussen de verschillende types van leeromgevingen (formele en niet-formele context) is cruciaal. Met het oog daarop was al voorzien in afstemming op beleidsniveau. In deze nota willen we dat concretiseren.

We vestigen in *Doorgroeien in cultuur* bijzondere aandacht op de verbetering van de kwaliteit en de verdieping van de participatie in cultuureducatie. Er zijn nog veel Vlamingen en Brusselaars die niet participeren in cultuur in het algemeen en in cultuureducatie in het bijzonder. De oorzaken daarvoor kunnen zeer divers zijn. Sommige mensen hebben minder goede ervaringen met (al dan niet schoolse) leercontexten, zijn niet op de hoogte van het aanbod of voelen zich er niet door aangesproken. Intentionele cultuureducatie stelt bepaalde leerdoelen voorop en dat kan mensen bij voorbaat afschrikken. Voor hen kan een eerste opstap bestaan in informele leerprocessen of minder institutionele culturele praktijken, waaraan mensen vrijblijvend kunnen deelnemen, die organisch ontstaan zijn of meer aansluiten bij volkse en alledaagse uitingen van cultuur.

Mensen worden bovendien gemakkelijker gestimuleerd om te participeren in cultuur en cultuureducatie door initiatieven die in hun – mentale én fysieke – nabijheid opereren en waarvan ze het gevoel hebben dat ze er actief deel van kunnen en mogen uitmaken. Er moet dus meer aandacht gaan naar vormen van cultuureducatie die lokaal verankerd zijn en verbindend te werk gaan vanuit de 'outreach'-gedachte. Vooral kansengroepen (mensen in armoede, gedetineerden, mensen met een etnisch-cultureel diverse achtergrond, mensen met een beperking...) hebben hierbij baat.

Een uitdaging voor de toekomst ligt zeker in verbindingen tussen succesvolle projecten binnen *informele* leercontexten en de meer institutionele, *formele en niet-formele* leercontexten. Toch zijn er nu al voorbeelden van organisaties die actief bezig zijn met doorstroming van groepen die specifiek behoefte hebben aan een meer regulier educatief aanbod.

In deze nota hebben we expliciet oog voor de talrijke praktijken die niet-participanten en kansengroepen betrekken bij die vormen van cultuureducatie. Daarnaast willen we via gerichte initiatieven extra impulsen geven. Tot slot laten we een van de kansengroepen zelf aan het woord: mensen in armoede. Zij kunnen het beste verwoorden wat ze onder cultuureducatie verstaan, wat hen bezighoudt, wat hen afschrikt of net prikkelt in het aanbod, wie hen weet te boeien, welke ervaringen hen bijgebleven zijn. In overeenstemming met de filosofie van het Netwerk tegen Armoede hopen we op die manier het wederzijdse begrip te stimuleren en de basis voor een dialoog te leggen.

Dat we er mensen in armoede uitlichten is een bewuste keuze. De cijfers van de jongste Armoedebaarometer van Decenniumdoelen⁷ dwingen ons ertoe: een op de tien Vlamingen leeft in armoede. De kinderarmoede blijft zelfs stijgen naar een nieuwe recordhoogte van 9,7%. Weinig opbeurende cijfers dus. We beschouwen dat als een belangrijk signaal om van armoedebestrijding meer dan ooit een prioriteit te maken, onder andere via het Vlaams Actieplan Armoedebestrijding. Met die keuze willen we geen afbreuk doen aan het belang van aandacht voor de behoeften van andere kansengroepen. Hoe dan ook komen maatschappelijke verschillen in steeds wisselende, gelaagde combinaties voor. Je valt niet samen met je geslacht, seksuele geaardheid, sociaal-economische, religieuze, etnisch-culturele... achtergrond. Het is net het complexe samenspel van biologische, historische, sociale en cultureel bepaalde kenmerken dat vorm geeft aan iemands identiteit.

- (5) Zie de Conceptnota Mediawijsheid van ministers Lieten en Smet, 2012. <http://www.ond.vlaanderen.be/ict/beleid/conceptnota-mediawijsheid.pdf>
- (6) De professionele, beroepsgerichte vorming van culturele professionals en kunstenaars, voor zover die niet vanuit hun rol als cultuureducator aan bod komt, laten we buiten beschouwing. Vervolmakingstrajecten voor kunstenaars, arbeidsmarktgerichte opleidingen bij SYNTRA en VDAB enzovoort vallen buiten de focus van deze nota.
- (7) Decenniumdoelen, een samenwerkingsverband van twaalf sociale organisaties, waaronder het Netwerk tegen Armoede, publiceert jaarlijks de evolutie inzake armoedebestrijding op het vlak van inkomen, gezondheid, werk, wonen, onderwijs en participatie. <http://www.decenniumdoelen.be/>

deel II

Omgevings- analyse

In dit hoofdstuk bieden we een inkijk in het huidige gesubsidieerde veld van intentionele cultuureducatie voor volwassenen in de vrije tijd binnen niet-formele (cultuur en jeugd) en formele (deeltijds kunstonderwijs) context. Op basis van beschikbaar onderzoeksmateriaal, niet het minst de veldtekening van het cultuureducatieve veld⁸ en het rapport over de deelname aan het deeltijds kunstonderwijs⁹, schetsen we in welke mate volwassenen vertegenwoordigd zijn in het cultuureducatieve aanbod en de participatie daarin. Het geeft een algemeen, maar zeker geen exhaustief beeld.

Niet-formele educatie binnen cultuur en jeugd

Cultuureducatie in het gesubsidieerde cultuuraanbod voor volwassenen

Analyses, rapporten en inventariseringen over cultuureducatie in de vrije tijd wijzen op het belang ervan in alle culturele (sub)sectoren. Jeugdwerk zet veel in op jeugdcultuur en op experiment, ook voor 18-plussers. In de cultuursector zijn de cultuureducatieve activiteiten en initiatieven legio: in erfgoedinstellingen en -organisaties heeft leren over en door erfgoed een vaste plaats. Kunsteducatie zit verankerd in de kunstensector en zal in het vernieuwde kunstenbeleid (zie punt 5.1.1) nog sterker aan bod komen. In het bredere sociaal-culturele veld werken bibliotheken aan leesbevordering en literatuureducatie, en steeds meer ook aan informatie- en mediageletterdheid. Het is een opdracht van bibliotheken om mensen wegwijs te maken in het informatieaanbod. Die opdracht verscherpt onder druk van de digitale evoluties en de informatieovervloed en doet zoeken naar nieuwe vormen en methodieken. Cultuur- en gemeenschapscentra zijn stevige lokale partners voor cultuureducatie door lezingen, cursussen, voorstellingen e.d., en het sociaal-cultureel volwassenenwerk in al zijn verschillende werkvormen mag in dat rijtje zeker niet ontbreken. Het sociaal-cultureel werk is gebaseerd op vier functies, waaronder de educatieve en de culturele functie. De indruk leeft dat het sociaal-cultureel werk zich vooral focust op informeel leren waardoor het intentionele, zoals bedoeld bij cultuureducatie, niet meteen op de voorgrond treedt. Niettemin heeft informeel leren vaak de intentie om culturele competenties te ontwikkelen. Voor sommige sociaal-culturele organisaties, zoals de volkshogescholen of Vormingpluscentra, is dat een expliciete opdracht op organisatieniveau. Bij andere organisaties, zoals de vele sociaal-culturele verenigingen, krijgt het vorm op het niveau van concrete activiteiten (bijvoorbeeld museumbezoeken, culturele uitstappen en reizen). De cultuurfondsen en deelwerkingen, zoals de seniorenacademies, zijn de spreekwoordelijke uitzonderingen die de regel bevestigen.

18

Ondanks de schemerzone tussen het informele en niet-formele leren verdient het sociaal-cultureel werk een prominente plaats in deze nota. Het sociaal-cultureel werk in Vlaanderen is immers uniek en wordt nergens in Europa geëvenaard. Het belang van het verenigingsleven en het vormingswerk in de ontvoogdingsstrijd is niet te ontkennen. En ook vandaag heeft het sociaal-cultureel werk nog altijd een breed en laagdrempelig aanbod dat mensen aanzet tot persoonlijke ontplooiing, empowerment en maatschappelijke activering. Het maakt in het brede culturele en maatschappelijke veld de eerste stappen mogelijk, of stimuleert ertoe. Eerste stappen die aanzetten tot meer, niet het minst op het vlak van cultuureducatie.

De *Veldtekening cultuureducatie* leverde heel wat overzicht, inzicht en aandachtspunten over cultuureducatie in de vrije tijd, ook voor volwassenen. Zo schatten de cultuursectoren sociaal-cultureel volwassenenwerk, amateurkunsten en cultureel erfgoed de gemiddelde leeftijd van de deelnemers aan hun cultuureducatief aanbod hoger dan andere sectoren. Dat vertaalt zich in een relatief groter aanbod voor volwassenen. Zelfs de jeugdsector schat zijn afname bij volwassenen (18-plussers) gemiddeld boven de 30% van het geheel van effectieve afnemers van cultuureducatie. Anders gesteld: ook sectoren die zich met hun aanbod vooral richten tot kinderen en jongeren, bereiken in belangrijke mate volwassenen. De grenzen naargelang leeftijd lopen dus niet samen met sectorale grenzen. Beleidsmatig worden in bepaalde gevallen wel leeftijdsgrenzen getrokken. Zo moeten organisaties in het sociaal-cultureel volwassenenwerk zich op 18-plussers richten, en moet het jeugdwerk onder de leeftijdsgrens van 31 jaar blijven¹⁰...

Veel organisaties met een cultuureducatief aanbod doen speciale drempelverlagende inspanningen om gezinnen en families naar hun aanbod te lokken. Vooral in het lokale cultuurbeleid en de erfgoedsector is dat aandeel groot. Dus, hoewel bibliotheken en cultuurcentra het aandeel volwassen deelnemers aan hun cultuureducatief aanbod lager inschatten dan andere subsectoren, leveren ze toch (of net daarom) – meer dan andere sectoren – bijzondere inspanningen om gezinnen en families aan te trekken. Via de gezinnen en families bereiken ze ook de volwassenen.

Het aandeel organisaties met een cultuureducatief aanbod dat speciale drempelverlagende inspanningen doet voor werkzoekenden en werklozen, is opmerkelijk lager dan voor andere doelgroepen, zoals kansarmen en allochtonen.

Naar aanleiding van *Doorgroeien in cultuur* vroegen we de onderzoekers van de *Veldtekening cultuureducatie* om de verzamelde data opnieuw te bekijken met specifieke aandacht voor cultuureducatie voor volwassenen. Dat leverde enkele interessante inzichten op die we hier kort weergeven. Voor de volledige analyse verwijzen we naar de bijlage.

Kenmerken van het gesubsidieerde cultuureducatieve aanbod voor volwassenen

In de bijkomende analyses door het HIVA (cf. bijlage) wordt een aantal markante vaststellingen gedaan over het profiel van de organisaties die met hun cultuureducatieve aanbod in belangrijke mate (voor 70% of meer) meerderjarigen bereiken. De categorie van meerderjarigen wordt opgesplitst in jongvolwassenen (18-30 jaar), volwassenen (30-55 jaar), medioren en senioren (55-plussers). Organisaties die vooral voor die drie categorieën werken, vertonen significante verschillen met organisaties die zich met hun cultuureducatieve aanbod eerder tot minderjarigen richten. Die organisaties lichten we hieronder kort toe.

→ **Visie op de eigen organisatie en op cultuureducatie:** Organisaties met een cultuureducatief aanbod dat vooral afgenomen wordt door min 18-jarigen, beschouwen hun totale werking of hun totale aanbod in sterkere mate als 'educatief' dan organisaties met een cultuureducatief aanbod dat vooral plus 18-jarigen bereikt. We merken ook dat organisaties met een sterk cultuureducatief aanbod voor volwassenen het facet van cultuureducatie minder vaak in de missie van de organisatie opnemen dan de organisaties die met cultuureducatie vooral kinderen en jongeren bereiken.

De organisaties en instellingen die met hun cultuureducatie vooral volwassenen beogen, identificeren cultuureducatie in sterke mate met het 'leren over cultuur'. Organisaties met een cultuureducatief aanbod dat vooral minderjarigen bereikt, associëren hun cultuureducatieve inspanningen veeleer met 'cultuurbemiddeling' de procesgerichte begeleiding van (doel)groepen naar en in cultuur. Daarin zit niet noodzakelijk een educatieve component. De connotatie die cultuureducatie krijgt, is dus enigszins anders naargelang de leeftijdsgroep die men aanspreekt. Hoewel op basis van het vorige verwacht zou kunnen worden dat organisaties die vooral cultuureducatie aan volwassenen aanbieden, in sterkere mate de kaart trekken van de 'receptieve cultuureducatie' of 'reflectieve cultuureducatie', blijkt dat niet uit de data van de *Veldtekening cultuureducatie*.

20

→ **Cultuureducatoren:** De inzet van specifieke arbeidskrachten spoort met enkele van de hierboven beschreven vaststellingen. Zo zijn de cultuur- en jeugdorganisaties die voor hun cultuureducatief aanbod vooral een publiek vinden bij min 18-jarigen, in sterkere mate gediend met medewerkers die hoofdzakelijk educatieve of (ped)agogische competenties hebben, blijkt uit de *Veldtekening cultuureducatie*. De organisaties die overwegend volwassenen bereiken, verwachten van hun medewerkers die werken aan cultuureducatie, vaker 'hoofdzakelijk artistieke of culturele competenties'. Dat spoort met de vaststelling dat die organisaties meer inzetten op een verdiepend aanbod, dat wellicht meer artistiek-technische vaardigheden vereist.

→ **Domeinen en disciplines:** Er blijkt een sterke samenhang tussen de leeftijd van het publiek waarop men zich richt met cultuureducatie, en de specifieke discipline van de cultuureducatieve werking of het cultuureducatieve aanbod. Organisaties met een cultuureducatief aanbod dat sterk gericht is op volwassenen, zijn gemiddeld minder bezig met media en minder met media-educatie dan organisaties die eerder voor min 18-jarigen werken. Zo zegt maar één op de tien organisaties met een overwegend volwassen publiek in haar werking populaire cultuuruitingen, zoals games, te gebruiken, terwijl dat bij organisaties met een overwegend jonger publiek meer dan dubbel zoveel organisaties zijn.

Ook voor disciplines als film en televisie, mode en textiel of literatuur gaat de vaststelling op dat organisaties met een grotendeels jong publiek die meer aan bod laten komen dan organisaties met een ouder publiek (18-plussers). Dat literatuur ook in dat rijtje staat, is wellicht te verklaren doordat bibliotheken zich met hun cultuureducatief aanbod hoofdzakelijk tot schoolgaande jongeren richten. Afgezet tegen het aantal organisaties dat zich tot min 18-jarigen richt, is het literatuureducatieve aanbod voor volwassenen in Vlaanderen erg beperkt.

Bij dans en beweging is er een vergelijkbare vaststelling. Dans en beweging komen als disciplines opvallend vaker voor bij organisaties die een jonger publiek aantrekken met hun cultuureducatief aanbod. Bij de disciplines of thema's architectuur, mode en textiel, smaakcultuur, materieel erfgoed en immaterieel erfgoed merken we telkens een vergelijkbare tendens: die disciplines of thema's worden vaak toegepast door organisaties die via hun cultuureducatie vooral minderjarigen bereiken. De aandacht voor die disciplines of thema's valt terug bij de organisaties die in belangrijke mate voor jongvolwassenen (18-30 jaar) werken, om vervolgens weer te stijgen bij cultuur- en jeugdorganisaties die vooral volwassenen (30-55 jaar), medioren en senioren (55-plussers) bereiken met cultuureducatie. Het verband tussen het cultuureducatieve werken rond erfgoed en het bereiken van medioren en senioren spreekt erg duidelijk uit de cijfers.

Een tegengestelde tendens doet zich voor bij de nieuwe media (multimedia en digitale kunst). Naar verhouding veel organisaties die minderjarigen bereiken, zijn op een cultuureducatieve wijze bezig met dat thema. Dat aandeel neemt nog toe onder de organisaties die een sterk bereik hebben onder de 18- tot 30-jarigen, en valt daarna terug bij de organisaties die in hoofdzaak werken voor 30- tot 55-jarigen en 55-plussers.

21

→ **Tweedelijnswerk:** Het werk op de tweede (of derde) lijn betekent hier: het cultuureducatieve aanbod dat zich richt tot andere organisaties of intermediairen (bijvoorbeeld leerkrachten, dko-leerkrachten, begeleiders, monitoren, gidsen). Uit de analyses blijkt dat organisaties die met hun cultuureducatieve initiatieven en werking in sterkere mate kinderen en jongeren bereiken, ook sterk inzetten op het cultuureducatieve werken met en voor leerkrachten uit het kleuter-, lager of middelbaar onderwijs. De samenwerking met onderwijsinstellingen is als aanzet tot of gevolg van het werken met min 18-jarigen duidelijk een vanzelfsprekendheid.

Bij het cultuureducatieve werken met en voor werknemers van cultuurorganisaties (bijvoorbeeld musea, theaters, cultuurcentra, kunstcentra, bibliotheken) zijn significant meer cultuur- en jeugdorganisaties betrokken die vooral een volwassen publiek bereiken. Cultuurorganisaties die sterk cultuureducatief werken met volwassenen, zijn dus ook in belangrijke mate verantwoordelijk voor het bijspijkeren van de kennis, competenties en vaardigheden van de cultuureducatieve medewerkers van andere cultuurorganisaties. Nog een interessante vaststelling betreft het thema 'deskundigheidsbevordering'. De organisaties waarvan het bereikte publiek op het vlak van cultuureducatie voor meer dan 70% uit volwassenen bestaat, hebben opvallend meer behoefte aan vormen van opleiding en vorming over cultuureducatie dan andere organisaties. Veel organisaties willen hun cultuureducatieve werk met volwassenen verder uitwerken. Mogelijk wordt het educatief begeleiden en opleiden van volwassenen op het vlak van kunst, media, erfgoed enzovoort ook als moeilijker of minder vanzelfsprekend ervaren dan het educatieve werken met kinderen.

→ **Werkwijze en didactiek:** Audiovisuele educatieve middelen (websites, tv-programma's, video's, cd's, cd-roms) worden door organisaties met een cultuureducatieve werking of een cultuureducatief aanbod voor jongeren vaak als educatieve tools ingezet, maar de cultuur- en jeugdorganisaties met een sterke cultuureducatieve werking of een sterk cultuureducatief aanbod voor volwassenen gebruiken die tools zeker niet minder. Er is wel een significant verschil in de mate waarin papieren educatieve middelen worden gebruikt (boeken, artikels, lesmappen) bij processen van cultuureducatie: vooral organisaties met een cultuureducatief aanbod dat wordt afgenomen door min 18-jarigen, gebruiken die papieren hulpmiddelen, die duidelijk niet uit de mode zijn. Wat minder verrassend is, is dat de groep van organisaties met een cultuureducatieve werking voor in hoofdzaak kinderen en jongeren veel vaker 'spel of spelvorm' en ook vaker 'workshop / atelier' als methodiek of werkvorm gebruikt. Organisaties die in hoofdzaak of uitsluitend 18-plussers bereiken met hun cultuureducatieve initiatieven, grijpen significant vaker terug naar 'symposium / conferentie / congres' als methode of werkvorm.

Ongeacht de leeftijdsgroep is het 'initiatieaanbod' (= iedereen kan deelnemen, los van voorkennis, talent, eerdere educatieve ervaring of deelname aan ander aanbod van de organisatie) steeds groter dan het verdiepende aanbod (= deelname kan op voorwaarde van voorkennis, talent, eerdere educatieve ervaring of deelname aan ander aanbod van de organisatie). Tegelijk tonen de cijfers aan dat organisaties die vaker met en voor volwassenen werken, gemiddeld een groter verdiepend aanbod hebben. Dat is logisch omdat men eerst een basis van cultureel kapitaal moet opdoen (via initiatieaanbod) om later dat aanbod te kunnen verdiepen (bijvoorbeeld specialisatie in een bepaalde discipline).

De doeloriëntaties – *wat willen cultuur- en jeugdorganisaties met hun cultuureducatieve aanbod bereiken bij de deelnemers/eindgebruikers?* – zijn maar in beperkte mate afhankelijk van de leeftijdscategorie van het bereikte publiek. Wel zien we dat organisaties die vooral met en voor volwassenen werken, minder dan de andere organisaties op cultuurgerichte attitudedoelen mikken (= cultuur of culturele uitingen leren appreciëren).

Hetzelfde geldt voor persoonsgerichte vaardigheidsdoelen. De ontwikkeling van 'eigen creativiteit' wordt bij minderjarigen vaker als een na te streven doel gezien. Ook bij jongvolwassenen is dat nog het geval. Bij de organisaties die in hoofdzaak werken voor medioren en senioren, is dat vaardigheidsdoel al veel minder aan de orde.

→ **Samenwerking:** Afhankelijk van de globale leeftijdscategorie die men bereikt met cultuureducatie, kunnen de samenwerkingspartners van cultuur- en jeugdorganisaties rond het facet van cultuureducatie enigszins van mening verschillen. Zo werken de organisaties die vooral volwassenen bereiken met hun cultuureducatieve werk, meer dan de andere organisaties samen met:

- archieven / bewaarbibliotheken;
- bioscopen;
- musea en museale koepels.

Ze werken, in vergelijking met de cultuur- en jeugdorganisaties die vooral jongeren bereiken met hun cultuureducatieve werking, wel beduidend minder samen met:

- bibliotheken;
- circus(scholen);
- cultuurbeleidscoördinatoren;
- basisscholen (kleuter- of lager onderwijs);
- middelbare scholen;
- aanbieders en ondersteuners van levenslang leren (bv. Syntra, beroepsopleiding, CVO, centra voor basiseducatie, pedagogische begeleidingsdiensten);
- academies (dko);
- verenigingen en bewegingen voor kinderen en jongeren (sociaal-cultureel werk voor de jeugd).

Het is verrassend dat organisaties die met hun cultuureducatieve werk vooral volwassenen bereiken, niet significant meer samenwerken met volwassenenorganisaties, zoals volkshogescholen, verenigingen en bewegingen voor volwassenen, dan andere organisaties die in grotere mate met kinderen en jongeren werken.

De top vijf van samenwerkingspartners van organisaties die in hoofdzaak een cultuureducatieve werking hebben voor volwassenen, ziet er als volgt uit:

1. aanbieders van kunst- of cultuureducatie (uit de kunstensector, erfgoedsector of sociaal-cultureel werk voor jeugd of volwassenen);
2. cultuur- en gemeenschapscentra;
3. kunstenaars;
4. media / productiehuizen / uitgeverijen;
5. steden en gemeenten.

Formele educatie: deeltijds kunstonderwijs (dko)

Aandeel volwassenen in de leerlingenpopulatie

In het schooljaar 2011-2012 volgden 46.156 volwassenen een opleiding in het deeltijds kunstonderwijs. Ze vertegenwoordigen daarmee 26% van de totale leerlingenpopulatie (179.140).

Aantal volwassen leerlingen per leeftijdscategorie in het dko (schooljaar 2011-2012)

leeftijdscategorie	aantal leerlingen	percentueel aandeel
18-30 jaar	13.748	30%
31-55 jaar	21.679	47%
56-75 jaar	10.377	22%
76 en ouder	352	1%
totaal	46.156	100%

In de studierichting beeldende kunst is 33% van de leerlingen volwassen, in de studierichting muziek is dat 27%. Bij woordkunst en dans ligt dat aandeel veel lager, namelijk 8% en 7%. In de schrijfopleiding hebben de volwassenen dan weer een duidelijk overwicht: 92% van de leerlingen.

Studiekeuzepatronen dko volwassenen

43% van de volwassen leerlingen kiest voor een beeldende kunstopleiding, 49% volgt muziek, 4,7% volgt woordkunst (toneel, voordracht of welsprekendheid), 2,2% volgt een dansopleiding, 0,48% volgt een mediakunstopleiding (video- en filmkunst, animatiefilm, interactieve mediakunst) en 0,6% volgt een schrijfopleiding (literaire creatie). De volwassenen kiezen dus overwegend voor beeldende kunst of muziek.

Ter vergelijking geven we mee dat ook bij jongeren (6-17 jaar) beeldende kunst en muziek de populairste studierichtingen zijn met respectievelijk 31% en 46% van de totale jongerenpopulatie. Het aandeel jongeren dat een woordkunst- of dansopleiding volgt, ligt echter beduidend hoger, respectievelijk 14% en 9% van de totale jongerenpopulatie. Slechts een klein aandeel van de jongeren in het dko is vertegenwoordigd in de mediakunstopleiding en de schrijfopleiding. Dat is te verklaren doordat die opleidingen nog relatief nieuw zijn in het dko en daardoor minder goed verspreid zijn. De schrijfopleiding heeft bovendien een beperkt traject van drie leerjaren, terwijl de trajecten van andere opleidingen tien of twaalf jaar beslaan.

Het kan op het eerste gezicht merkwaardig lijken dat volwassenen globaal genomen meer voor muziek kiezen dan voor beeldende kunst, niettegenstaande academies beeldende kunst leertrajecten organiseren die zich exclusief tot volwassenen richten. Als we de volwassenen echter verder in leeftijdscohorten opdelen, merken we een toename van de studiekeuze voor beeldende kunst naarmate de leeftijd van de volwassenen stijgt. Een pertinent overwicht voor beeldende kunst doet zich echter pas voor in de leeftijdscohort van de 55-plussers, namelijk de medioren en de senioren. In muziek daalt het aandeel leerlingen dat voor die studierichting kiest naarmate de leeftijd hoger wordt. Terwijl er vrij veel jongvolwassenen en volwassenen tot 55 jaar een muziekopleiding volgen, doet er zich vanaf de leeftijd van 56 jaar een sterke terugval voor.

Procentueel aandeel volwassen leerlingen per leeftijdscategorie in de verschillende studierichtingen in het dko(schooljaar 2011-2012)

categorieën volwassenen	beeldende kunst	muziek	woordkunst	dans	mediakunst	schrijven (literaire creatie)
18-30j	2977	8840	1190	613	62	66
aandeel per studiekeuze	22%	64%	8,7%	4,5%	0,45%	0,5%
31-55j	9274	10883	838	381	132	171
aandeel per studiekeuze	43%	50%	3,9%	1,8%	0,61%	0,8%
56-75j	7223	2942	118	23	26	45
aandeel per studiekeuze	70%	28%	1,1%	0,2%	0,25%	0,4%
76 en ouder	258	90	2			2
aandeel per studiekeuze	73%	26%	0,6%	0,0%	0,00%	0,6%

Conclusie

Naarmate ze ouder worden, zijn leerlingen meer geneigd om een beeldendekunstopleiding te volgen dan een opleiding muziek, woordkunst of dans. Aangezien het dansaanbod in het dko zich toelegt op podiumgerichte dansstijlen (klassieke en hedendaagse dans), neemt de keuze voor dans af met de leeftijd. We zien dat weerspiegeld bij de organisaties met een cultuureducatief aanbod. Vooral de organisaties die zich richten tot een jeugdig publiek, leggen zich toe op dans en beweging.

Hoewel heel wat academies een schrijfopleiding organiseren die in hoofdzaak volwassenen aantrekt, is het totale aantal leerlingen dat die opleidingen volgt, vrij beperkt. Wellicht zijn niet alle geïnteresseerden op de hoogte van dat aanbod in dko. De leemte in een literatuureducatief aanbod die de *Veldtekening cultuureducatie* signaleert, bevestigt dat de schrijfopleiding onvoldoende bekend is.

Voor woordkunst kunnen we ons afvragen of er een afstemmingsprobleem is tussen het opleidingsaanbod en de verwachtingen van volwassen amateurkunstbeoefenaars. Meer populaire vormen van theater, zoals improvisatietheater en comedy, komen in het dko tot nu toe niet aan bod.

Participatie van volwassenen uit kansengroepen

Cijfergegevens over de participatie van kansarme volwassenen in het dko zijn niet beschikbaar. De huidige regelgeving bepaalt wel een aantal groepen die recht hebben op een verminderd tarief voor het inschrijvingsgeld (werklozen, personen met een handicap, rechthebbenden op een leefloon, politieke vluchtelingen, studenten). 21% van de ingeschreven volwassenen betaalt het verminderde tarief. Dat betekent niet dat volwassenen uit kansengroepen goed vertegenwoordigd zouden zijn in het dko.

Van de volwassenen voor wie een verminderd tarief geldt, vormen studenten de grootste kortingscategorie (57%). Studenten vertegenwoordigen 12% van de volwassenen in het dko. Het onderzoek van het HIVA over inschrijvingsgeld en participatie stelde het nut van die korting in het licht van participatiebevordering in vraag. Zeker niet alle studenten kunnen we als minvermogend beschouwen (ter vergelijking: ongeveer 22% van de studenten hoger onderwijs heeft recht op studiefinanciering). Bovendien heeft het volgen van hoger onderwijs al een positieve invloed op cultuurparticipatie.

Het aantal rechthebbenden op een verminderd tarief vanwege sociaal-economische redenen is in het dko uiterst gering. Zo betaalt 4% van het totale aantal volwassenen in het dko het verminderde tarief als werkloze en 4% van het totale aantal volwassenen betaalt het verminderde tarief als persoon met een handicap. De overige kortingscategorieën vertegenwoordigen minder dan 1% van de populatie.

De kortingscategorieën van het inschrijvingsgeld brengen wellicht niet de volledige participatie van kansengroepen in het dko in kaart. Uit het onderzoek van het HIVA over inschrijvingsgeld en participatie⁷ is immers gebleken dat 65% van de schooltoelagegerechtigde leerlingen basisonderwijs in het dko toch het volledige tarief betaalt. Voor het secundair onderwijs is dat 64%. Een grote groep leerlingen uit kansengroepen loopt de vermindering dus mis. Ook bij volwassenen kunnen we vermoeden dat een aantal leerlingen met geringe financiële draagkracht toch het volledige tarief betaalt. Niet alle groepen met een geringe financiële draagkracht behoren tot de kortingscategorieën. Zo betaalt een volwassene met een laag arbeidsinkomen bijvoorbeeld toch het volledige tarief. Bovendien moeten rechthebbenden een aantal bewijsstukken kunnen voorleggen om hun recht op vermindering te staven. Het terugdringen van de bewijslast vormt samen met het herdefiniëren van de kortingscategorieën een van de maatregelen die de discussietekst over de hervorming van het dko voorstelt om de participatie van doelgroepen te bevorderen.

Conclusie

Het verminderde inschrijvingsgeld is geen goede graadmeter om de deelname van kansengroepen aan het dko in te schatten. Een aantal kortingscategorieën geeft wel een aanwijzing, zij het een onvolledige, dat het aantal volwassenen uit kansengroepen in het dko gering is.

Besluit

Er is heel wat cultuureducatief aanbod voor volwassenen binnen de velden Cultuur en Jeugd. Cultuureducatie in de vrije tijd kan op dit punt 'breder' werken dan cultuureducatie in het leerplichtonderwijs. Toch is het imago van veel cultuureducatief aanbod in de cultuur- en jeugdsector nog altijd: "het zal wel voor de kinderen bedoeld zijn". Ook in het dko vertegenwoordigen volwassenen 26% van de leerlingpopulatie.

Het is echter opvallend dat binnen zowel de amateurkunsten, het sociaal-cultureel volwassenenwerk als het dko volwassenen afhaken of gaandeweg uitvallen tijdens hun educatieve traject. Dat heeft leeftijdsgebonden oorzaken (spitsuurleeftijd voor carrière, gezin), maar kan ook door organisatorische redenen verklaard worden: er zijn weinig wegwijzers van het aanbod voor kinderen en jongeren naar het aanbod voor volwassenen, de dko-opleidingen laten momenteel weinig flexibiliteit toe (bijvoorbeeld een jaartraject in plaats van modules waarbij deelnemers gemakkelijker kunnen instappen).

Er is veel overlap in deelname tussen dko en amateurkunsten. Toch is samenwerking of afstemming tussen het dko en de amateurkunsten niet vanzelfsprekend. Veel hangt af van de mate waarin leerkrachten, directeurs en sleutelfiguren van amateurkunstverenigingen elkaar vinden en er de meerwaarde van inzien. Het toekomstige dko wordt competentiegericht onderwijs, in die zin dat leerlingen de competenties verwerven die nodig zijn om in een bepaalde maatschappelijke context te functioneren. Voor het merendeel van de leerlingen is dat kunstbeoefening in de vrije tijd, als amateurkunstenaar (al dan niet in georganiseerd verband). De competentiegerichte benadering vormt een kans om de natuurlijke band tussen dko en amateurkunsten te verankeren en wederzijdse verwachtingen te expliciteren.

Er is dus enerzijds een noodzaak om de bestaande groep volwassen deelnemers aan cultuureducatie explicieter te erkennen (en er trajecten voor uit te zetten). Anderzijds is het een uitdaging om initiatieven op te zetten die volwassenen blijvend betrekken bij cultuureducatie.

De volwassen deelnemers aan het cultuureducatieve aanbod beslaan bovendien een grote groep zeer uiteenlopende individuen met eigen profielen en behoeften. Die worden onder andere bepaald door:

- de leeftijd en levensfase van de personen in kwestie: jongvolwassenen (18-30 jaar); mensen in de spitsuurleeftijd (ouders met jonge kinderen, carrièrebreekpunt); medioren (55- tot 75-jarigen, jonggepensioneerden, mensen die nog mobiel zijn, tijd en middelen hebben); senioren (75-plussers, die al wat behoeftig worden of minder mobiel zijn);
- hun culturele en sociaal-economische achtergrond: mensen met beperkingen, mensen in armoede, mensen met een etnisch-cultureel diverse achtergrond, mensen met een achterstand inzake digitale geletterdheid of mediawijsheid;
- de context waarin men leert of educatie geniet (en die vaak samenhangt met de eerder vermelde factoren): de volwassene binnen het gezin of de zorgvoorziening, intergenerationele context (als ouder, grootouder), de volwassene als individu op zich, op de werkvloer, in de vrije tijd enzovoort.

Het is cruciaal oog te hebben voor die verschillen in de brede categorie van volwassenen en vanuit het beleid evenredig te differentiëren bij het formuleren van acties die gericht zijn op cultuureducatie.

(8) Vermeersch L. & Vandebroucke L., *Veldtekening cultuureducatie. Beschrijvende studie met evaluatieve SWOT-analyse*, HIVA, 2011.

Cf. <http://www.cjsm.be/cultuur/onderzoek-en-publicaties/veldtekening-cultuureducatie-beschrijvende-studie-met-evaluatieve-swot>

(9) Vermeersch L., Capéau B., Van Itterbeeck K. & Groenez S., *Wie speelt de eerste viool? Gedifferentieerde inschrijvingsgelden en participatie aan het deeltijds kunstonderwijs*, HIVA, 2011. Cf. <http://www.ond.vlaanderen.be/dko/rapporten/ER-dko.pdf>

(10) Binnen het aanbod voor cultuureducatoren die met kinderen en jongeren werken, wordt voor de activiteiten van erkende en gesubsidieerde verenigingen Informatie en Participatie en van cultuureducatieve verenigingen geen leeftijdsgrens opgelegd. Meer info: cf. <http://www.sociaalcultureel.be/jeugd/subsidies.aspx>

deel III

Doelstellingen

De eerste drie strategische doelstellingen die geformuleerd werden in *Groeien in cultuur*, hebben betrekking op respectievelijk het 'wat, hoe en voor wie' (= het aanbod en doelpubliek), het 'door wie' (= de cultuureducatoren) en het 'waar' (= de contexten) van cultuureducatie voor kinderen en jongeren. Die doelstellingen kunnen naadloos doorgetrokken worden als we vanuit beleidsoogpunt een strategisch kader uitzetten om de cultuureducatie voor volwassenen te optimaliseren. Zeker als we de continuïteit en effectiviteit van inspanningen over de leeftijdsgrens van achttien jaar heen beogen, ligt dat voor de hand.

De vierde doelstelling uit *Groeien in cultuur* (de ondersteuning van artistieke toptalenten) is minder gemakkelijk door te trekken. Het uitwerken van maatregelen voor een tijdige detectie en doorstroming van artistieke toptalenten naar een professionele carrière is vooral tijdens de jonge jaren cruciaal. Bovendien vormt een gepaste ondersteuning van professionele kunstenaars een specifieke problematiek, die te complex is voor de scope van deze nota. Vandaar wordt de focus gelegd op de vrije tijd van volwassenen. De aandacht voor artistieke toptalenten die geen professionele carrière ambiëren, wordt impliciet meegenomen onder de eerste doelstelling, waar we het hebben over de brede doelgroep van volwassenen in al zijn geledingen.

Meer en betere cultuureducatie voor iedereen

Deze doelstelling omvat verschillende aspecten. Uit de omgevingsanalyse in het voorgaande hoofdstuk is al gebleken dat er vandaag een breed en divers aanbod is aan cultuureducatie voor volwassenen. Of iedereen aan zijn trekken komt, rekening houdend met leeftijd, interesse, ervaring, talent, sociale achtergrond enzovoort, is nog maar de vraag, zo konden we lezen in het besluit. Over de kwaliteit en toegankelijkheid van cultuureducatie hebben we in sommige gevallen duidelijke indicaties, maar vaak geven organisaties zelf aan dat ze behoefte hebben aan bruikbare kaders en instrumenten. Ieder individu draagt een 'rugzakje' dat tijdens zijn leven gaandeweg gevuld wordt met ervaringen. Ieder moet op zijn weg aansluiting vinden bij een kwalitatief hoogstaand aanbod dat bereikbaar, begrijpelijk en genietbaar is, en dat tegemoetkomt aan de behoeften, vragen en talenten van mensen.

Doelstelling 1 richt zich op de brede maatschappelijke verankering van cultuureducatie, zowel aan de kant van de aanbieders als aan de kant van hen die eraan deelnemen en -hebben. De optimalisering van het beleidsinstrumentarium voor cultuureducatie binnen cultuur en jeugd, die ook in *Groeien in cultuur* een prioritaire actie vormde, blijft vooropstaan. Die structurele inbedding vullen we aan met gerichte acties op korte en middellange termijn. Maatschappelijke tendensen, zoals vergrijzing, migratie en interculturalisering, economische dualisering en crisis, stellen specifieke uitdagingen aan het cultuureducatieve werk, zowel qua inhoud als op het vlak van organisatie.

Binnen het perspectief van 'een leven lang leren', dat – gezien de huidige maatschappelijke context – alleen maar aan belang zal winnen, is het zaak om elke doelgroep op gepaste wijze te benaderen. Cultuureducatie voor senioren verdient bijzondere aandacht. In het sociaal-cultureel volwassenenwerk zijn er seniorenorganisaties die onder andere in seniorenacademies werken aan de culturele competenties van die doelgroep. Senioren hebben zelf heel wat te bieden en zijn waardevolle 'educatoren' in intergenerationele context.

De explicitering van 'cultuureducatie' als prioriteit in het nieuwe decreet Lokaal Cultuurbeleid, alsook het traject om de identiteit van de bibliotheken te updaten, bieden interessante aanknopingspunten. Een aantal instrumenten zijn voorhanden, het komt erop aan ze concreet aan te wenden, en accenten te leggen. Daarbij kan het best een onderscheid worden gemaakt tussen de korte en de lange termijn.

Ook voor uitdagingen die kenmerkend zijn voor andere doelgroepen binnen de brede categorie van 18-plussers, zoals jongvolwassenen, volwassenen en medioren (cf. supra: 3.3), moeten geschikte oplossingen worden gezocht, bijvoorbeeld de (tijdelijke) 'uitval' op de grens tussen jongvolwassenen (18-30 jaar) en volwassenen.

Door de bril van... mensen in armoede

"Zoek doelgroepen waar ze zijn"

Mensen in armoede die participeren aan cultuur geven aan hier zelf niet naar op zoek te zijn geweest. Bijna alle bevroagden zeggen 'er in gerold' te zijn dankzij een brugfiguur die alert genoeg was om hen aan te spreken over een aanbod dat ze zelf in de eerste instantie niet zochten. Enkele citaten:

- 'Dat is eigenlijk heel onnozel gekomen, er heeft mij iemand mee gevraagd van de groep en ik ben blijven plakken' (buurthuis 't Lampeke)*
- 'Ik ben lang geleden bij vzw Recht-op terechtgekomen via de voedselbank. Voordien deed ik eigenlijk niets van cultuur, maar je leert mensen kennen, gaandeweg ben ik beginnen mee gaan, en dan kijk je daar heel anders naar. Maar ze moeten het je wel vragen natuurlijk' (APGA cultuurbad en recht-op Cultuurcafé)*
- 'Ik was vroeger een echte cultuurbarbaar. Iemand van de welzijnsschakel heeft mij dan eens meegepakt en ik dacht van bon, ik ga daar wat liggen pitten zeker, maar dat viel heel goed mee'*

Het is dus een kwestie van een interesse op te wekken vanuit een informele context, de vraag naar cultuur is in eerste instantie niet aanwezig, dus is het belangrijk om de mensen aan te spreken in een omgeving waar ze zich goed voelen en waar ze een ander aanbod vinden dat voor hen relevant is (voedselhulp, vrijwilligersactiviteiten, opvang...)

Competenties van cultuureducatieve professionals en vrijwilligers verkennen en versterken

Terwijl doelstelling 1 inzet op een grotere maatschappelijke belangstelling voor en participatie in cultuureducatie, heeft doelstelling 2 een meer verdiepende doelstelling, gericht op de expertise van de begeleiders van cultuureducatieve processen: leerkrachten, vormingswerkers, jeugdwerkers, gidsen, kunstenaars enzovoort, ongeacht of ze beroepsmatig, dan wel vrijwillig begeleiden. Cultuureducatieve begeleiders moeten niet alleen agogisch-didactisch, maar ook inhoudelijk en technisch competent zijn. We verwachten van hen dat ze creatief, origineel en onderlegd zijn. Om een goede aansluiting te vinden bij een divers publiek, is het aangewezen dat ze beschikken over de nodige competenties inzake het omgaan met diversiteit en interculturaliteit.

De mate waarin die competenties vereist zijn, verschilt naargelang de aard en het publiek van het cultuureducatieve initiatief. De behoefte aan bijscholing en expertiseverhoging op een of meer terreinen hangt samen met de achtergrond en ervaring van de cultuureducatieve begeleiders en hun eventueel onderlinge samenspel tijdens een concrete activiteit of binnen een concreet proces.

Vorming en opleiding op maat van al die groepen van mensen die vanuit professionele of andere doeleinden een cultuureducatieve rol opnemen, zien we als een belangrijke hefboom om te komen tot (meer) professionalisering en kwaliteit op het vlak van cultuureducatie. Hetzelfde geldt voor een meer gestructureerde netwerking, expertisedeling en doorgedreven samenwerking van de cultuureducatieve begeleiders. Essentieel zijn:

- de uitbouw van kwaliteitsvolle referentiekaders die ten grondslag kunnen liggen aan enerzijds opleiding en vorming en anderzijds EVC van cultuureducatieve begeleiders (zowel binnen formele als niet-formele context), zonder dat ze een dwingend karakter hoeven te hebben;¹¹
- een grotere mobiliteit en sectoroverschrijdende uitwisseling van cultuureducatieve begeleiders, als dat een meerwaarde kan betekenen;
- een breder draagvlak voor 'competentiedenken' binnen de formele en niet-formele cultuureducatieve vrijetijdssector.

Door de bril van... mensen in armoede

“De rol van de brugfiguur”

Naast de competenties van de cultuureducator zelf, moet ook aandacht worden besteed aan de rol van de tussenfiguur. Mensen in armoede geven aan dat het verschil ligt in de persoon en de manier waarop ze worden aangesproken. Het is niet alleen de taak van de welzijnsorganisatie om bruggen te slaan naar cultuur, maar ook van cultuuraanbieders, publiekswerkers, cultuureducatieve organisaties... om de brug te slaan naar doelgroeporganisaties. Enkele citaten van mensen in armoede getuigen hiervan:

- ‘Het hangt er van af wie je voor je hebt. Zo’n Jenne of Kristof, die hebben echt een klik met de mensen én leggen voortdurende verbanden met de samenleving. Ze gaan eens klappen met de academie, ze zien of een kunstenaar met ons wil samenwerken’ (project Kunstproeven Lier)*
- ‘Kristof heeft mij daar gewoon in gepraat’ (project Kunstproeven Lier)*

Ook mensen uit de doelgroep zelf zijn de ideale ambassadeur. Veel cultuurprojecten van verenigingen waar armen het woord nemen zetten de expertise in van mensen die al geïnteresseerd zijn. Zij kunnen op informele basis en vanuit een vertrouwenspositie andere mensen mee in het bad trekken:

- ‘Ik heb al heel veel bijgeleerd, en ik zet die kennis nu in voor anderen. De mensen kennen mij, dat maakt het gemakkelijker om mij aan te spreken en ik hen. Ik spreek geen Chinees en ik ken iedereen in de buurt’. (Recht-op vzw Antwerpen)*
- ‘Ik kende dat vroeger allemaal niet, maar ondertussen ga ik met de mensen die ik heb leren kennen heel regelmatig naar dingen kijken, en we proberen altijd nieuwe mensen mee te vragen’ (Wijkcentrum De Kring, Eeklo)*

Een brede leer- en leefomgeving

Doelstelling 3 is erop gericht om contexten te creëren die volwassenen de kans bieden om overal waar ze zich bewegen – zowel fysiek als mentaal, in ‘real life’ of virtueel – leerervaringen op te doen en hun culturele competentie te ontwikkelen. We willen inzetten op goed uitgeruste, authentieke en inspirerende leer- en leefomgevingen die mensen in contact brengen met cultuur en hen toelaten om zich optimaal cultureel te ontplooiën.

Volwassenen bewegen zich in leefsferen die elkaar steeds meer doorkruisen. De grenzen tussen werk en gezin, tussen sociaal leven en privéleven vervagen. Cultuureducatie kan en moet daarop inspelen door in al die sferen en omgevingen die culturele ontwikkeling mogelijk te maken. Dat kan op vele plaatsen: het gezin, de zorgvoorziening, de werkplek, het verenigingsleven, de bibliotheek, het cultuur- of gemeenschapscentrum, de kunstenhuizen, de erfgoedgemeenschap, het rust- of verzorgingstehuis..., maar evengoed in de openbare en semiopenbare ruimte.

Door de bril van... mensen in armoede

“Cultuureducatie zit in een klein hoekje”

Mensen in armoede leren graag en veel van elkaar, en geven daarbij zelf aan dat ze niet altijd de nood voelen om de stap verder te zetten naar amateurkunsten, een opleiding of een voorstelling. Het is van groot belang om cultuureducatie te laten doordringen in omgevingen waar je het niet zou verwachten. Enkele citaten:

- ‘Ik ben altijd geïnteresseerd geweest in kunst en cultuur, maar gewoon naar de academie gaan zou ik nooit doen. Ik heb een enorme faalangst, dus zo maar ergens binnenkomen, mij inschrijven en er aan beginnen, nee, dat ligt echt niet in mijn aard’*
- ‘Ik heb een hele lijst van psychiatrische opnames achter de rug, ik ben het gewoon om buiten gekeken te worden en niet te voldoen aan de norm’. (beide project Kunstproeven Lier)*
- ‘Ik speel nu mee met onze theatergroep, maar ik zou zelf nooit naar een academie of een voorstelling geweest zijn. Ik ging gewoon af en toe mee met de groep’*

(11) We denken hier bijvoorbeeld aan de vorig jaar in opdracht van de departementen cjsm en o&v ontwikkelde profielschets cultuureducator en het competentieprofiel van de ‘begeleider van kunstbeoefenaars’. (Albertijn M. & Hoefnagels K., *De beroepencuster cultuureducator en het competentieprofiel voor de begeleider van kunstbeoefenaars*, Tempera, 2012; cf. <http://www.cjsm.be/cultuur/onderzoek-en-publicaties/de-beroepencuster-cultuureducator-en-het-competentieprofiel-voor-de>). Het referentiekader waartoe het onderzoek Cultuur in de Spiegel (HIVA-KULeuven in opdracht van CANON Cultuurcel) moet leiden, zal ook handvatten aanreiken en zal breder vertaald kunnen worden dan de formele onderwijscontext van het leerplichtonderwijs. Maar ook het kwaliteitskader cultuureducatie dat de Commissie Groeien in Cultuur aan het voorbereiden is, moet een handzame tool worden voor al wie professioneel met cultuureducatie bezig is. (cf. infra)

deel IV

Actieplan

In dit actieplan geven we voor elk van de geformuleerde doelstellingen een aantal acties. Vele daarvan lopen al, enkele zijn nieuw. Door ze hier op te nemen willen we initiatieven onder de aandacht brengen en in verbinding brengen met elkaar, binnen een breder beleidskader voor cultuureducatie. Sommige acties liggen in het verlengde van wat we al in het kader van *Groeien in cultuur* hebben aangekondigd. We willen met deze mix van initiatieven bruggen bouwen, stimuleren, inspireren en werk maken van een versterkt cultuureducatiebeleid. Bij vele van de acties geven we voorbeelden. De vermeldingen en opsommingen houden geen beoordeling in en zijn niet exhaustief. Ze gelden als voorbeeld en ter inspiratie.

Meer en betere cultuureducatie voor iedereen

Optimalisering van het huidige beleidsinstrumentarium

Met deze actie, die ook al opgenomen stond in *Groeien in cultuur*, willen we de verschillende beleidsinstrumenten voor cultuureducatie in de toekomst beter afstemmen op elkaar en op de behoeften van het veld. In september 2012 werd de Commissie *Groeien in cultuur*¹² opgericht die twee opdrachten meekreeg: enerzijds het screenen van de huidige – versnipperde – regelgeving en andere maatregelen binnen de beleidsvelden Cultuur en Jeugd die rechtstreeks of onrechtstreeks betrekking hebben op (een aspect van) cultuureducatie, anderzijds de opmaak van een kwaliteitskader dat als toetssteen kan gelden voor de evaluatie en kwaliteit van cultuureducatie.

Het spreekt voor zich dat de commissie zich bij de oefening niet zal beperken tot cultuureducatie voor kinderen en jongeren. Ook de beleidsinstrumenten gericht naar volwassenen worden meegenomen bij de screening. En de richtinggevende principes voor kwaliteitsvolle cultuureducatie die de commissie naar voren zal schuiven, kunnen evengoed gelden voor een deelnemerspubliek van volwassenen als van kinderen en jongeren.

In het voorjaar van 2014 verwachten we de definitieve conclusies en aanbevelingen van de commissie. Dat neemt niet weg dat we bij eventuele decreetwijzigingen die zich in de loop van 2013 voordoen, de tussentijdse bevindingen van de commissie alvast meenemen. Daarnaast wordt vooral gemikt op concrete suggesties voor een optimalere praktijkondersteuning en dossierbehandeling binnen de bestaande decretale kaders. Samen met het kwaliteitskader moet dat ons toelaten om onze gezamenlijke beleidsvisie concreter vorm te geven, alsook om de rol van (sub)sectoren te expliciteren. Verschillende sectoren (kunsten, erfgoed, amateurkunsten, lokaal cultuurbeleid...) werken zowel voor volwassenen als voor kinderen (*cf. het vorige hoofdstuk*). Andere richten zich op een bepaalde leeftijdscategorie, zoals het sociaal-cultureel volwassenenwerk (+18 jaar) of het jeugdwerk (-30 jaar). Wie legt momenteel welke accenten en hoe kunnen ze in de toekomst nog meer complementair zijn aan elkaar, zodat iedereen die wil, van jong tot oud, optimaal kan genieten van cultuureducatie? Op die vragen hopen we dat de commissie een antwoord kan geven.

Parallel willen we binnen de beschikbare budgettaire ruimte een duurzame ondersteuning van kwalitatieve cultuureducatieve werkingen – ook voor volwassenen – aanhouden, samen met het blijvend mogelijk maken van kortlopende en nieuwe initiatieven (met het oog op experiment en innovatie) of organisaties door middel van projectsubsidies. Het streven naar een evenwichtig of dekkend veld op het vlak van discipline, leeftijd en grootte van de organisatie, dat aansluit bij de behoeften van het onderwijs, ligt in het verlengde daarvan. Vanuit het vermelde kwaliteitskader moeten concrete instrumenten (bijvoorbeeld een zelfscan) ontwikkeld kunnen worden om organisaties te helpen hun eigen cultuureducatieve visie, werking, aanbod, bereik... kritisch door te lichten. Dat kader kan het best op subsectoraal niveau worden geconcretiseerd aangezien de organisaties in het cultuur- en jeugdveld vaak op een heel andere manier aan cultuureducatie werken, in overleg met de 'afnemers' van het cultuureducatieve aanbod.

Cultuureducatie, meer specifiek kunsteducatie, heeft een uitdrukkelijke rol binnen het kunstenlandschap. In de conceptnota *Vernieuwing van het Kunstendecreet en beleidskader kunsten*¹³ nemen we een aantal expliciete zaken op over het thema. Het vernieuwde kunstenbeleid verankert kunsteducatie binnen de grote kunstinstellingen, stimuleert de kunstensector om op verschillende manieren (binnen de disciplines, als kunstenaar, als project, als organisatie...) te werken aan kunsteducatie en bedt de ondersteuning ervoor in een kunstensteunpunt in.

Het vernieuwde Kunstendecreet zal subsidiecategorieën bevatten. Een categorie is die van de Vlaamse kunstcanon met kunstinstellingen. Die kunstinstellingen zullen aan een aantal voorwaarden en verwachtingen moeten voldoen, waaronder het opnemen van de volledige keten van functies: creatie, productie, presentatie, participatie en reflectie. De vierde functiecluster (participatie) omvat ook educatie. Het gaat om Vlaamse kunstinstellingen waarin de Vlaamse Gemeenschap een belangrijke overheidspartner is en die een engagement opnemen voor het culturele veld en de gemeenschap in een internationale context. Daarnaast zijn er andere kunstinstellingen die samen met een andere overheid of een ander land worden ondersteund (bijvoorbeeld Bozar, Flagey, deBuren). Ook die kunstinstellingen zullen aan dezelfde voorwaarden en criteria moeten voldoen, maar op een meer bestuurs specifieke leest geschoeid. Een artistieke matrix, gebaseerd op disciplines en de vermelde functieclusters, zal het uitgangspunt zijn voor een dynamisch kunstenlandschap. Niet de discipline vormt het uitgangspunt voor dossiervorming, maar disciplines én functieclusters worden samengenomen en in de dossiervorming is de eigen positionering van de kunstenaar, van het project of van

de organisatie, een positionering binnen die matrix. Cultuureducatie binnen die matrix betekent kunsteducatie en kan zowel gericht zijn op toeleiding, als een onderdeel van publieksbemiddeling, als op de verwerving en verdieping van artistieke competenties.

In het vernieuwde kunstenbeleid zal ook één kunststeunpunt worden gevormd door de fusie van de drie disciplinaire steunpunten, i.c. het Vlaams Theaterinstituut, het Muziekcentrum Vlaanderen en het Instituut voor Beeldende, Audiovisuele en Mediakunst. Het kunststeunpunt zal zijn ondersteunende opdracht zowel op het vlak van disciplines als op het vlak van functies invullen en ondersteuning van kunsteducatie zal ook expliciet opgenomen worden.

Schrijfeducatie: een ondergesneeuwd thema

Wie in Vlaanderen wil leren dansen, een muziekinstrument wil leren bespelen of wil leren tekenen, kan uit een ruim vrijetijdsaanbod kiezen. Mensen met schrijfbambitie hebben minder vormingsmogelijkheden. Het schrijfaanbod voor 18+ bestaat vooral uit korte schrijfcursussen en masterclasses aangeboden door enkele organisaties zoals wisPER, Schrijfschool Gent, Jeugd en Poëzie, Creatief Schrijven. Creatief Schrijven vzw, een door de Vlaamse overheid gesubsidieerde landelijke amateurkunstenorganisatie, is voor dit educatieve aanbod officieel erkend als opleidingsverstrekker met een kwaliteitslabel.

Creatief Schrijven vzw geeft teksten een podium en een publiek, vaak samen met andere organisaties. Tijdens projecten komen schrijvers in contact met elkaar, met schrijfdocenten, kunstenaars uit andere inspirerende kunstdisciplines... Daarbij richt ze zich ook tot kansengroepen, bijvoorbeeld Parol!, waar gedetineerden uit vijf landen bij betrokken zijn. Hand in hand met het geschreven woord geven de gedetineerden uiting aan hun gevoelens. De teksten die daaruit voortkomen, worden gelezen en bekritiseerd door andere gedetineerden. Aan de hand van workshops wordt hun schrijfvaardigheid bijgewerkt. Ook in het vernieuwde decreet op het Vlaamse jeugd- en kinderrechtenbeleid is er aandacht voor schrijfeducatie. Zo richt Jeugd en Poëzie zich op artistieke taaltalenten (van 14 tot 30 jaar). Jeugd en Poëzie helpt jonge dichters in hun zoektocht naar hun stem en publiek door hen te ondersteunen en te coachen. Jeugd en Poëzie geeft jongeren de kans om in een omkaderde omgeving zelfstandig te experimenteren, te leren en te zoeken naar een eigen schrijfstijl. Verder verwerven de deelnemers conceptuele, communicatieve en organisatorische vaardigheden doordat ze samen met de organisatie toonmomenten organiseren. Jeugd en Poëzie organiseert ook peer-to-peerbesprekingen voor plus 16-jarigen. De organisatie gelooft dat je kunt leren van elkaar door elkaars gedichten te bespreken in een open en veilige omgeving. Jongeren leren op die manier

opbouwende kritiek te formuleren en daar ook mee om te gaan. Tot slot is het voor jonge beginnende dichters vaak moeilijk om zich een weg te banen in de professionele culturele wereld. Jeugd en Poëzie helpt jonge taaltalenten op weg met het uitbouwen van een netwerk. Creatief Schrijven startte recent het online schrijversplatform Azertyfactor om schrijffliefhebbers een kwaliteitsvol huis op het internet aan te reiken, een plek waar schrijvers elkaar ontmoeten, hun (digitale) pennenvruchten achterlaten, elkaars teksten beoordelen, feedback geven, ervaringen, audio- en videofragmenten uitwisselen enzovoort. Ze kunnen vanuit de community heel gemakkelijk linken naar hun eigen blog of website. Je kunt op Azertyfactor niet enkel teksten lezen en schrijven. Je kunt er ook deelnemen aan schrijffuitdagingen, opdrachten of wedstrijden. Onder de noemer 'kansen' verzamelt het platform een reeks mogelijkheden om je schrijftalent aan te scherpen. Creatief Schrijven vzw en andere organisaties lanceren hier hun schrijfoopdrachten en -wedstrijden en met een profiel op Azertyfactor kunnen schrijffliefhebbers snel en gemakkelijk een tekst of gedicht inzenden voor de schrijfkans die hen uitdaagt. Voor meer info: <http://azertyfactor.be/>.

Ook voor mensen in armoede wordt er heel wat georganiseerd rond schrijven. Een mooi voorbeeld vormt de schrijfzolder van de vereniging waar armen het woord nemen 'Ons Gedacht' in Lier. Mensen met en zonder lees- of schrijfervaring worden op weg geholpen met eigen gedichten, verhalen, teksten... De groep wordt begeleid door basiseducatie, de producties worden gebundeld en verkocht. In het formele cultuureducatieve veld, vooral binnen het dko, bestaat er op structurele basis een schrijfeducatief aanbod, namelijk de driejarige optie literaire creatie in de hogere graad van de studierichting woordkunst. Die opleiding wordt op 35 plekken in Vlaanderen georganiseerd. Het aantal leerlingen is nog vrij beperkt. Afstemming tussen dat opleidingsaanbod en de initiatieven van Creatief Schrijven en Azertyfactor zou heel wat kansen kunnen bieden om de opleiding beter bekend te maken..

Het sociaal-culturele aanbod: empowerment en emancipatie

Zoals gezegd in de omgevingsanalyse bekleedt het sociaal-cultureel volwassenenwerk een bijzondere plaats binnen het cultuureducatieve aanbod. De sector wordt aangedreven door de vier functies educatie, cultuur, maatschappelijke activering en gemeenschapsvorming. Verenigingen, bewegingen, vormingsinstellingen én Vormingpluscentra moeten die functies in meerdere of mindere mate, afhankelijk per werksoort, in hun werking incorporeren. Veel initiatieven spelen in op verschillende functies tegelijkertijd. Bij de combinatie van de educatieve en de culturele functie is de brug naar cultuureducatie snel gelegd. De sector heeft een waaier aan cursussen, lezingen, leesgroepen, workshops, cultuuruitstappen en -reizen. De cultuurfondsen hebben een uitdrukkelijke cultuureducatieve werking, net zoals seniorenacademies, de gespecialiseerde vormingsinstellingen en de Vormingpluscentra.

Het sociaal-cultureel werk betreft veel deelnemers en vrijwilligers daarbij en empowert en emancipeert hen zodat ze actieve en meer zelfstandige burgers worden. Bovendien bereikt de sector een heel breed en divers spectrum van de bevolking.

Outreach naar kansengroepen¹⁴

→ Niet-formele context (cultuur en jeugd)

Participatievraagstukken in de cultuursector beginnen en eindigen vaak bij de vraag 'hoe kunnen bepaalde publieken naar een cultuurproduct geleid worden?'. Vaak komt het erop neer dat het product niet in vraag wordt gesteld en dat het 'participatieprobleem' bij de doelgroep zelf wordt gelegd. Recente visies op participatie – zoals die van Dēmos – leggen de klemtoon op het in vraag stellen van het aanbod, en van de waarden en grondhoudingen van de organisaties. Het is nodig dat de focus bij aanbod en publiek verschuift van publieksverbreding en -vernieuwing naar 'publieksverdieping': verbeteren van de kwaliteit van participatie, vertrekkend vanuit de leefwereld van betrokken mensen. Mensen worden gestimuleerd om (mentaal én fysiek) te participeren in cultuur door cultuurprojecten in hun nabijheid waarvan ze actief deel kunnen en mogen uitmaken. Er moet dus meer aandacht gaan naar lokale vormen van cultuuruitoefening en die moeten meer 'outreaching' en verbindend zijn. Verschillende sectoren en organisaties slagen daarin vandaag al.

De sociaal-culturele vormingsinstellingen voor personen met een beperking organiseren in een veilige en vertrouwde omgeving vormingen en cursussen over kunst, cultuur, creatieve expressie. Dat gaat zowel om actieve teken-, dans-, theater- en muziekcursussen (al dan niet in een inclusief aanbod) als om voorbereidende processen in functie van een gezamenlijk bezoek aan tentoonstellingen of podiumkunsten. Er worden steeds meer bruggen geslagen met cultuurcentra, kunsthuisen, musea en cultuureducatieve organisaties. We stellen vast dat cultuureducatieve organisaties die een veilige en laagdrempelige leeromgeving aanbieden, geleidelijk een steeds grotere natuurlijke instroom hebben van mensen met een beperking binnen het reguliere aanbod. Samenwerkingen met gespecialiseerde organisaties kunnen lesgevers versterken in hun competenties om met die diversiteit om te gaan.

De syndicale vormingsinstellingen verzorgen binnen het sociaal-cultureel volwassenenwerk een cultuureducatief aanbod voor een unieke doelgroep van laaggeschoolde mensen, voor mensen die via het reguliere cultuur(educatieve) aanbod niet of nauwelijks worden bereikt. Vaak is het vakbondsmilieu de enige piste om de competenties van die doelgroep te versterken. Om financiële drempels te verlagen, geven de dertien volkshogescholen of Vormingpluscentra kortingen aan mensen met minder financiële draagkracht. Ze werken aan een toekomstplan

voor een gemeenschappelijk prijzenbeleid. Alle dertien Vormingpluscentra delen dezelfde missie met een waaier aan educatieve activiteiten die volwassenen persoonlijke, sociale en culturele competenties bijbrengen en de deelname aan de samenleving stimuleren. Ze streven ernaar om levenslang leren binnen het bereik van iedere inwoner te brengen, met bijzondere aandacht voor groepen die moeilijker hun weg naar vorming vinden. Ze gebruiken een breed gamma aan werkvormen en brengen het plezier van leren bij in samenspraak en samenwerking met tal van sociale en culturele sleutelfiguren. Mooie voorbeelden daarvan zijn interculturele activiteiten als 'café Combinne', interculturele praatcafés in Vlaams Brabant, de 'Babbelpunten' in de regio Antwerpen, of 'Babelonnië', een samenwerkingsverband tussen de Oost-Vlaamse Vormingpluscentra, ODICE vzw, Samenlevingsopbouw Oost-Vlaanderen vzw, een aantal lokale besturen en andere lokale partners. In Dendermonde loopt er een variant van die werking onder de noemer *Babelonnië over de muren heen* in de gevangenis. Het Netwerk tegen Armoede focust in de publicatie *Wij blijven niet in de kou staan* op vrijetijdsparticipatie. Cultuur is een belangrijk thema in verenigingen waar armen het woord nemen. Vrije tijd haalt mensen in armoede uit hun sociaal isolement en geeft ze de kans om weer aan te sluiten bij de maatschappij. Het boekje geeft inspiratie en toont hoe mensen in armoede cultuur en vrije tijd beleven. Meer info: www.netwerktegenarmoede.be. Daarnaast zetten heel wat welzijnsorganisaties cultuurparticipatieve projecten op, zowel binnen het Participatiedecreet, het Kunstendecreet als daarbuiten.

Een algemene, niet-stigmatiserende vrijetijdspas is al langer een strijdpunt van het Netwerk tegen Armoede. In 2012 werd onder impuls van minister Schauvliege de UITPAS gelanceerd in een proefproject van een jaar in de proefregio Aalst. De UITPAS is een outreachend instrument bij uitstek dat binnen een integraal, lokaal vrijetijdsbeleid ingezet kan worden voor de verbreding, verhoging en verdieping van vrijetijdsparticipatie van alle Vlamingen, met bijzondere aandacht voor mensen in armoede. Voor mensen in armoede biedt de UITPAS extra kansen door een aangepast kantsentatief en bestaande toeleidingsinitiatieven op elkaar af te stemmen om participatie-effecten te maximaliseren. Zo leren mensen in armoede een – voor hen vaak – onbekende wereld kennen en doen ze onbewust culturele competenties op. Daardoor zetten ze makkelijker de stap naar een vormingsaanbod of andere cultuureducatieve activiteiten waar ze ook punten mee kunnen verdienen, die ze dan weer kunnen inzetten voor andere vrijetijdsactiviteiten.

Sociaal-artistieke praktijken zijn een uitgelezen manier om mensen op een laagdrempelige manier bij cultuur te betrekken. De praktijk werd gestimuleerd vanuit de armoedebestrijding, maar sinds de werkvorm in 2006 opgenomen is in het Kunstendecreet, ontstaan er steeds meer sociaal-artistieke initiatieven vanuit de kunsten. We verwijzen bijvoorbeeld naar de buurtwerking van Wiels, de dialoog met de stad van KVS, de werking op Maat van

de Filharmonie en de wijkprojecten van Theater Antigone. Momenteel zijn er twaalf sociaal-artistieke organisaties structureel erkend binnen het Kunstendecreet: Victoria Deluxe, rocsa, Bij De Vieze Gasten, Platform-κ, Zinneke, kunstz, Tutti Fratelli, Unie der Zorgelozen, Wit.h, De Figuranten, Theater Tartaar en Cie Tartaren. Al die praktijken zijn op een informele manier met educatie bezig en sommige gaan samenwerken aan met cultuureducatieve organisaties in non-formele context, zoals Platform-K met Wisper Gent of de kunstZ Academie in Antwerpen. Dēmos bracht in 2012 de praktijkgids *Dwarsliggers* uit, waarin zestien sociaal-artistieke praktijken kort worden beschreven. Een overzicht van sociaal-artistieke praktijken (ruimer dan binnen het Kunstendecreet erkend) vindt u op <http://www.demos.be/sociaal-artistiek/sociaal-artistieke-organisaties/>. De ondersteuning van die sociaal-artistieke praktijken wordt een expliciete opdracht voor het nieuwe, een gemaakte kunstensteunpunt.

Het onderzoeksrapport van Dēmos *Vrije Tijd. In en uit zorg*¹⁵ stelt dat vrijetijdszorgorganisaties, verenigingen en vormingsorganisaties een specifiek cultuuraanbod bieden voor mensen met een beperking, vooral binnen hun eigen parallelle circuit. Dankzij dat aanbod op maat wordt een grote groep mensen bereikt. Toch blijven er drempels om effectief gebruik te maken van dat aanbod: transport, mobiliteit, een gebrek aan financiële middelen van de participant of van de zorgvoorziening in haar geheel en het gebrek aan personeel of vrijwilligers om activiteiten te begeleiden of deelnemers toe te leiden naar het vrijetijdsaanbod. Binnen het reguliere cultuuraanbod komen daar twee specifieke drempels bij: moeilijk begrijpbare en moeilijk bereikbare informatie en onvoldoende ondersteuning en begeleiding voor mensen met een beperking. Heel wat informatie bereikt mogelijke participanten niet omdat ze in moeilijk begrijpbare taal is opgesteld, omdat men de doelgroep niet als potentiële participanten beschouwt of vanwege de digitale kloof. Verder is er een gebrek aan expertise en nog veel onwetendheid en angst binnen reguliere organisaties om zich open te stellen om mensen met een beperking op te nemen. Het onderzoek geeft aan dat het onvoldoende is als vrijetijdsinstellingen beweren open te staan voor personen met een beperking omdat hun aanbod toegankelijk is. Om aan cultuur te kunnen deelnemen, moeten verschillende actoren zich inzetten om een aantal drempels, handicapspecifiek of op het niveau van het aanbod, te overwinnen. Terwijl het zoeken naar een passend aanbod kan gebeuren vanuit de bestaande erkende vrijetijdsorganisaties, moet het duurzaam faciliteren mee opgenomen worden door organisatoren van vrijetijdsactiviteiten, zo beveelt het rapport aan. Bovenlokale samenwerking is daarbij van primordiaal belang.

De Rode Antraciet vzw werkt rond cultuur in gevangenissen. Ze heeft met gedetineerde vaders in de Vlaamse en Brusselse gevangenissen een eenvoudige maar creatieve en concrete methodiek ontwikkeld waarmee gedetineerde papa's eigen of bestaande voorleesverhalen met

een positieve boodschap voor hun kind(eren) kunnen inspreken, die ze op cd of dvd kunnen beluisteren of bekijken wanneer en hoe vaak ze maar willen. Op vrijdag 3 mei 2013 kreeg de Rode Antraciet daarvoor de Prinses Mathildeprijs 2013 uitgereikt. De prijs zet dit jaar de vaders centraal en onderstreept hun belangrijke rol bij de opvoeding van de kinderen. Het project kan daarenboven worden overgezet naar alle diensten die werken met vaders in een gesloten context (ziekenhuizen, psychiatrische instellingen...). Meer nog, het is een voorbeeld van hoe men creatief kan omgaan met de huidige communicatiemogelijkheden als een van de ouders afwezig is.

Binnen de amateurkunsten neemt de aandacht toe voor participatie van kansengroepen. Recente projecten die inspirerend zijn, zijn onder andere 'Mia maakt scène' van Opendoek (amateurtheater met mensen in armoede), 'Parol!' van vzw Creatief Schrijven (schrijfeducatie in gevangenis), 'Hearts in Harmony' of 'De Stem van ons Geheugen' (mensen met dementie) van Koor&Stem, '3D3 buiten de lijnen' van Danspunt, Cacao Blue vzw en OPEK (dansers met een mentale beperking).

Ook steeds meer cultuur- en gemeenschapscentra werken inclusief of outreachend vanuit een nabijheidsgedachte. Mooie voorbeelden zijn ondermeer: Zet6 (De Zeyp), Opening Doors (Leopoldsborg) of Viva Venezia (Roeselare). Maar ongetwijfeld zijn er nog veel goede voorbeelden, ook in andere sectoren.

→ **Formele context (dko)**

In het deeltijds kunstonderwijs zien we een vergelijkbare evolutie. Sommige academies organiseren een beeldendekunstopleiding voor volwassen leerlingen met een beperking (bijvoorbeeld via het door de Vlaamse overheid gesubsidieerde tijdelijke project aangepaste beeldende vorming). De lessen vinden plaats in de academie, wat de uitwisseling met de andere ateliers bevordert. De leerlingen exposeren hun werk geregeld buiten de academiemuren. Daarnaast vinden volwassenen met een beperking de weg naar het reguliere aanbod, vooral naar beeldende kunst.

De discussietekst ter voorbereiding op de hervorming van het deeltijds kunstonderwijs¹⁶ stelt maatregelen voor om de participatie van mensen met een kansarme socio-economische achtergrond te verbeteren. Om de financiële drempels af te bouwen, stelt de tekst de volgende maatregelen voor:

- een laag inschrijvingsgeld: de Vlaamse overheid bepaalt een maximumbedrag, maar schoolbesturen kunnen ook minder vragen als ze dat nodig achten. In tegenstelling tot de basistarieven blijven die inkomsten in de academie en kunnen academies ze gebruiken voor hun gelijkheidsbeleid;
- tegemoetkoming in duurzame materialen: de kosten voor allerlei benodigdheden (bijvoorbeeld fototoestel, muziekinstrument, schildersgerief) bedragen vaak een veelvoud van het inschrijvingsgeld. Als academies het inschrijvingsgeld van leerlingen met een sociaal tarief niet meer hoeven door te storten naar de Vlaamse overheid, kunnen ze daarmee materiaal aankopen en ter beschikking stellen. Daarnaast stelt de discussietekst voor om op termijn een publiek-privaat middelenfonds op te richten dat academies nog meer armslag moet geven om in duurzame materialen te voorzien voor de leerlingen;
- soepelere betalingsvoorwaarden: schoolbesturen die dat willen, kunnen de betaling van het inschrijvingsgeld voor de doelgroep spreiden om op die manier de dure maand september te ontlasten;
- herdefiniëren van de kortingscategorieën;
- verminderen van de bewijslast: maximaal gebruikmaken van bewijsstukken die ook in andere levensdomeinen gelden.

Naast financiële drempels ervaren mensen uit kansengroepen vaak sociaal-culturele barrières. Onbekend is voor hen onbemand. Het gevoel dat een muziek- of kunstopleiding in de academie niet voor hen is weggelegd en ze bovendien niemand uit hun omgeving kennen die er les volgt, doet velen al bij voorbaat afhaken. Eerdere negatieve ervaringen met cultuureducatie of leren ‘tout court’ kunnen ook faalangst oproepen. Om de doelgroep te bereiken, zijn dus specifieke strategieën nodig. De discussietekst stelt voor om via een puntenenveloppe voor beleids- en ondersteunend personeel academies aan te sporen om een actief gelijkheidsbeleid te voeren. Verbindingen leggen met de vertrouwde omgeving van de doelgroep is daarbij erg cruciaal, bijvoorbeeld vestigingsplaatsen in de wijk, contact met buurtwerkers en verenigingen waar armen het woord nemen, leerlingen als ambassadeurs inschakelen.

Door de bril van... mensen in armoede

“Het zit ‘m in de manier waarop”

Mensen in armoede geven vaak aan dat het er minder toe doet wat wordt aangeboden, maar dat de manier waarop wel een groot verschil maakt. Ze ervaren een grote afstand tussen hen en de samenleving (onderwijs, diensten, verenigingsleven..) die ze niet ervaren in omgevingen die ze zelf kiezen. Daar voelen ze zich wel welkom, veilig, vertrouwd. Dit heeft veel te maken met een informele manier van handelen, het tempo waarop zaken worden aangereikt, de mensen die er komen... Mensen twijfelen ook heel lang vooraleer ze deelnemen (faalangst, onzekerheid..) dus het is belangrijk dat een introductie meer is dan een eenmalige initiatief of kennismaking. Cultuureducatie moet in de juiste omgeving, door de juiste persoon, op de juiste manier veelvuldig worden aangeboden. Enkele citaten:

- ‘Dat is eigenlijk vanzelf gegaan, beetje per beetje. Je kunt van niets naar heel veel gaan, maar je moet natuurlijk niet binnenvallen met ‘kom, we gaan met 60 man naar de opera en je moet het dan maar goed vinden’ (project Kunstproeven Lier)*
- ‘Je kent elkaar, je bent kameraden, er wordt niet te veel verwacht van je, alles kan en niets moet. In een academie zal dat toch meer prestatiegericht zijn’*

Evenementen met een cultuureducatief doel

Als culturele evenementen goed omkaderd worden, kunnen ze een grote cultuureducatieve betekenis krijgen. Zo zorgt de Erfgoeddag ongetwijfeld voor een zeer brede toeleiding tot het cultureel erfgoed en omvatten heel wat activiteiten tijdens die dag een educatieve component. In dezelfde zin nam minister Schauvliege het initiatief tot een jaarlijkse Kunstendag voor Kinderen, die specifiek gericht is op kinderen in gezinsverband en als dusdanig ook intergenerationeel volwassenen meeneemt in het kunsteducatieve proces (cf. infra).

Ook de jaarlijkse Week van de Amateurkunsten met haar lokaal verankerde educatieve activiteiten en The Big Draw, een groot internationaal tekenfestival dat in het najaar van 2013 voor het eerst in België (Gent) plaatsvindt, laat een breed publiek mensen kennismaken met cultuureducatie.

Geletterdheid en leesbevordering

→ **Geletterdheid:** Geletterdheid is een multidimensionaal en complex begrip. Het slaat onder meer op de vereiste kennis en vaardigheden om informatie te begrijpen en te gebruiken uit teksten, zoals redactionele artikels, nieuwsberichten, gedichten en fictie. In de sectorale en flankerende decreten binnen het cultuurbeleid worden een aantal actoren daarvan al ondersteund. In de komende periode wordt er verder bekeken hoe die actoren hefbomen kunnen ontwikkelen om geletterdheid te bevorderen met specifieke aandacht voor de meest kwetsbare groepen in de samenleving. Hoewel de behoefte aan het stimuleren van leesgedrag en de ontwikkeling van geletterdheidscompetenties bij hen het hoogst is, vallen ze vaak uit de boot. Informatiegeletterdheid en mediawijsheid worden een steeds nadrukkelijker opdracht voor de bibliotheken. Daarnaast is er specifieke inzet op voorleesbevordering bij gedetineerden. Ter ondersteuning van een bibliotheekwerking in de gevangenissen zijn er convenanten met gemeentebesturen op het grondgebied waarvan zich een gevangenis bevindt.

→ **Leesbevordering:** In het kader van het geïntegreerd letterenbeleid worden alle maatregelen voor leesbevordering voortaan gecoördineerd door het Vlaams Fonds voor de Letteren. Enkele voorbeelden van initiatieven die recent overgebracht zijn of binnenkort overgedragen worden:

- de werking van Stichting Lezen: de missie van Stichting Lezen is om brede bevolkingsgroepen het plezier en het nut van lezen te laten ontdekken en beleven om zo hun persoonlijke ontwikkeling en maatschappelijke participatie te bevorderen. Daartoe zet Stichting Lezen structureel een ononderbroken lijn van initiatieven, projecten, methodieken en campagnes op, gebaseerd op ervaringen uit het werkveld of op inzichten uit onderzoek naar lezen;
- projecten leesbevordering: om de geletterdheid van de Vlaamse bevolking te bevorderen, worden jaarlijks subsidies verleend via het Participatiedecreet aan projecten van verenigingen die bijdragen tot een beter leesklimaat. Die regeling wordt momenteel overgedragen aan het vFL;
- de ondersteuning van Leesweb: Leesweb wil de liefde voor lezen en literatuur op een veelzijdige manier verspreiden. Daarvoor organiseert Leesweb talrijke activiteiten: begeleiding van leesgroepen, workshops en vormingscursussen, poëzieateliers en vernieuwende leesbevorderingsprojecten, zoals de Boekenkaravaan. Leesweb biedt ook publicaties aan: lesmappen, werkmappen over auteurs, keuzelijsten met een selectie van goede boeken rond een bepaald thema enzovoort. De ondersteuning van Leesweb verloopt nu nog via het Participatiedecreet, maar zal vanaf 2014 via het vFL gebeuren;

- auteurslezingen: scholen, bibliotheken of verenigingen kunnen een auteur of een illustrator uitnodigen voor een lezing. Zo'n auteurslezing geeft zin in boeken en verrijkt het leesleven van het publiek. Voor een auteur werkt de dialoog met zijn lezers al even inspirerend.

→ **The Reader Organisation in Vlaanderen:** Op de Dag van de Cultuureducatie 2013 werd het Britse initiatief *The Reader Organisation* voorgesteld door directrice Jane Davis. *The Reader Organisation* heeft als doel om mensen die (nog) niet lezen, tot lezen aan te zetten. Via leesgroepen waarin hardop wordt voorgelezen uit literatuur of poëzie, brengen ze die mensen tot lezen met als doel hun mentale weerbaarheid te verhogen en via de literatuur een beter inzicht te verwerven in de wereld rondom hen. Het doelpubliek bestaat vaak uit mensen uit een kansarme omgeving of met mentale of andere gezondheidsproblemen. *The Reader Organisation* richt zich ook tot kinderen, tot het onderwijs en tot studenten in de lerarenopleiding om ervoor te zorgen dat het leesplezier vanaf jonge leeftijd maximaal wordt aangewakkerd. Verschillende van haar projecten worden vanuit onderzoek onderbouwd en opgevolgd.

Tijdens een expertengroep van Vlaamse stakeholders¹⁷ werd duidelijk de wens uitgesproken om met de visie en de ervaringen van *The Reader Organisation* ook in Vlaanderen aan de slag te gaan. Daarvoor is echter behoefte aan vorming van leesgroepbegeleiders. Daaraan wordt een aparte actie gewijd onder de tweede strategische doelstelling, namelijk "het verkennen en versterken van de competenties van cultuureducatieve professionals en leerkrachten" (cf. infra).

→ **Leesclubs:** Een leesclub of leeskring is een kleine groep mensen die gedurende een bepaalde periode hetzelfde boek lezen en geregeld samenkomen om erover te praten en te discussiëren. Die leesclubs of leeskringen rijzen de laatste tijd als paddenstoelen uit de grond. Veel mensen ervaren het als erg verrijkend als je je eigen gedachten, inzichten, gevoelens... bij het lezen van een boek kunt delen met anderen.

We kunnen het alleen maar toejuichen dat mensen zich uit eigen beweging rond dat gemeenschappelijke doel verenigen, al dan niet binnen de context van een lokale culturele voorziening (bibliotheek, cultureel centrum...). Op Vlaams niveau willen we op korte termijn met de betrokken partijen die vertegenwoordigd zijn in het Boekenoverleg, bekijken hoe we leesclubs die dat willen, inhoudelijk kunnen ondersteunen. Op die manier hopen we de leeservaring nog te kunnen verdiepen en leesclubs te stimuleren en te promoten.

→ **Lezen bij mensen in armoede:** De laatste tijd beweegt er erg veel rond lezen en kansarmoede. Binnen het Netwerk tegen Armoede alleen al liepen er het laatste jaar verschillende projecten die daarop focusten. Zo is er bijvoorbeeld de vereniging waar armen het woord nemen Recht-op in Antwerpen, die naast een literair café en een 'leesclub voor niet-lezers', nu ook is ingestapt in het project van The Reader Organisation (cf. supra). Beleidsmatig is er de publicatie van de vereniging waar armen het woord nemen De Schakel uit Puurs, die in juni wordt gepresenteerd door Locus, met tips voor bibliotheken om hun werking toegankelijker te maken voor mensen in armoede.

Optimalisering van de communicatie van het cultuureducatieve eerstelijns- of open aanbod voor deelnemers

We streven ernaar dat geïnteresseerden in het cultuureducatieve aanbod in de toekomst nog makkelijker hun weg vinden naar wat er voor hen, in hun regio, allemaal beschikbaar is, zowel binnen de kunsten- en erfgoedsector, het sociaal-cultureel werk voor jeugd en volwassenen, als binnen het dko. Dat behelst zowel een optimale dataverzameling met betrekking tot het cultuureducatieve aanbod voor volwassenen, als een optimale ontsluiting ervan.

→ **Dataverzameling:** Een eerste oefening is gemaakt om te kijken over welke data we op Vlaams niveau beschikken met betrekking tot het cultuureducatieve aanbod voor volwassenen, zowel voor de niet-formele sector (UiTdatabank) als voor het dko (onderwijsdatabank). Daarbij werden de huidige manco's in kaart gebracht.

In het verlengde van de inspanningen die CultuurNet levert voor het cultuureducatieve platform www.cultuurkuur.be (zie ook *Groeien in cultuur*, actie 4.2.8), is de verwachting dat het steeds meer relaties zal uitbouwen met organisatoren van een cultuureducatief aanbod, inclusief het aanbod dat zich richt tot volwassenen.

52

→ **Promotie / publicatie:** Op de sociaal-culturele activiteitenkalender www.prettiggeleerd.be brengt Socius het niet-formele educatieve aanbod voor volwassenen samen.

Op www.UiTinVlaanderen.be bestaat de meest volledige cultuur- en vrijetijdsagenda (waaronder ook cultuureducatieve activiteiten) voor Vlaanderen en Brussel. Het onderwijsaanbod (inclusief dko) ten slotte is beschikbaar op <http://www.ond.vlaanderen.be/onderwijsaanbod/dko/default.htm>.

CultuurNet bekijkt hoe het cultuureducatieve activiteiten sterker redactioneel in de verf kan zetten via zijn eigen digitale kanalen, en hoe het de steden en gemeenten binnen het UiTnetwerk extra kan stimuleren en ondersteunen om het lokale leeraanbod communicatief meer in de schijnwerpers te zetten. Op termijn zal het bovendien mogelijk zijn om de informatie en het beeldmateriaal, ingevoerd via www.cultuurkuur.be, te ontsluiten via andere communicatiekanalen om op die manier de beeldvorming van (deelsectoren binnen) het brede cultuureducatieve veld te bevorderen.

CultuurNet, Socius en het Agentschap voor Onderwijscommunicatie zijn alvast het engagement aangegaan om samen werk te maken van die uitdagingen, met als doel het cultuureducatieve aanbod voor volwassenen te centraliseren en – in samenwerking met de geschikte partners – beter tot bij potentiële deelnemers te brengen.

Optimalisering van de communicatie tussen cultuureducatieve aanbieders

Om in de toekomst vraag en aanbod beter of sneller te matchen, is het belangrijk dat actoren zowel in het niet-formele cultuureducatieve aanbod (inclusief amateurkunsten) onderling als in het dko mensen op basis van hun concrete leervraag informeren en doorverwijzen. Om dat op te lossen is wellicht een hele mix van maatregelen en communicatieve inspanningen wenselijk, zowel van de niet-formele cultuureducatieve spelers als van het formele dko. Belangrijk is dat de verschillende aanbieders elkaar en elkaars aanbod voldoende kennen. Vervolgens kunnen ze leerlingen of deelnemers die binnen hun eigen sector of organisatie niet vinden waarnaar ze op zoek zijn of die hun limieten of het einde van de opleiding bereikt hebben, doorverwijzen naar andere sectoren of organisaties. Het cultuureducatieve platform www.cultuurkuur.be, dat CultuurNet uitbouwt met CANON Cultuurcel, kan alvast een handzame tool zijn om hen daarin bij te staan door via digitale weg ontmoeting en samenwerking mogelijk te maken. Een aantal componenten van het webplatform – of afgeleide versies ervan – kunnen in dat verband wellicht een toegevoegde waarde bieden, bijvoorbeeld elementen die beter dan de reguliere UiTagenda's inspelen op het verwachtingspatroon van een lerend publiek.

Betere doorstroming of wisselwerking tussen het formele en niet-formele cultuureducatieve aanbod

Zoals in de inleiding geschetst is, bevinden heel wat volwassenen zich – vaak zelfs tegelijkertijd – in diverse leercontexten. Bij de opleidingsverstrekkers kan het ‘vissen uit dezelfde vijver’ aanleiding geven tot concurrentiedenken. Vooroordelen over kwaliteit en aanpak (bijvoorbeeld het degelijke maar schoolse dko versus het ervaringsgerichte maar minder diepgaande sociaal-cultureel werk) staan soms een open dialoog in de weg.

In het licht van de hervorming is veel aandacht besteed aan de maatschappelijke positionering van het dko. Net als alle andere opleidingen in onderwijs hangen de dko-opleidingen niet in het luchtledige. Afstemming op maatschappelijke contexten waar de afgestudeerden in terechtkomen, is cruciaal om de opleidingen vorm te geven. Voor een kleine minderheid van de dko-leerlingen is dat de doorstroming naar een vervoltraject in het hoger kunstonderwijs, voor de grote meerderheid is dat de uitstroom naar kunstbeoefening in de vrije tijd of een creatief beroep. In de toekomst willen we die maatschappelijke band nog zichtbaarder maken door beroepskwalificaties als referentiepunt voor de onderwijsdoelen te hanteren. Voor de sectoren waarin mensen na hun dko-opleiding terechtkomen, in het bijzonder de amateurkunstensector, zou een beroepskwalificatie ‘actieve kunstbeoefenaar’ een hefboom kunnen vormen om verwachtingen ten aanzien van het onderwijs te expliciteren. De academies zullen op hun beurt hun opleidingen afstemmen op die maatschappelijke verwachtingen. Daarbij moeten we ‘beroep’ ruimer begrijpen dan de gangbare betekenis. ‘Beroep’ verwijst in dit geval naar een maatschappelijke rol die iemand opneemt. Beroepskwalificatie is het geheel van competenties om die maatschappelijke rol te vervullen.

Gelet op het decreet betreffende de Vlaamse kwalificatiestructuur komt het aan de maatschappelijke sectoren toe om het initiatief daarvoor te nemen. De overheid kan daarbij wel ondersteuning bieden, bijvoorbeeld procesbegeleiding door het Agentschap voor Kwaliteit in Onderwijs en Vorming (AKOV).

Ook voor de erkenning van culturele competenties (EVC) die mensen in verschillende leercontexten verwerven, zijn beroepskwalificaties interessant. Door vaste ijkpunten te bepalen kunnen opleidingsverstrekkers veel gericht inspelen op de leerbehoeften van volwassenen die vaak al een heel parcours hebben afgelegd door allerhande formele en informele opleidings- en vormingsinitiatieven. Bovendien kan het inhaken op verworven competenties het complementaire denken tussen de opleidingsverstrekkers in de verschillende beleidsdomeinen bevorderen. Niet iedereen hoeft alles te doen. Het besef dat zowel formele als

niet-formele opleidingen kunnen initiëren en verdiepen (opstap naar of uitbreiding van), kan het concurrentiedenken doorbreken.

Naast het versterken van het bewustzijn van die complementariteit willen we inzetten op specifieke aansluitingsmogelijkheden. We denken aan:

→ **Toeleiding van dko-afgestudeerden naar initiatieven van amateurkunsten, sociaal-cultureel werk, cultuureducatieve organisaties:** Heel wat (jong)volwassenen stoppen na hun dko-opleiding met actieve kunstbeoefening. Dat is niet altijd het gevolg van tijdsgebrek. Een onderzoek naar de schoolloopbanen van de leerlingen in het dko maakt duidelijk dat volwassenen beduidend meer studievertraging oplopen dan jongeren, vooral op het einde van hun leertraject. Het 'uitrekken' van het leertraject kan erop wijzen dat volwassenen sterker de behoefte voelen aan de sociale setting van een atelier of samenspelgroep om aan kunstbeoefening te doen (cf. infra: een brede leer- en leefomgeving). Al tijdens hun leertraject moeten leerlingen zicht krijgen op ondersteuningsinitiatieven voor amateurkunstenaars. Op het moment dat ze afstuderen, moeten ze in staat zijn om zelf hun verdere culturele leerproces in handen te nemen en in te schatten welke opleidingen en vormingsinitiatieven van nut kunnen zijn. De informele context van amateurkunstenverenigingen, waar ook aan gemeenschapsvorming wordt gedaan, kan bovendien een plek vormen waar ze, naast verdere opleiding en vorming, 'onderdak' vinden als amateurkunstenaar, met andere woorden waar ze komen ter inspiratie of ontspanning, waar ze samen iets creatiefs op poten kunnen zetten met anderen enzovoort.

Op hun beurt zouden organisaties die amateurkunstenaars ondersteunen, hun werking nog veel meer tot bij de leerlingen zelf moeten brengen. Daarbij moet er evenveel aandacht gaan naar de klassiek georganiseerde amateurkunstverenigingen als naar meer projectmatige initiatieven waarin amateurkunstenaars elkaar kunnen vinden. Ook cultuureducatieve organisaties kunnen hun verdiepende aanbod voor gevorderde kunstbeoefenaars promoten.

→ **Combinatie van dko-opleiding en amateurkunsten via leren in een alternatieve leercontext:**

De conceptnota *Kunst verandert! inhoudelijke vernieuwing van het deeltijds kunstonderwijs*¹⁸ wil het in de toekomst mogelijk maken om contacturen te vervangen door alternatieve leeractiviteiten die zich buiten de academiemuren afspelen.

Anders dan vandaag het geval is, beschouwen we die alternatieve leeractiviteiten als een integraal deel van het leerproces. Hoewel de leerling kiest voor een leeractiviteit buiten de academie, blijven de directeur en de leerkrachten verantwoordelijk voor het opvolgen van het leerproces en zullen ze bereikte leerresultaten moeten beoordelen. Het is bijgevolg geen

‘vrijstelling’ meer die aanleiding geeft tot een (gedeeltelijke) vermindering van de financiering (wat nu soms een aanleiding is om de samenwerking terug te schroeven). Vanzelfsprekend zal de academie moeten verantwoorden hoe ze de middelen inzet om in samenspraak met de amateurkunstenvereniging leerlingen te begeleiden en te evalueren.

Zoals hierboven al werd benadrukt, is het belangrijk dat opleidingsverstrekkers van de verschillende beleidsdomeinen elkaar gaan beschouwen als complementaire partners in het grote verhaal van cultuureducatie voor volwassenen. De analyse van het HIVA maakt duidelijk dat de samenwerking tussen onderwijs (dco) en cultuureducatieve organisaties die zich richten tot volwassenen, veel minder vanzelfsprekend is dan de samenwerking tussen onderwijs en organisaties met een cultuureducatief aanbod voor jongeren. In de omschakeling van het of-of-denken naar het en-en-denken kunnen intermediaire organisaties (steunpunten, onderwijskoepels) een belangrijke rol spelen.

Mooie voorbeelden daarvan zijn al op verschillende niveaus te vinden. Veel amateurkunstenorganisaties dragen een goede samenwerking met het dco hoog in het vaandel. In sommige gevallen betalen ze een deel van het dco-inschrijvingsgeld van hun leden (bijvoorbeeld bij orkesten). Maar de samenwerking gaat ook tot op het niveau van het aanbod. Zo organiseren dco-academies in samenwerking met Muziekmozaïek sinds 1999 een opleiding volksmuziek. In 2009 heeft de Vlaamse Regering volksmuziek opgenomen in het reguliere opleidingsaanbod van het dco. In Schoten is er een verregaande samenwerking gegroeid tussen de volksmuziekklassen van de academie en de plaatselijke volksmuziekensembles en dansgroepen. Bijzondere evenementen, zoals Folk in 't gruun en een volksmuziekbal tijdens de Week van de AmateurKunsten, zetten de wisselwerking extra in de verf. Maar de samenwerking beperkt zich niet tot evenementen. Op organische wijze is er doorstroming en uitwisseling van muzikanten tussen de volksmuziekklassen en de plaatselijke volksmuziekgroepen ontstaan.

Ook in de professionele kunstensector zijn er good practices te vinden. Zo biedt Matrix aan het dco cursussen aan over nieuwe muziek. Muzieklerkrachten en -scholen kunnen er terecht voor informatie en educatieve omkadering. Matrix biedt op maat van klassenprojecten over instrumenten en muziekcultuur, waarbij de deelnemers zo actief mogelijk worden betrokken.

Competenties van cultuureducatieve professionals en vrijwilligers verkennen en versterken

ExpertiseNetwerken CultuurEducatie (ENCE)

In 2012 maakte de Vlaamse overheid een eerste keer 250.000 euro vrij voor de ondersteuning van ExpertiseNetwerken CultuurEducatie, met de bedoeling dat ze binnen een regionale context expertise in cultuureducatie ontwikkelen en delen, en vraag en aanbod met betrekking tot cultuureducatie op elkaar afstemmen.

Na een subsidieoproep werden 22 dossiers ingediend. De volgende zeven projecten zagen hun aanvraag gehonoreerd met een jaarlijkse subsidie gedurende drie jaar:

- ENCE Brussel (Brussels Hoofdstedelijk Gewest: 40.000 euro);
- Magda (Leuven - Vlaams-Brabant: 40.000 euro);
- KEN (Lier - Antwerpen: 40.000 euro);
- ENCE in de zuidelijke Westhoek en HumuZ (beide Zuid-West-Vlaanderen: elk 25.000 euro);
- ENCE Gent-Eeklo (arrondissement Gent-Eeklo: 40.000 euro);
- KriZoom (Limburg: 40.000 euro).

De ENCE moeten regionaal partners uit de sectoren cultuur, jeugd en onderwijs bij elkaar brengen rond vragen als: welk cultuuraanbod is er? welke initiatieven stimuleren mensen het best om van cultuur te proeven en op cultureel vlak te laten leren? welke methodieken zijn het meest efficiënt om bepaalde doelgroepen te bereiken? hoe kunnen we de competenties van cultuureducatieve begeleiders en leerkrachten op dat punt versterken?

Verschillende ENCE hebben intussen het signaal gegeven dat de volkshogescholen of Vormingplus-centra, die regionaal verankerd zijn, aan hen hun interesse kenbaar hebben gemaakt om mee te stappen in het netwerk. Ook andere spelers uit het sociaal-cultureel volwassenenwerk en organisaties uit het kunsten- en erfgoedveld met een cultuureducatieve werking kunnen inspiratie bieden aan of halen uit de netwerken. We kunnen die kruisbestuiving alleen maar toejuichen en hopen dat de meerwaarde om die organisaties mee aan boord te hebben (zowel voor expertise-uitwisseling als met het oog op de afstemming van vraag en aanbod) zich zal vertalen in een sterke wederzijdse betrokkenheid op het snijvlak van cultuur, jeugd en onderwijs. Vanuit het perspectief van het lerende individu is dat niet meer dan een logische stap.

Opleiding, vorming en tewerkstelling van cultuureducators en dko-leerkrachten

→ **Cultuureducators:** Op maandag 5 november 2012 zijn de resultaten van de door Tempera uitgevoerde opdracht over de opmaak van een beroepencluster cultuureducator en het competentieprofiel 'begeleider van kunstbeoefenaars' voorgesteld aan de brede cultuureducatieve sector en aan geïnteresseerden uit het deeltijds kunstonderwijs¹⁹. Uit de sessies in de voormiddag, waarin ingezoomd werd op de bruikbaarheid van de resultaten binnen de contexten van opleiding en vorming, arbeidsmarkt (personeelsbeleid) en de Vlaamse Kwalificatiestructuur, bleek dat er op verschillende niveaus toepassingsmogelijkheden zijn, vooral op het niveau van individuele organisaties (onder andere inzake personeelsbeleid), op het niveau van deelsectoren (bijvoorbeeld de muziek- of erfgoededucatieve sector) en op het niveau van het volledige cultuureducatieve veld. De steunpunten of andere platformen kunnen een belangrijke rol spelen in de implementatie van de resultaten binnen elk van hun sectoren. Materies die het volledige cultuureducatieve veld betreffen, kunnen het best opgenomen worden door ACCE.

Ondertussen kwamen twee concrete vervolgpistes naar boven:

- Opmaak van een beroepskwalificatiedossier

De opdracht voor de opmaak van een beroepencluster 'cultuureducator' is voortgekomen uit de *Veldtekening cultuureducatie*, vanuit de vaststelling dat er heel wat profielen werkzaam zijn binnen het brede cultuureducatieve veld die als 'cultuureducator' omschreven kunnen worden, maar dat er momenteel geen zicht is op de gelijkenissen en verschillen erin. Het idee om de ontwikkeling van het competentieprofiel 'begeleider van kunstbeoefenaars' daaraan te koppelen werd mee ingegeven door onder andere de amateurkunstensector, met het oog op de professionalisering (en de verbetering van het statuut) van de professionals en vrijwilligers die die rol opnemen. De begeleider van kunstbeoefenaars begeleidt of coacht één kunstbeoefenaar of een groep van kunstbeoefenaars. Hij treedt in contact met de kunstbeoefenaars, brengt de groep samen, heeft aandacht voor het proces, het sociale gebeuren, de artistieke ontwikkeling van de deelnemers enzovoort. Het gaat bijvoorbeeld om een schrijfdocent, de trekker van een hiphopdansgroep of de aanvoerder van de lokale fanfare. Door de verschillende competenties (zowel artistiek-technische als didactisch-pedagogische) van begeleiders van kunstbeoefenaars in kaart te brengen, willen ze enerzijds organisaties én individuen sterken bij respectievelijk hun personeelsbeleid en hun (leer)loopbaanontwikkeling. Anderzijds hopen ze opleidings- en vormingsaanbieders – zowel in formele (bijvoorbeeld dko) als niet-formele context – te sensibiliseren bij de vormgeving van hun aanbod. Het opstellen van een beroepskwalificatiedossier van 'begeleider van kunstbeoefenaars' zou daarvoor als hefboom

kunnen fungeren, en biedt kansen onder andere inzake de erkenning van eerder of elders verworven competenties (EVC). Het Forum voor Amateurkunsten en het Sociaal Fonds voor de Podiumkunsten zijn alvast het gesprek aangegaan met AKOV en zijn het engagement aangegaan om op het geschikte moment ook andere stakeholders te betrekken bij de verdere opmaak van een of meer dossiers.

Binnen de professionele kunstensector is er een vraag naar een betere omkadering van de tewerkstelling van kunstenaars met een kunstenaarsstatuut als kunsteducator of kunstdocent. Belangrijk voor de opmaak van een beroepskwalificatiedossier is dat het nodige draagvlak daarvoor aangetoond wordt. Ook moet het competentieprofiel dat aan de basis ligt van de beroepskwalificatie, – in zijn specificiteit – zich voldoende onderscheiden van andere competentieprofielen, maar tegelijk wel refereren aan de profielschets van ‘cultuureducator’ als generiek, overkoepelend kader. In dat scenario kunnen desgewenst verschillende kwalificatiedossiers uitgewerkt worden, die mogelijk getrapt zijn opgebouwd.²⁰

- Optimalisering van het opleidings- en vormingsaanbod van cultuureducators

De professionals die vandaag aan de slag zijn als cultuureducator, zijn daartoe gekomen via uiteenlopende wegen. Sommigen hebben eerst een universitair of hogeschooldiploma (bachelor of master) behaald, al dan niet in een cultuur- of kunst(wetenschappelijke) richting, eventueel aangevuld met een pedagogisch geschiktheidsattest (specifieke lerarenopleiding of D-cursus/ aggregaat/...). Anderen zijn kunstenaars of leerkrachten die hun basisopleiding eventueel hebben aangevuld met allerhande bijscholing (bijvoorbeeld kadervorming in het jeugd- of volwassenenwerk). Nog anderen zijn ‘selfmade people’ en hebben een heel divers parcours afgelegd om uiteindelijk aan de slag te gaan als (een type van) cultuureducator.

Momenteel bestaat er geen opleiding of vorming die rechtstreeks cultuureducators oplevert, noch op bachelor- noch op masterniveau. Wel zijn er een aantal richtingen die aspecten van wat een cultuureducator in de praktijk doet of moet kunnen, in hun opleiding aan bod laten komen. De opleidingen hebben uiteenlopende ‘afzetmarkten’. Dat wil zeggen dat afgestudeerden in verschillende werkcontexten terecht komen. Sommigen nemen een rol op als cultuureducator bij een cultuurorganisatie, anderen – met het vereiste diploma – kunnen aan de slag in het leerplicht- of deeltijds kunstonderwijs.

Het staat buiten kijf dat opleidingsverstrekkers die mensen opleiden tot cultuureducator of leerkracht dko, hun studie- en opleidingsprogramma’s afstemmen op de behoeften van het cultuureducatieve veld en de verschillende subsectoren ervan en het vernieuwde dko.

Aangezien hogescholen verregaand autonoom hun studieprogramma's bepalen en ook cultuureducatieve organisaties zelf bepalen wat ze van cultuureducatoren verlangen, willen we vooral inzetten op het faciliteren van de dialoog tussen hko–cultuureducatief veld en hko – dko. Door de veelheid van actoren beperken we de scope in eerste instantie tot muziek: conservatoria, specifieke lerarenopleidingen, geïntegreerde lerarenopleidingen met muzikale opvoeding en project kunstvakken en academies. Het recent opgerichte muzikeducatieve platform kan een geschikt forum zijn om het gesprek te kanaliseren.

→ **Dko-leerkrachten:** Met het oog op de inhoudelijke vernieuwing van het deeltijds kunstonderwijs wordt veel aandacht besteed aan de competentieontwikkeling van leerkrachten. Minister Smet heeft daarvoor al een aantal proactieve maatregelen genomen: proefprojecten, nascholingsinitiatieven. De knowhow en goede praktijken uit het niet-formele kunsteducatieve veld moeten daarbij zeker benut worden. Zo zal de cultuureducatieve organisatie Mooss vzw in het licht van de nascholingsinitiatieven op verzoek van de Vlaamse Regering in het schooljaar 2013-2014 een nascholingsaanbod rond interdisciplinariteit uitwerken. Het domeinoverschrijdend werken en interdisciplinaire verbindingen tussen opleidingen en domeinen vormt een van de meest ingrijpende inhoudelijke vernieuwingen in het dko van de toekomst. Aangezien leerkrachten meestal erg gespecialiseerd opgeleid zijn in één kunstdiscipline, voelen ze zich op het vlak van interdisciplinariteit erg onzeker. Mooss ontwikkelde daarvoor een methodiek, die uitgaat van de intrinsieke (en vaak domeineigen) competenties van de deelnemers en die ernaar toewerkt een interdisciplinair en inclusief project te ontwikkelen. De methodische aanpak zorgt ervoor dat leerkrachten, die vaak niet gespecialiseerd zijn in verschillende domeinen, het toch haalbaar vinden om binnen hun dagelijkse praktijk interdisciplinair te werken.

Ondersteuning van leesgroepbegeleiders door The Reader Organisation

Om de visie en ervaringen van The Reader Organisation (cf. supra), die in Groot-Brittannië haar nut heeft bewezen, ook in Vlaanderen te kunnen toepassen, is er behoefte aan vorming (verdieping in de methodologie en expertise) door een organisatie die een sterke expertise heeft uitgebouwd om lezen te verbinden met kansengroepen. Daarbij is de keuze voor literair werk binnen The Reader Organisation bijzonder en sterk onderbouwd.

In aansluiting daarop heeft Boek.be een aanvraag voor een leesbevorderingsproject ingediend waarvoor een subsidie van 50.000 euro is toegekend. Daarmee heeft Boek.be een training georganiseerd van drie dagen voor drie groepen van telkens twaalf mensen, verzorgd door ervaren medewerkers van The Reader Organisation. De opleiders zullen achteraf, bij de opstart van de leesgroepen in Vlaanderen, via mail de rol van back-up vervullen. Ook worden de mogelijkheden bekeken om het boek *A little Aloud* (<http://alittlealoud.com/about/>) in een Nederlandstalige editie te verspreiden. Dat boek speelt een belangrijke rol in het hele proces. Leesgroepbegeleiders kunnen uit dat boek teksten halen om te gebruiken in diverse leesgroepen. Afhankelijk van het doelpubliek kunnen leesgroepbegeleiders gepaste teksten kiezen uit dat boek. Daarbij zal Boek.be zowel zoeken naar goede vertalingen van de gekozen fragmenten in de Engelse versie, als naar nieuwe teksten die passen binnen de filosofie en de methodiek. De realisatie van een Nederlandstalige versie zou ook een belangrijke steun kunnen zijn voor de begeleiders van de leesgroepen.

Het project, de opleiding dus, richt zich in de eerste plaats tot organisaties die geloven in de kracht van het lezen, en die zowel geloven in de verbreding van de kennis van de lezer als in het positieve effect ervan op de mentale weerbaarheid van mensen. De eerste doelgroep bestaat dus uit organisaties die op dat vlak actief zijn, namelijk:

- organisaties die opleidingen organiseren;
- organisaties die werken met kansarmen, zowel jongeren als volwassenen, met gevangenen en dergelijke;
- organisaties die werken met mensen met mentale of psychiatrische problemen;
- organisaties uit het brede onderwijsveld en de lerarenopleiding;
- bibliotheken die hun lezerspubliek willen uitbreiden;
- ...

Boek.be zal in samenwerking met de 'early adopters' van het proefproject het initiatief nemen om in Vlaanderen een soort afdeling van The Reader Organisation op te richten, die autonoom opereert volgens de methodologie van The Reader Organisation en ook financieel autonoom werkt. Vanuit de Vlaamse overheid wachten we de evaluatie van het proefproject af om te bekijken welke rol we daarin eventueel kunnen spelen.

Cultuureducatie, voor een sterke samenwerking op lokaal beleidsniveau

Ingevolge het Planlastendecreet verloopt de koppeling van de Vlaamse middelen aan de uitvoering van het lokaal beleid volgens een nieuw stramien, waarbij lokale besturen meer vrijheid hebben om een aantal Vlaamse prioriteiten in hun eigen lokaal beleid vorm te geven. Sectorale plannen, zoals het cultuurbeleidsplan en het jeugdbeleidsplan, worden afgeschaft en worden geïntegreerd in de strategische meerjarenplanning van de gemeente.

Cultuureducatie is in het kader van het nieuwe decreet Lokaal Cultuurbeleid aangeduid als een van die Vlaamse beleidsaccenten. Voor het lokale jeugdbeleid is voor de beleidsperiode 2011-2013 'jeugdcultuur' naar voren geschoven als Vlaamse prioriteit, waaronder verstaan moet worden: "1° de wijze waarop de gemeente wil inspelen op de jeugdcultuureigen uitingsvormen van kinderen en jongeren en hoe ze die wil ondersteunen, stimuleren en faciliteren; 2° de wijze waarop de gemeente de artistiek expressieve beleving van kinderen en jongeren wil stimuleren, ondersteunen en faciliteren". Ook dat omvat dus aspecten van cultuureducatie. Maar andere Vlaamse beleidsprioriteiten bieden eveneens de mogelijkheid om in te spelen op cultuureducatie.

De meerjarenplanning biedt dus een ideale opstap om cultuureducatie als noodzakelijke maatschappelijke hefboom te verankeren in het gemeentelijk of stedelijk beleid. 2013 is het planningsjaar bij uitstek voor lokale besturen in deze beleidsperiode. Na een omgevingsanalyse zijn de meeste besturen nu volop een strategisch kader aan het uitwerken waarin ze de doelstellingen waarop ze de komende jaren zullen inzetten, uit de doeken doen. Er leven echter nog veel vragen naar de concrete implementatie van zowel Vlaamse als lokale beleidsaccenten.

Wat het planningsproces betreft liep een gezamenlijk vormingstraject van vvsg, samen met LOCUS, VVJ, ISB en FARO, van het najaar van 2012 tot het voorjaar van 2013. Een interessante pocket daarover is recent verschenen. Toch is het wenselijk om meer 'hands-on' voor de cultuur- en jeugdwerkers die verderaf staan van het gemeentelijke planningsproces, een concretere invulling te geven aan hoe de Vlaamse beleidsprioriteit cultuureducatie concreet vormgegeven kan worden. Dat doen we door de volgende initiatieven.

LOCUS ontwikkelt in 2013 een inspiratiegids met praktijkvoorbeelden van duurzame cultuureducatieve initiatieven binnen het lokaal cultuurbeleid. De bedoeling is om de rijke diversiteit in kaart te brengen (soorten cultuureducatie, partnerschappen, schaalgrootte, doelgroepen, lokale en regionale netwerken ...). Daarnaast wil dat traject eventueel generieke succesfactoren, aandachtspunten en valkuilen detecteren. Een belangrijke focus zal liggen op de rol van het lokaal cultuurbeleid binnen de regionale ExpertiseNetwerken CultuurEducatie

(cf. supra). LOCUS en vvj planden alvast een gezamenlijk inspiratiemoment over mogelijke samenwerkingen op gemeentelijk of stedelijk vlak tussen cultuur en jeugd tijdens de LOCUS-tour op 14 juni 2013.

Daarnaast organiseert LOCUS, ACCE en het Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media, CANON Cultuurcel, Vitamine C, de Ambrassade en de stad Antwerpen, in samenwerking met andere betrokken steunpunten en relevante actoren, in het najaar van 2013 een inspiratiedag waarop de invulling van cultuureducatie op lokaal (en intergemeentelijk) beleidsniveau centraal staat.²¹ Die dag zal focust op methodieken, good practices en theoretische kaders waardoor lokale cultuureducatieve actoren elkaar versterken, vertrekkend van een gedeelde lokale visie binnen het strategische meerjarenplan. Het programma moet inspiratie bieden aan zowel steden en gemeenten die al een bloeiende samenwerking en praktijk rond cultuureducatie hebben, als aan plekken waar de verschillende partners nog niet fundamenteel samenwerken. Ook het deeltijds kunstonderwijs wordt daarbij beschouwd als een belangrijke samenwerkingspartner (cf. 5.3. Brede leer- en leefomgeving). De werking van heel wat academies strekt zich nu al uit over verschillende gemeenten.

Opleiding tot mediacoach

Deze opleiding, als project gefinancierd door de minister van Media en voortaan medegefinancierd door de minister van Onderwijs, is bestemd voor professionelen die met jongeren werken (leerkrachten, bibliotheekmedewerkers en jeugdwerkers) en die mediawijsheid willen integreren in hun werkpraktijk. LINC vzw trekt het project, Bibnet is partner, naast de KHLuven en Mediaraven (voorheen Jeugdwerknet). Ze leiden ongeveer zestig mensen op, van wie vierentwintig uit bibliotheken komen.²²

Stimuleren van kunstenaars

De rol van de kunstenaar in het cultuureducatieve veld verschilt wezenlijk van die van andere cultuureducatoren. Het rechtstreekse contact met de (her)scheppende kunstenaar is een zeer sterke cultuureducatieve ervaring. Het onderscheidt zich vooral van andere cultuureducatie door dat bemiddeling principieel overbodig is, al kan bemiddeling wel een hulp zijn. Een bijzondere vorm van educatief contact met de kunstenaar ontstaat als die zijn 'publiek' bij zijn creatieproces betreft. Zulke vormen van 'gemeenschapskunst' verdienen onze bijzondere aandacht en moeten passend gestimuleerd worden. Dat kan onder meer door de mogelijkheid

die het Kunstendecreet biedt aan individuele kunstenaars om een aanvraag in te dienen voor een projectsubsidie kunsteducatie, actief te stimuleren.

Summerschool 'digitale geletterdheid voor kansengroepen in bibliotheken'

Dit project kijkt hoe openbare bibliotheken een rol kunnen spelen in de versterking van digitale geletterdheid bij kansengroepen via informeel en niet-formeel leren. Het einddoel is de versterking van de leeransen, de sociale status en het burgerschap van de kansengroepen. Concreet gaat het om een train-de-traineropleiding die Bibnet tijdens de zomer van 2014 organiseert voor een ruime groep bibliotheekmedewerkers (tot honderd deelnemers).

Dit project sluit aan bij het project DLit2.0, een Europees project (2012-13) in het kader van het Lifelong Learning Programme. Het project wordt geleid door de Duitse Stiftung Digitale Chancen en verzamelt partners uit zeven landen. Het gaat om drie organisaties met specifieke expertise: NIACE (GB), Aga Khan Foundation (P) en Bibnet (B/VL); en ook vier bibliotheken: Keulen (D), Ursus, Warshau (PL), Varna (BUL), La Bibliothèque Publiques d'Information Parijs (FR).²³

Vitamine c

Het bottom-up gegroeide netwerk Vitamine c ondersteunt veldwerkers en beleidsmensen die kinderen en jongeren in contact willen brengen met kunst en cultuur. De term 'kinderen en jongeren' wordt breed gedefinieerd, namelijk de leeftijd van 0-25 jaar. Vitamine c wil de scope breed houden, onder meer vanuit de vaststelling dat er ook transversale thematische gelijkenissen zijn in het werken met en voor kinderen en jongeren, en zelfs in het werken met en voor volwassenen. Bovendien zetten heel wat organisaties in het veld zowel in op jongeren als op kinderen: een weerspiegeling van het Vlaamse beleid waarin het begrip 'jeugd' zowel op jongeren als op kinderen slaat.

Naast het webplatform www.bruismee.be en de nieuwsbrief zijn ook de ontmoetingen intussen een vaste waarde in de werking van Vitamine c. Minstens één keer per jaar wil het netwerk in samenwerking met zijn kernpartners en leden een grotere activiteit organiseren waarbij bijvoorbeeld één grote internationale naam of expert uit de sector een inspirerende lezing geeft, of waarbij aan een bepaald hot thema bijzondere aandacht wordt besteed.

Vanuit het beleid willen we bekijken hoe dit waardevolle initiatief gecontinueerd kan worden en hoe de rol die het opneemt, afgestemd kan worden op de werking van de Vlaamse ankerpunten

op beleidsniveau (ACCE en CANON) en op andere ondersteuningsinitiatieven ten behoeve van de cultuureducatieve sector, zoals de ENCE.

Ondersteunende initiatieven voor de cultuureducator bij het werken voor kansengroepen

De rol van de cultuureducator bij het betrekken van kansengroepen en het inclusief werken kan moeilijk overschat worden. Een degelijke ondersteuning is dus op zijn plaats. Verschillende instanties nemen daarin een actieve rol op.

→ **Mensen in armoede:** Armoede roept heel wat vragen op in onze samenleving. Daarom is vorming een absolute noodzaak. Dat blijkt ook uit de beleidsadviezen van het Netwerk tegen Armoede. Het Netwerk tegen Armoede wil samen met de verenigingen waar armen het woord nemen een antwoord formuleren op die vragen. De vorming van medewerkers van overheidsinstanties en andere organisaties heeft de bedoeling een dieper inzicht te geven in de verschillende facetten van een leven in armoede. Met die vorming wil het Netwerk tegen Armoede vooral het 'wij-zij denken' doorprikken en een plek creëren waar iedereen (cursisten en mensen in armoede) zijn ervaringen en inzichten kan toetsen en verbreden. Niet vanuit het niets. De visie, theoretische kaders, de leefwereld van mensen in armoede en het werk van de verenigingen waar armen het woord nemen staan daarbij centraal. Zo ontwikkelde het Netwerk tegen Armoede in 2011, in samenspraak met de verenigingen en met de steun van de Vlaamse overheid, een vormingspakket *Praktijkgerichte armoedevorming voor culturele aanbieders*. Tijdens de eerste maanden van 2011 kregen geïnteresseerde cultuuraanbieders, meer specifiek de verantwoordelijken (directie, programmatuur) binnen de cultuur- of gemeenschapscentra, die vorming aangeboden onder begeleiding van het Netwerk tegen Armoede. Als afsluiter van dat proces ontstond een bundel, die ter beschikking is op <http://www.cjasm.vlaanderen.be/cultuur/downloads/vormingspakket-armoede.pdf>. Die bundel biedt geen pasklare antwoorden over hoe mensen in armoede betrokken kunnen worden bij het cultuuraanbod, maar wil wel cultuuraanbieders overtuigen dat ze actief kunnen bijdragen tot cultuurparticipatie van mensen in armoede.²⁴

Uit de intensieve begeleiding van lokale vrijetijdsnetwerken door Demos blijkt een sterke behoefte te leven om met concrete maatregelen op lokaal niveau de actieve cultuurparticipatie van mensen in armoede te stimuleren. Demos wil zowel voor de lokale netwerken als voor cultuurinstellingen en cultuurdiensten ideeën bieden om werk te maken van actieve

cultuurparticipatie van mensen in armoede. Dēmos doet dat onder andere met een praktijkgids die wordt verwacht in het voorjaar 2014.

→ **Mensen met een beperking:** Ook de aandacht voor cultuurparticipatie van personen met een beperking groeit. Zeer verspreid en kleinschalig worden er experimenten opgezet op het vlak van kunst- en cultuureducatie en -creatie. Dēmos is geboeid door de methodische aanpak van een dergelijk educatie- en creatieproces. Het steunpunt documenteert, beschrijft en analyseert de methoden en werkvormen van de praktijken.

In 2013 werkt Dēmos bovendien mee aan het Grundtvig-project 'Open AllAreas'. Dat leerpartnerschap beoogt kennisuitwisseling tussen netwerkorganisaties in de cultuursector met als doel cultuurinstellingen te versterken in het actief bereiken van kwetsbare doelgroepen en het verhogen van hun inbedding in de lokale realiteit. Het partnerschap biedt de mogelijkheid om in 2013 en 2014 diverse projecten in zes Europese landen (Nederland, Noord-Ierland, Italië, Spanje, Denemarken en Noorwegen) te bezoeken en zal ongetwijfeld boeiende internationale praktijken aanleveren. Dēmos levert in het kader van dit project twee Vlaamse sociaal-artistieke projecten aan die erin slagen om de kloof tussen een cultuurhuis en een moeilijk bereikbare doelgroep te verkleinen.

Ook de mate waarin de infrastructuur waar cultuureducatieve activiteiten plaatsvinden, toegankelijk is, is een belangrijke randvoorwaarde voor mensen met een beperking. De Vlaamse overheid bood de voorbije jaren cultuurcentra, musea, erfgoedbibliotheken, culturele archiefinstellingen en kunstenhuizen de mogelijkheid om hun infrastructuur te laten screenen op toegankelijkheid. Ook de culturele infrastructuur in het beheer van de Vlaamse overheid is gescreend. Enter vzw, het Vlaams Expertisecentrum Toegankelijkheid, voegde die gegevens toe aan de databank Toegankelijk Vlaanderen (www.toevla.be) zodat mensen met een beperking kunnen zien welke culturele infrastructuur voor hun beperking al dan niet toegankelijk is. Tegelijkertijd krijgen de organisaties zelf een rapport met tips om hun infrastructuur meer toegankelijk te maken.

Voor de sociaal-culturele sector ontsluit Socius een heel gamma aan interessante en inspirerende praktijken via een kennisbank op de website www.socius.be met een wiki en een praktijkendatabank met onder meer de thema's armoede en diversiteit.

Een brede leer- en leefomgeving

Leren binnen een intergenerationele context

Familierondleidingen van het KMSKA

Het KMSKA is in de zomer van 2012 gestart met familierondleidingen omdat men het jammer vond dat ouders en kinderen tijdens museumactiviteiten doorgaans gescheiden worden (de kinderen mogen naar het atelier, terwijl de ouders een rondleiding volgen bijvoorbeeld). Dat wilde men doorbreken. Musea zijn immers unieke plekken waar families informeel en ongedwongen samen ontdekken en leren. Het idee is om het leren in twee richtingen te stimuleren, dus niet alleen kennisoverdracht van de oudere naar de jongere generatie. Grootouders, ouders en kinderen willen een leuke tijd beleven. De inhoud staat daarbij niet voorop. Het museumbezoek moet leuk zijn. Interactieve werkvormen en de ruimte om spelenderwijs te ontdekken en te experimenteren kunnen daartoe bijdragen.

Het KMSKA houdt daarbij een aantal aandachtspunten voor ogen. Tijdens familierondleidingen zijn er homogene maar ook diverse groepsleden. Enerzijds hebben de verschillende familieleden veel gemeenschappelijk (ze delen normen, waarden, geloof, herinneringen ...). Anderzijds beleven ze de wereld heel verschillend, onder andere door generatieverschillen, maar ook door een gegeven dat bij alle leeftijdsgroepen aanwezig is, namelijk een verschil in leerstijlen. Als je als gids aansluiting vindt bij de verschillende leerstijlen van de verschillende groepsleden, kan het leerproces daaraan aangepast worden.

→ **Kunstendag voor Kinderen:** De jaarlijkse Kunstendag voor Kinderen (elke derde zondag van november) speelt in op de behoefte om over de grenzen van generaties heen –vooral binnen de gezinscontext – samen kennis te maken met en te participeren aan het kunsteducatieve aanbod. Deze brede, sensibiliserende actie richt de aandacht van het ruime publiek op het belang van cultureel leren in het algemeen en van de ontwikkeling van de culturele competentie van jongeren af aan tot op de oude dag. Tijdens de eerste Kunstendag voor Kinderen boden ongeveer 130 kunstorganisaties in heel Vlaanderen en Brussel een programma aan om in gezinscontext van te genieten. Voor de tweede Kunstendag voor Kinderen op 17 november 2013 zijn er meer dan 150 deelnemende organisaties.

→ **Intergenerationeel werken in bibliotheken en cultuurcentra:** Een online bevraging vanuit het agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen in 2011 bij bibliotheken en cultuurcentra geeft aan dat 40% van de 206 bibliotheken die de enquête hebben beantwoord, intergenerationele activiteiten organiseert. Bij de 63 bevraagde cultuurcentra geeft 38% aan dat ze één tot twee keer per jaar een intergenerationele activiteit organiseren. 29% doet dat

systematisch (minstens drie keer per jaar). Een aantal voorbeelden van projecten bij wijze van inspiratie: de Twinkelweek in Roeselare, een projectweek voor kinderen met grootouders, Circo Paradiso in Heusden-Zolder, voorleessessies voor (groot)ouders met kleinkinderen, jaarlijkse ateliers met intergenerationele duo's in Waregem, een wedstrijd 'Verrassende portretten' in Mol, waarbij kinderen portretten van hun grootouders tekenen.

Bibliotheken organiseren familievoorstellingen voor grootouders en hun kleinkinderen of voorleessessies in de jeugdafdeling met grootouders, doen projecten rond 'digital storytelling' waarbij jongeren hun grootouders interviewen, of lenen logeertasjes uit aan oma's en opa's met een aanbod boeken voor logerende kleinkinderen. Maar ook tijdens grote evenementen als de Week van de Smaak, de Voorleesdag, de Verwendag en de Gedichtendag worden intergenerationele activiteiten gepland.

→ **Intergenerationeel leren en kansengroepen:** Naar aanleiding van de evaluatie van het Participatiedecreet wordt de regeling voor projectsubsidies ter bevordering van de participatie van kansengroepen grondig aangepast. Het eigenaarschap van het project zal nadrukkelijker bij de kansengroep zelf liggen. We hechten veel belang aan mogelijke samenwerkingsverbanden waarin het project gerealiseerd wordt, en aan de gehanteerde methode. Omdat intergenerationeel werken een krachtige leeromgeving kan scheppen, verankeren we dat in de regelgeving als een mogelijk criterium.

De bibliotheek als leeromgeving

De bibliotheek is een plaats waar mensen informeel (kunnen) leren. Dat informele leren biedt heel wat kansen om te werken aan geletterdheid. Het ontbreekt de bibliotheken echter aan expertise om die kansen te herkennen en structureel aan te pakken. Daardoor missen heel wat goedbedoelde initiatieven impact. Minister Schauvliege lanceerde recent een inspiratietekst over hoe de bibliotheek er in de toekomst moet uitzien.²⁵ Die tekst moet inspiratie bieden voor een lokale invulling ervan.

Werken aan cultuureducatie en informatiegeletterdheid is binnen het herziene decreet Lokaal Cultuurbeleid een van de beleidsaccenten voor de bibliotheken. Dat biedt een kans om de ad hoc initiatieven meer structureel aan te pakken, in samenwerking met onderwijs. De eindtermen en ontwikkelingsdoelen scheppen een duidelijk streefkader voor acties rond geletterdheid. Het volwassenenonderwijs bezit bovendien expertise waarmee het de initiatieven van bibliotheken kan plaatsen binnen het onderwijskader en op een hoger niveau kan tillen.

LOCUS wil een onderzoek naar informele leerprocessen coördineren in een drietal grotere bibliotheken, waarvan de werking de voorbije jaren al gescreend is. De reeds verzamelde data zullen in die zin geherinterpreteerd worden. Bedoeling is dat de onderzoekers leermomenten detecteren in de werking van de bibliotheken, die hertalen in functie van de geletterheidsdoelstellingen waardoor ze de initiatieven op een hoger niveau tillen, en die momenten in concreet bruikbare systemen gieten.

Het verenigingsleven als brede leeromgeving

Het rijke en diverse sociaal-culturele verenigingsleven heeft een belangrijke culturele en educatieve functie, werkt aan maatschappelijke activering en brengt mensen bij elkaar. Het biedt in al zijn verscheidenheid en voor de meest brede doorsnede van de bevolking een laagdrempelig aanbod. Binnen het sociaal-culturele verenigingsleven wordt een informele en laagdrempelige initiatie van cultuureducatie mogelijk gemaakt. Verenigingen organiseren leesclubs, brengen mediageletterdheid bij, brengen mensen met erfgoed en met kunst in contact.

De cultuurfondsen zijn verenigingen die zich sterk profileren met een cultureel en educatief aanbod. Naast de ideologische invalshoek is het precies dat specifieke cultuureducatieve aanbod dat mensen aantrekt om lid te worden en te blijven. Voor heel wat leden van verenigingen of deelnemers is elkaar ontmoeten een reden om aan de activiteiten deel te nemen. Dat biedt de meest laagdrempelige stap richting cultuur en cultuurbeleving: cultuureducatieve activiteiten vanuit die verenigingen vormen voor veel mensen een brede opstap naar het cultuureducatieve aanbod waar ze anders, zonder de georganiseerde context die de vereniging biedt (vervoer, gids, maaltijd...), niet toe zouden komen.

Delen van dko-infrastructuur

Dankzij de inspanning van schoolbesturen (voornamelijk steden en gemeenten) beschikken de meeste dko-academies over kwaliteitsvolle leslocaties die bovendien goed verspreid zijn in Vlaanderen en Brussel. Een aantal academies hebben een regeling uitgewerkt waardoor amateurkunstenaars op lesvrije momenten de infrastructuur van de academie kunnen benutten als atelier of repetitieruimte. Niet alleen biedt dat een oplossing voor het gebrek aan

plekken voor kunstbeoefening en creatie, ook de doorstroming tussen formele en niet-formele cultuureducatie kan er wel bij varen (cf. supra). Afgestudeerde dko-leerlingen kunnen blijven gebruikmaken van de academie-infrastructuur en sociale setting. Amateurkunstenverenigingen die in de academie werken, kunnen de drempel naar een dko-opleiding voor hun leden verlagen. Het verdient aanbeveling om die goede praktijken via intermediaire organisaties (onderwijskoepels en steunpunten) nog meer onder de aandacht te brengen van de lokale beleidsverantwoordelijken.

Learning regions

Leren gebeurt niet alleen op school, maar ook in de maatschappij: werkplaatsen, sociale instellingen, culturele instellingen, erfgoedsites... zijn ook plaatsen waar mensen kunnen leren. Een stad of regio zou al die 'leerplekken' kunnen identificeren, netwerken en coördineren tot een 'learning city' of 'learning region'. Hoewel er geen eenduidige omschrijvingen zijn van die concepten, wijzen ze op het idee om innovatie en leren in de kern van ontwikkeling en evolutie te plaatsen. Het gaat om de ondersteuning van economische activiteit door in te zetten op levenslang leren, innovatie en creativiteit. Het is belangrijk informeel en niet-formeel leren binnen die ontwikkeling van 'learning regions' en binnen levenslang en levensbreed leren te verankeren. Het waarderen en valideren van informeel en niet-formeel leren zijn stevige hefboomen voor dergelijke 'learning communities'.

Erfgoedlocaties zijn krachtige leerplekken om te leren over het erfgoed, maar zeker ook om te leren door het erfgoed. Erfgoedlocaties bieden een sterke leeromgeving en kunnen op die manier verder ontwikkeld worden in het kader van 'learning regions': erfgoedlocaties vanuit een competentiebenadering uitbouwen tot krachtige leerplekken. De Landcommanderij Alden Biesen, in samenwerking met enkele partners uit ENCE KriZoom, wil dat idee verder uitwerken en wil zoeken naar manieren om erfgoedplekken tot meer participatieve leerplekken te ontwikkelen, die competentiegericht zijn, met aandacht voor de validering van het leren. Het zoeken naar manieren om erfgoedlocaties bewuster in te zetten als leerplekken is een interessante ontwikkeling om in Vlaanderen sterkere learning communities op te zetten.

Vrijhavens voor jeugdig creatief geweld

Welke ruimte – in de breedste zin van het woord – hebben jonge mensen nodig voor hun creatieve manoeuvres? Dat was de kernvraag van de inspiratie- en ontmoetingsdag ‘Vrijhavens. Over ruimte voor jong cultureel verzet’ op woensdag 29 mei 2013 in het Openbaar Entrepot voor de Kunsten in Leuven. Vragen die aan bod kwamen, waren onder andere: welke infrastructuur is de ideale broedplaats voor jong talent? Wat is de link tussen jeugdig creatief geweld en ondernemerschap? Raken ook jongeren die niet tot de middenklasse behoren, in die vrijhavens? Hoe kan een beleid – van lokaal tot internationaal niveau – daar zinvol op inspelen? Tijdens de studiedag bleek dat (jong)volwassenen met artistieke, culturele of creatieve ambities een dankbare experimenteerplek vinden in de ‘jeugdculturele zones’ die men in sommige stedelijke contexten ziet opduiken. Binnen een veilige omgeving, omringd door gelijkgestemden, kunnen ze hun eerste stappen zetten in (semi)professionele richting. Dêmos zal in de komende jaren een inhoudelijke bijdrage leveren aan de verdere ontwikkeling en verspreiding van dat boeiende concept. Ook vanuit het Vlaamse beleid blijven we die ontwikkelingen volgen en treden we graag in dialoog over welke rol een overheid daarin kan spelen op alle niveaus.

Door de bril van... mensen in armoede

“Juiste partners scheppen de juiste voorwaarden”

Hieronder enkele voorbeelden van het scheppen van de juiste voorwaarden voor participatie, die zonder doelgroeporganisaties niet snel in zicht zouden komen:

- De financiële drempel: door een koppeling met lokale netwerken, vrijetijdsparticipatie, ocmw's, het Fonds vrijetijdsparticipatie,... kan hier efficiënt aan gewerkt worden*
- De sociale drempel: door samenwerking met organisaties waar doelgroepen zich goed voelen, vertrouwd zijn.. zullen drempels veel sneller overwonnen worden dan door mensen individueel te benaderen*

‘Als je naar een museum gaat of naar de academie, dan ben je maar alleen. Terwijl als je in groep gaat, dan heb je de anderen, de energie, de bescherming.. van de groep’ (vierdewereldgroep Mensen voor Mensen Aalst)

- De culturele codes: ook dit behoort tot cultuureducatie. Verschillende verenigingen waar armen het woord nemen zetten blijvend in op gesprekken óver cultuurparticipatie. Vzw Recht-op maakte een publicatie met samenlevingsopbouw over ‘hoe ga je naar een voorstelling’, vzw 't Antwoord in Turnhout gaf een cursus ‘naar theater gaan’ ism basiseducatie..*
- Het informeel karakter: door de juiste aanpak en de juiste partners krijgen mensen zonder ervaring cultuur bijna ongemerkt ingelepeld. In Wijkcentrum De Kring in Eeklo wordt de maandelijkse uitstap voorbereid door middel van een quiz met weetjes over de plaats van bestemming. Zo leren mensen spelenderwijs bij en weten ze beter waaraan ze zich kunnen verwachten. Dit soort acties zijn perfect op te nemen door partners als Vormingplus of socio-culturele verenigingen.*
- Het tempo: mensen hebben vaak lange tijd nodig om te komen tot deelname aan cultuureducatief aanbod. Enkel door langdurige structurele samenwerking, kunnen de meest kwetsbare en geïsoleerde mensen bereikt worden en de kansen krijgen.*

- (12) De commissieleden zijn geselecteerd op basis van hun expertise en kennis van het brede, gediversifieerde cultuureducatieve werkveld. Dat betekent dat ze bij het formuleren van beleidsvoorstellen in vrijheid nadenken en een onafhankelijke positie innemen ten aanzien van mogelijke belangengroepen of -verenigingen. Desgewenst kunnen ze vrijblijvend een beroep doen op feedback van sectorale of transversale overlegplatforms en samenwerkingsinitiatieven. De commissie van deskundigen beslist evenwel autonoom over de (wijze van) opvolging van reacties, reflecties en alternatieven, die aangereikt worden door die kanalen.
- (13) Cf. http://www.kunstenenerfgoed.be/ake/download/nl/7984882/file/20130315_minister_schauvliege_-_conceptnota_vernieuwing_kunstendecreet_goedgekeurd_door_vlaamse_regering.pdf
- (14) Onder kansengroepen verstaan we – overeenkomstig de definitie in het Participatiedecreet – personen met een handicap, gedetineerden, personen in armoede, personen met een diverse etnisch-culturele achtergrond en gezinnen met kinderen . Meer info: cf. <http://www.uitpas.be/>
- (15) Beelen E. en De Visscher K., *Vrije tijd in en uit zorg. Exploratief onderzoek naar de vrijetijdsparticipatie van personen met een beperking*, 2011. Cf. <http://www.demos.be/documenten/onze-publicaties/vrije-tijd-in-en-uit-zorg-2011/>
- (16) Cf. <http://www.ond.vlaanderen.be/dko/Rapporten/2de-nota-dko.pdf>
- (17) Vertegenwoordigers van een breed spectrum aan organisaties namen daaraan deel: CANON Cultuurcel, vsko Vlaams Secretariaat van het Katholiek Onderwijs, ovsg Onderwijssecretariaat voor Steden en Gemeenten van de Vlaamse Gemeenschap, co! onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap, Stichting Lezen, Wablieft, De Rode Antraciet vzw, Locus, Instituut voor Onderwijs- en Informatiewetenschappen van de UA, Vlaams Fonds voor de Letteren, NT 2 nascholing en Boek.be.
- (18) Cf. <http://www.ond.vlaanderen.be/dko/nieuws/kunst-verandert.htm>
- (19) Cf. <http://www.cjsm.be/cultuur/themas/cultureel-leren-en-cultuureducatie/binnen-cultuur-en-jeugd/cultuureducator>
- (20) Bijvoorbeeld een omschrijving van het profiel dirigent gaande van, enerzijds, de niet-professionele dirigent tot, anderzijds, de professionele dirigent. Hun handelingen en positie ten aanzien van de muzikanten overlappen in sterke mate, maar ze onderscheiden zich op significante wijze van elkaar. Dat onderscheid wordt mee beschreven in het profiel.
- (21) Meer info: cf. <http://www.cjsm.be/cultuur/themas/cultureel-leren-en-cultuureducatie/cultuureducatie-lokaal/inspiratiedag-en-avond-lokaal-cultuureducatiebeleid>
- (22) Meer info: cf. <http://www.linc-vzw.be/projecten/mediacoach-een-mediawijs-traject-voor-professionelen>
- (23) Meer info: cf. http://www.bibnet.be/portaal/Bibnet/Lokale_Ondersteuning/DLit20/
- (24) Deze bundel verwijst volop naar allerlei andere dossiers, inspiratiebundels of goede voorbeelden. Op de laatste pagina's wordt verwezen naar organisaties en verenigingen met heel wat expertise in het betrekken van mensen in armoede bij cultuur, sport en vrije tijd
- (25) Schauvliege J., *De openbare bibliotheek van morgen. Inspiratie bij de implementatie van de Vlaamse beleidsprioriteiten lokaal cultuurbeleid*, 2013. Cf. <http://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/de-openbare-bibliotheek-van-morgen-inspiratie-bij-de-implementatie-van-de-vlaamse-beleidsprioriteiten-lokaal-cultuurbeleid-1>

Tot slot

Deze nota is na *Groeien in cultuur* een volgende stap in de bouw van het huis dat cultuureducatie heet. Een huis in aanbouw, met heel veel kamers, waarvan de vorm niet vaststaat. En dat hoeft ook niet: precies de verscheidenheid van cultuureducatie en de aanwezigheid ervan in vele sectoren zorgt voor een extra dimensie, een bijkomende uitdaging.

Doorgroeien in cultuur biedt een raam op wat er gebeurt, versterkt waar mogelijk en wenselijk en legt vooral verbindingen.

Dit werk is niet af. Samen, beleid en sectoren, hebben we de opdracht om die verbindingen uit te bouwen voor meer en betere cultuureducatie voor iedereen, door goedondersteunde begeleiders en professionals, binnen brede leef- en leeromgevingen in het kader van levenslang en levensbreed leren.

Inhoud

1 Vooraf ... 3

2 Inleiding ... 5

3 Deel I: Visie ... 9

4 Deel II: Omgevingsanalyse ... 17

Niet-formele educatie binnen cultuur en jeugd ... 18

Cultuureducatie in het gesubsidieerde cultuuraanbod voor volwassenen ... 18

Kenmerken van het gesubsidieerde cultuureducatieve aanbod voor volwassenen ... 20

Formele educatie: deeltijds kunstonderwijs (dko) ... 24

Aandeel volwassenen in de leerlingenpopulatie ... 24

Studiekeuzepatronen dko volwassenen ... 25

Participatie van volwassenen uit kansengroepen ... 27

Besluit ... 28

5 Deel III: Doelstellingen ... 31

Meer en betere cultuureducatie voor iedereen ... 32

**Competenties van cultuureducatieve professionals en vrijwilligers
verkennen en versterken ... 34**

Een brede leer- en leefomgeving ... 36

78

6 Deel IV: Actieplan ... 39

Meer en betere cultuureducatie voor iedereen ... 40

Optimalisering van het huidige beleidsinstrumentarium ... 40

Schrijfeducatie: een ondergesneeuwd thema ... 42

Het sociaal-culturele aanbod: empowerment en emancipatie ... 43

Outreach naar kansengroepen ... 44

Evenementen met een cultuureducatief doe ... 49

Geletterdheid en leesbevordering ... 50
Optimalisering van de communicatie van het cultuureducatieve eerstelijns-
of open aanbod voor deelnemers ... 52
Optimalisering van de communicatie tussen cultuureducatieve aanbieders ... 53
Betere doorstroming of wisselwerking tussen het formele en niet-formele
cultuureducatieve aanbod ... 54

**Competenties van cultuureducatieve professionals en vrijwilligers
verkennen en versterken ... 57**

ExpertiseNetwerken CultuurEducatie (ENCE) ... 57
Opleiding, vorming en tewerkstelling van cultuureducatoren en dko-leerkrachten ... 59
Ondersteuning van leesgroepbegeleiders door The Reader Organisation ... 61
Cultuureducatie, voor een sterke samenwerking op lokaal beleidsniveau ... 63
Opleiding tot mediacoach ... 64
Stimuleren van kunstenaars ... 64
Summerschool 'digitale geletterdheid voor kansengroepen in bibliotheken' ... 65
Vitamine C ... 65
Ondersteunende initiatieven voor de cultuureducator bij het werken voor
kansengroepen ... 66

Een brede leer- en leefomgeving ... 69

Leren binnen een intergenerationele context ... 69
De bibliotheek als leeromgeving ... 70
Het verenigingsleven als brede leeromgeving ... 71
Delen van dko-infrastructuur ... 71
Learning regions ... 72
Vrijhavens voor jeugdig creatief geweld ... 73

7 Tot slot ... 77

BIJLAGE ... 81

BIJLAGE: Bijkomende analyses op de dataset van de Veldtekening cultuureducatie (HIVA, 2012)

CULTUUREDUCATIE VOOR VOLWASSENEN

Aanvullende analyses van de data

‘Veldtekening cultuureducatie’ in functie van de conceptnota ‘Doorgroeien in Cultuur’ (juli 2012)

Lode Vermeersch (HIVA-KULeuven & Vrije Universiteit Brussel) & Anneloes Vandenbroucke (HIVA-KULeuven)

Vooraf

Dit document bevat enkele aanvullende analyses van de data die verzameld werden in het kader van het onderzoek ‘Veldtekening Cultuureducatie’ (Vermeersch & Vandenbroucke, 2011). Deze aanvullende analyses hebben louter betrekking op de vraag wat de *organisatiekenmerken* (incl. *aanbodskkenmerken*) zijn van de gesubsidieerde cultuur- en jeugdorganisaties die aangeven vooral volwassenen (18 jaar of ouder) aan te spreken met hun cultuureducatief aanbod. De rapportering in dit document is een schematische samenvatting van die analyses zonder veel context en achtergrond. Voor meer informatie daarover alsook voor informatie over het onderzoeksdesign verwijzen we naar het rapport van de studie.

Inhoud

1 Methode en kadering analyses	3
2 Kenmerken van de organisaties die met hun cultuureducatief aanbod in belangrijke mate meerderjarigen bereiken: bivariate analyses	5
2.1 Beleidsmatige kenmerken van de organisaties	5
2.2 Visie op de eigen organisatie en op cultuureducatie	7
2.3 Cultuureducatoren	8
2.4 Domeinen en disciplines	8
2.5 Bereik en deelnemers (op tweede of derde lijn)	10
2.6 Werkwijze en didactiek	11
2.7 Drempelverlagende inspanningen	14
2.8 Samenwerking	16
3 Kenmerken van de organisaties die met hun cultuureducatief aanbod in belangrijke mate meerderjarigen bereiken: logistische regressie	18
4 Vaststellingen uit de SWOT-analyse m.b.t. leeftijdscategorie volwassenen	20
Bibliografie	23

1 | Methode en kadering analyses

- Alle analyses in dit document zijn gebaseerd op de **dataset *Veldtekening cultuureducatie*** (2011). Dit databestand werd samengesteld in het voorjaar van 2011 (enquête maart-april). Hoewel er sindsdien veranderingen waren in de subsidiëring van het cultuur- en jeugdveld (o.a. in het kunstendecreet), zijn er weinig inhoudelijke redenen om aan te nemen dat de data vandaag (juli 2012) erg verouderd zijn.
- In de meeste analyses in dit document delen we de dataset op in twee groepen: de groep van cultuur- en jeugdorganisaties die zeggen met hun eerstelijns cultuureducatief aanbod in belangrijke mate volwassenen te bereiken (70% of meer van hun deelnemers) versus de organisaties die minder of geen volwassenen bereiken. We maken deze **tweedeling** aan de hand van de vraag (V023): **‘Wie zijn de effectieve afnemers/deelnemers van uw organisatie haar cultuureducatieve aanbod “op de eerste lijn”?’**. Met “op de eerste lijn” werd bedoeld: *cultuureducatie dat zich rechtstreeks richt naar de eindgebruiker van de cultuureducatie. Dit is het cultuureducatief aanbod dat gericht is naar individuen en groepen (bv. gezinnen) van deelnemers*. Op de bovenstaande meerkeuzevraag konden enkel de respondenten (organisaties) antwoorden die een cultuureducatief aanbod op de eerste lijn hebben (N= 415). Aan hen werd gevraagd het geheel van hun effectieve deelnemers (100%) te verdelen over volgende antwoordcategorieën (eerste kolom):

Antwoordcategorie (V023)	Groepering (benaming in dit document)	Tweedeling in de analyses	N (aantal organisaties in de analyse)
% Peuters (tussen 0 en 3 jaar)	Kinderen en jongeren (of algemeen: minderjarigen)	Cultuur- en jeugdorganisaties die aangeven met hun cultuureducatief aanbod voor minder dan 70% volwassenen bereiken	195
% Kleuters (tussen 3 en 6 jaar)			
% Kinderen (tussen 6 en 12 jaar)			
% Jongeren (tussen 12 en 18 jaar)			
% Jongvolwassenen (tussen 18 en 30 jaar)	Volwassenen (of algemeen: meerderjarigen)	Cultuur- en jeugdorganisaties die aangeven met hun cultuureducatief aanbod voor 70% of meer deze groepen (jongvolwassenen, volwassenen, medioren en senioren) te bereiken	185
% Volwassenen (tussen 30 en 55 jaar)			
% Medioren en senioren (55 jaar en ouder)			

- Merk op dat, hoewel deze vraag naar de leeftijd van de deelnemers op zich gedetailleerde informatie opleverde, ze niet toelaat om met zekerheid te zeggen of de andere bevraagde organisatie- en aanbodskenmerken daarom betrekking hebben op elk van de leeftijdsgroepen die de organisatie bedient. Dit was oorspronkelijk ook niet de opzet van de survey. Op die manier zijn de mogelijkheden van de database om te focussen op verschillen tussen groepen

van organisaties die een verschillend bereik qua leeftijden hebben ook vrij beperkt. Om hier toch zoveel mogelijk aan tegemoet te komen, worden er naast analyses op basis van de bovenstaande tweedeling ‘meer versus minder dan 70% volwassenen’ (wat resulteert in twee min of meer gelijke groepen qua grootte), ook een aantal resultaten besproken waarbij vijf kleinere groepen organisaties vergeleken worden die een meer homogene inkleuring kennen qua doelgroep. Die **vijfdeling** gebeurde als volgt:

Antwoordcategorie (V023)	Groepering (benaming in dit document)	Vijfdeling in de analyses	N (aantal organisaties in de analyse)
% Peuters (tussen 0 en 3 jaar)	Minderjarigen	Cultuur- en jeugdorganisaties die aangeven dat het publiek van hun cultuureducatief aanbod voor 50% of meer uit peuters + kleuters + kinderen bestaat	143
% Kleuters (tussen 3 en 6 jaar)			
% Kinderen (tussen 6 en 12 jaar)			
% Jongeren (tussen 12 en 18 jaar)			
% Jongvolwassenen (tussen 18 en 30 jaar)	Jongvolwassenen	Cultuur- en jeugdorganisaties die aangeven dat het publiek van hun cultuureducatief aanbod voor 50% of meer uit jongvolwassenen bestaat	29
% Volwassenen (tussen 30 en 55 jaar)	Volwassenen	Cultuur- en jeugdorganisaties die aangeven dat het publiek van hun cultuureducatief aanbod voor 50% of meer uit volwassenen bestaat	57
% Medioeren en senioren (55 jaar en ouder)	55-plussers	Cultuur- en jeugdorganisaties die aangeven dat het publiek van hun cultuureducatief aanbod voor 50% of meer uit medioeren + senioren bestaat	43
	Gemixt bereik	Organisaties met een gemixt bereik qua leeftijd	134

- We rapporteren in dit document (deel 2 en 3) enkel over **de statistisch significante verschillen/samenhang tussen variabelen** (van sterk tot zwak). Niet-significante verschillen worden enkel daar aangehaald waar ze verrassend zijn. We beschrijven achtereenvolgens de bivariate analyses en het multivariaat regressiemodel.
- In het document wordt vaak verwezen naar **V-nummers**. Deze nummers komen overeen met het respectieve nummer van de vraag in de vragenlijst.

2 | Kenmerken van de organisaties die met hun cultuureducatief aanbod in belangrijke mate meerderjarigen bereiken: bivariate analyses

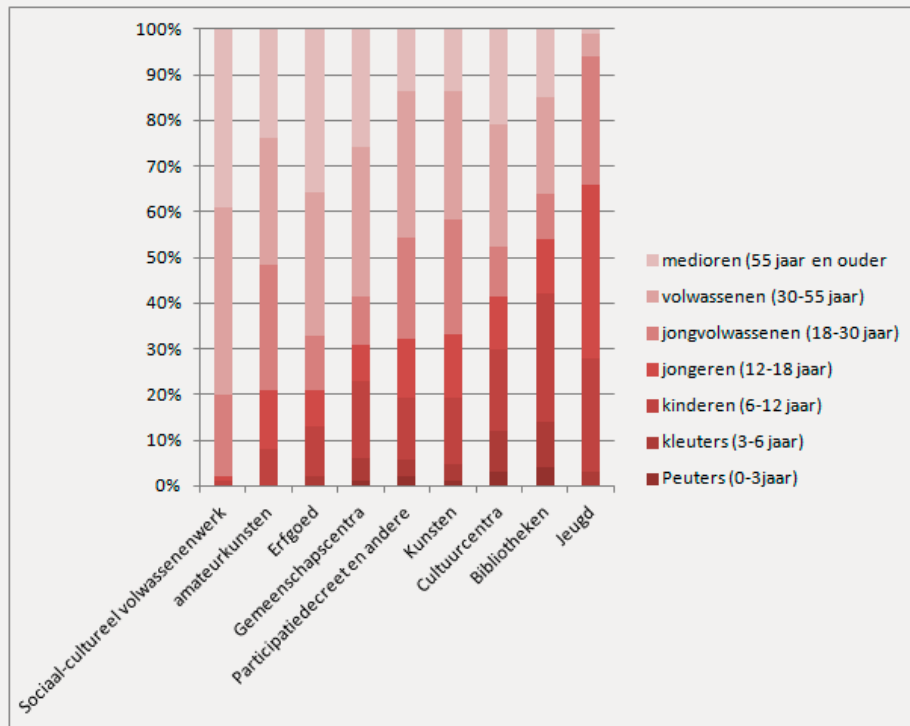
2.1 Beleidsmatige kenmerken van de organisaties

- In welke **sectoren** bevinden de organisaties zich die zeggen dat de deelnemers van hun cultuureducatief aanbod voor 70% of meer uit 18-plussers bestaat? De onderstaande tabel toont aan dat deze organisaties in hoofdzaak terug te vinden zijn in de sectoren: **sociaal-cultureel volwassenenwerk, kunsten, erfgoed**.

Subsector	Aantal organisaties waarvan cultuureducatief bereik voor 70% of meer uit 18-plussers bestaat
Sociaal-cultureel volwassenenwerk	59
Kunsten	58
Erfgoed	24
Gemeenschapscentra	12
Cultuurcentra	11
Bibliotheken	7
Amateurkunsten	6
Jeugd	4
Participatiedecreet en andere	4
Total	185

- Ter aanvulling geven we ook nog de leeftijdsverdeling per subsector. De bovenstaande absolute cijfers zouden immers misleidend kunnen zijn. Zo mag niet afgeleid worden dat amateurkunstenorganisaties niet of nauwelijks volwassenen bereiken met hun cultuureducatieve aanbod. Integendeel, zij bereiken in sterke mate volwassenen alleen komt dat door het kleine aantal amateurkunstenfederaties niet uit de verf in bovenstaande tabel.

Survey veldtekening (V023): Wie zijn de effectieve afnemers/deelnemers van uw organisatie haar cultuureducatieve aanbod "op de eerste lijn"?

- De cultuursectoren **sociaal-cultureel volwassenenwerk, amateurkunsten en cultureel erfgoed** schatten de gemiddelde leeftijd van de deelnemers aan hun cultuureducatief aanbod hoger dan andere sectoren. Zij spreken dus in verhouding meer de volwassen leeftijdscategorieën aan met hun cultuureducatieve aanbod.
- Hoewel men dat niet zou aannemen schat zelfs de **jeugdsector** haar afname bij volwassenen (+ 18 jaar) gemiddeld boven de 30% van het geheel van effectieve deelnemers aan cultuureducatie. Anders gesteld: ook sectoren die zich met hun aanbod vnl. richten naar kinderen en jongeren bereiken in belangrijke mate volwassenen. De grenzen naargelang leeftijd lopen dus niet samen met sectorale grenzen.
- Beleidsmatig worden in bepaalde gevallen wel **leeftijdsgrenzen** getrokken. Zo moeten organisaties in het sociaal-cultureel volwassenenwerk zich op 18-plussers richten, en moet het jeugdwerk onder de leeftijdsgrens van 34 jaar blijven, ... Meer informatie hierover is te vinden in het hoofdstuk 'Beleidsreconstructie' in de studie *Veldtekening Cultuureducatie*.

2.2 Visie op de eigen organisatie en op cultuureducatie

- Organisaties met een cultuureducatief aanbod dat vooral afgenomen wordt door min-18-jarigen beschouwen hun totale werking/totale aanbod in sterkere mate als **'educatief'** dan organisaties met een cultuureducatief aanbod dat vooral plus-18-jarigen bereikt (V004). De mogelijke verklaring hiervoor: organisaties die met hun cultuureducatief aanbod in sterke mate een afzetmarkt vinden bij volwassenen, doen dat cultuureducatieve werk vaker in combinatie met een andere doelstelling, een doelstelling die wat verder af staat van het educatieve. Ze zijn met andere woorden geen louter educatieve instellingen of beschouwen hun totale werking of totale aanbod in mindere mate als educatief. Zo beschouwen organisaties die met een cultuureducatief aanbod op de eerste lijn vooral plus-18-jarigen bereiken **cultuurproductie vaker als hun essentiële opdracht** dan organisaties die meer educatieve activiteiten doen voor kinderen en jongeren (V006). Het gaat dan bijvoorbeeld om kunstorganisaties die in de eerste plaats aan cultuurproductie werken (bv. een dans- of theatervoorstelling) en naast deze artistieke missie ook nog educatief werk doen rond hun artistieke producten (bv. workshops, lezingen, ...). Dit betekent niet noodzakelijk dat ze cultuureducatie meer in de rand of periferie van hun eigen activiteiten plaatsen: er is immers geen significant verschillend antwoordpatroon tussen de organisaties die vooral volwassenen bereiken met cultuureducatie en zij die vooral jongeren bereiken voor wat betreft de vraag 'Doet uw organisatie aan cultuureducatie? (Ja, het is een essentiële opdracht / ja, het is een bijkomende opdracht / Neen) (V006).

Toch kan het zijn dat in deze organisaties met een overwegend volwassen publiek het cultuureducatieve meer in de schaduw staat van het brengen van nieuwe culturele creaties of producties of net gebeurt met het oog op die nieuwe creaties of producties. Uit de expertinterviews die plaats vonden in het kader van het onderzoek *Veldtekening Cultuureducatie* is ook op te maken dat cultuureducatie in bepaalde gevallen – zeker in cultuurorganisaties die op een volwassen publiek mikken – **niet altijd een hoge status** geniet (zie *Zwakke 1* over de onderwaardering van cultuureducatie). Dit blijkt ook in andere landen het geval te zijn (cf. bv. Holden (2008) voor het VK). We merken ook dat organisaties met een sterk cultuureducatief aanbod voor volwassenen het facet van cultuureducatie minder vaak in de **missie van de organisatie** (V008) opnemen dan de organisaties die met cultuureducatie vooral kinderen en jongeren bereiken. Dit is een indicator dat de inbedding van cultuureducatie in die organisaties anders is. Wat betreft het opnemen van cultuureducatie in het beleidsplan of meerjarenplan van de organisaties (V008) merken we dan weer geen significant verschil tussen beide types van organisaties.

- **Wat verstaan de cultuur- en jeugdorganisaties precies onder 'cultuureducatie'?** (V005) Daarin verschillen de organisaties en instellingen die met hun cultuureducatie vooral volwassenen bereiken op een aantal punten significant van zij die eerder kinderen en jongeren bereiken. De eerste groep (volwassenen) interpreteert cultuureducatie in sterkere mate als **"leren over cultuur"**. Het aspect van iemand iets bijbrengen over cultuur (hetzij kunst, media, erfgoed, ...) blijkt bij die organisaties die vooral volwassenen bereiken dus sterker dan bij andere organisaties. Dit zou kunnen impliceren dat organisaties die vooral met volwassenen (cultuur)educatief werken vooral mikken op feiten- en declaratieve kennisoverdracht of – meer algemeen – op kennis vergroten als docloriëntatie en minder op doelen in verband met attitudes en vaardigheden. We komen hierop terug bij het punt 'Werkwijze en didactiek' van deze nota.

Organisaties met een cultuureducatief aanbod dat vooral minderjarigen bereikt, associëren hun cultuureducatieve inspanningen niet zozeer met "leren over cultuur" maar veeleer met **"cultuurbemiddeling"** (V005) (d.i. het procesgericht begeleiden van (doel)groepen naar en in

cultuur. Hierin zit niet noodzakelijk een educatieve component). Zij zien die cultuurbemiddeling en –begeleiding ook significant vaker als een essentiële opdracht van hun organisatie dan organisaties die vooral meerderjarigen bereiken met cultuureducatie (V006). De connotatie die cultuureducatie krijgt is dus enigszins anders naargelang de leeftijdsgroep die men aanspreekt.

- Het **educatief type van aanbod** verschilt echter niet significant naargelang de leeftijdsgroep die de organisaties met hun cultuureducatief aanbod bereiken. Hoewel op basis van het vorige zou kunnen verwacht worden dat organisaties die vooral cultuureducatie aan volwassenen aanbieden in sterkere mate de kaart zouden trekken van de ‘receptieve cultuureducatie’ en/of ‘reflectieve cultuureducatie’, blijkt dat uit de surveydata niet (V012). Let wel: receptieve en reflectieve cultuureducatie komen zeer vaak voor bij organisatie die veel volwassenen bereiken met hun cultuureducatie. 89,2% van die organisaties zeggen dat ze via cultuureducatie mensen zelf laten kijken, luisteren, lezen, ... naar of over bepaalde culturele producten (/ -ies) of creaties (= receptieve cultuureducatie). Dit aandeel is alleen niet significant hoger dan bij organisaties die vooral jongeren bereiken met hun cultuureducatieve werking, ook daar komt receptieve cultuureducatie vaak voor. Idem voor cultuureducatie in de vorm van mensen culturele producten (/ -ies) of creaties te laten *beschouwen*: erover nadenken, schrijven, praten en van gedachten wisselen (= reflectieve cultuureducatie). Ook de mate waarin het veld deze opdracht opneemt is niet afhankelijk van de leeftijdsgroep die men bereikt. Omdat het om een verband gaat, kan ook omgekeerd gesteld worden: de verschillende types van aanbod trekken geen ander leeftijdspubliek aan.
- Uit de *Veldtekening Cultuureducatie* bleek al dat veel organisaties de **intentie** hebben om in de toekomst (nog) meer aan cultuureducatie te doen. Het hebben van deze intentie blijkt gelijk ongeacht of de organisatie nu meer min-18-jarigen bereikt met haar cultuureducatieve aanbod of meer plus-18-jarigen. Dit heeft mogelijk ook te maken met het feit dat de didactiek bij volwassenen minder directe of althans andere begeleiding van de lesgever veronderstelt dan bij kinderen en jongeren.

2.3 Cultuureducatoren

- De inzet van **specifieke arbeidskrachten** spooft goed samen met enkele van de hierboven beschreven vaststellingen. De cultuur- en jeugdorganisaties die voor hun cultuureducatief aanbod vooral een publiek vinden bij de populatie van min-18-jarigen, die organisaties beschouwen zichzelf en hun werking vaker als ‘educatief’. Wat betreft de inzet van arbeidskrachten voor cultuureducatie zijn zij ook in sterkere mate gediend met medewerkers die hoofdzakelijk educatieve/(ped)agogische competenties hebben (V020), zo blijkt uit de respons. De organisaties die vnl. volwassenen bereiken verwachten van de medewerkers die werken aan cultuureducatie dan weer vaker ‘hoofdzakelijk **artistieke/culturele competenties**’. Dit ligt ook in lijn met de vaststelling dat deze organisaties vaker inzetten op een verdiepend aanbod dat wellicht ook meer artistiek-technische vaardigheden vereist (cf. verder).

2.4 Domeinen en disciplines

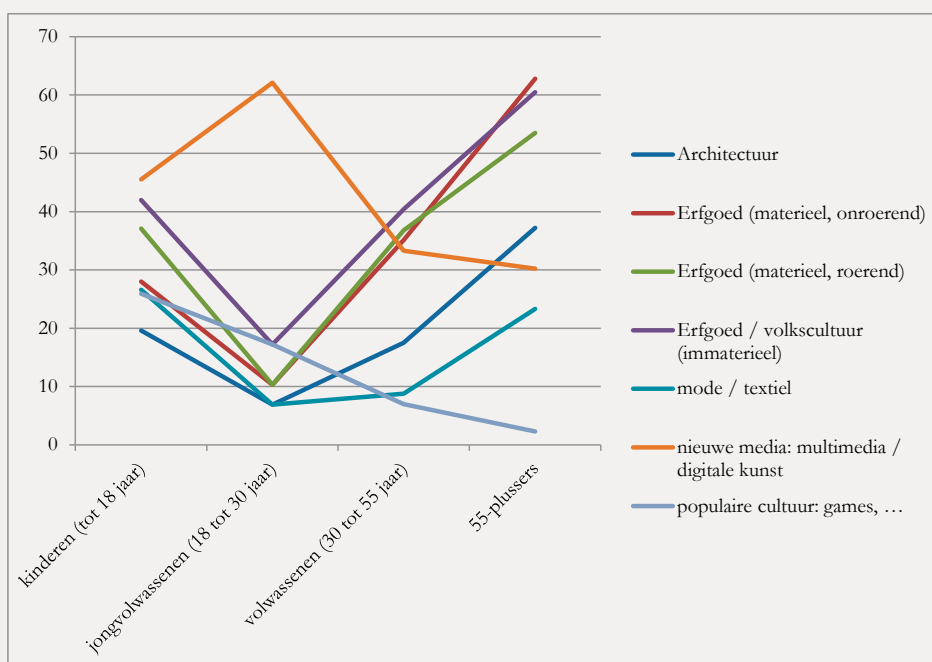
- Organisaties met een cultuureducatief aanbod dat sterk gericht is naar volwassenen, zijn gemiddeld **minder bezig met media** (V004) en minder met **media-educatie** (V010) dan de

organisaties waarvan jongeren in grote mate de effectieve afnemers van het cultuureducatieve aanbod vormen. Deze vaststelling is op zich niet verrassend gezien de sterke band die veel kinderen en jongeren hebben met multimedia en nieuwe media. Er blijkt ook een sterke samenhang tussen de leeftijd van het publiek waarop men zich richt met cultuureducatie en de specifieke discipline die in de cultuureducatieve werking/aanbod voorkomt. Zo zegt maar één op tien organisaties met een overwegend volwassen publiek in haar werking populaire cultuuruitingen zoals games te gebruiken, terwijl dat bij organisaties met een overwegend jonger publiek meer dan dubbel zo veel organisaties zijn.

- Ook voor deze disciplines inzake cultuureducatie gaat de vaststelling op dat organisaties met een overwegend jong publiek (tussen 0 en 18 jaar) deze meer aan bod laten komen dan organisaties met een ouder publiek (18 jaar of ouder): **film & televisie, mode en textiel, literatuur, ...** Dat literatuur ook in dit rijtje staat is wellicht te verklaren doordat bibliotheken zich met hun cultuureducatief aanbod hoofdzakelijk tot schoollopende jongeren wenden. Afgezet tegen het aantal organisaties dat zich naar min-18-jarigen richt, is het literatuureducatieve aanbod voor volwassenen in Vlaanderen erg beperkt. Dit sluit aan bij de vaststelling die – ook op basis van de interviews en focusgroepen – al in de *Veldtekening Cultuureducatie* werd gedaan: los van een aantal specifieke organisaties (Creatief schrijven, Stichting Lezen, ...) zijn er nagenoeg geen organisaties die zich inspannen voor literaire educatie of literaire socialisatie bij volwassenen (dit in tegenstelling tot bv. Angelsaksische landen). De specifieke educatieve inspanningen (wat iets anders is dan een collectie toegankelijk en aantrekkelijk maken) die bibliotheken doen naar volwassenen zijn – in verhouding met het aanbod naar kinderen en jongeren – beperkt.
- Iets gelijkaardig geldt voor **dans en beweging**. Dans en beweging komen als disciplines vaker voor bij organisaties die een jonger publiek aantrekken met hun cultuureducatief aanbod. Het verschil inzake aantal organisaties met een jeugdig publiek versus de organisaties die vooral een volwassen publiek aantrekken zijn op dat punt hoogsignificants (41,0% van de organisaties met een overwegend jeugdig publiek werkt rond dans en beweging terwijl 30,4% van de cultuur- en jeugdorganisaties met een overwegend volwassen publiek rond dans en beweging werkt). Toch zou men eigenlijk nog grotere verschillen kunnen verwachten. In het Deeltijds Kunstonderwijs bestaat het bereik van het dansaanbod voor maar liefst 91,8% uit jongeren onder de 18 jaar en slechts voor 8,2% uit meerderjarigen (cijfers schooljaar 2009-2010).
- Bij de disciplines of thema's **architectuur, mode en textiel, smaakcultuur, materieel erfgoed (monumenten, landschappen, sites, schilderen, beelden, boeken, munten, zegels, meubels, ...) en immaterieel erfgoed (dialecten, feesten, tradities, verhalen, ...)** merken we telkens een gelijkaardige tendens: deze disciplines/thema's worden vaak toegepast door organisaties die via hun cultuureducatie vooral minderjarigen bereiken. Daarna kent de aandacht voor die disciplines/thema's een terugval bij de organisaties die in belangrijke mate voor de 18-tot-30-jarigen werken, om vervolgens weer in stijgende lijn te worden opgenomen door cultuur- en jeugdorganisaties die vooral volwassenen, medioren en senioren bereiken met cultuureducatie. Het verband tussen het cultuureducatief werken rond erfgoed en het bereiken van medioren en senioren spreekt uit de cijfers erg duidelijk.
- Een tegengestelde tendens doet zich voor bij de **nieuwe media** (multimedia en digitale kunst). Naar verhouding veel organisaties die minderjarigen bereiken zijn op een cultuureducatieve wijze bezig met dit thema. Dat aandeel neemt nog toe onder de organisaties die een sterk bereik hebben bij de 18- tot 30-jarigen en valt daarna terug bij de organisaties die in hoofdzaak werken voor 30- tot 55-jarigen en de 55-plussers. De aandacht bij de organisaties voor 55-plussers voor het thema nieuwe media blijft echter nog wel opvallend hoger dan voor een thema als games.

Games zijn duidelijk iets dat enkel wordt opgenomen door organisaties die in hoofdzaak personen onder de 30 jaar bereiken.

- Uitgedrukt in een grafiek zien de hierboven beschreven tendensen er zo uit:

2.5 Bereik en deelnemers (op tweede of derde lijn)

- Het werken op de **tweede (of derde) lijn** betekent hier: het cultuureducatief aanbod dat zich richt naar andere organisaties of intermediairen (bv. leraren, DKO-lesgevers, begeleiders, monitoren, gidsen, ...). Uit de analyses in het rapport *Veldtekening Cultuureducatie* bleek al dat het werken aan cultuureducatie op de tweede lijn bij veel cultuur- en jeugdorganisaties gebeurt. Het gaat om educatief werk (opleiding, bijscholing, ...) van leerkrachten, monitoren, gidsen, ... Uit de verdere analyses blijkt dat organisaties die met hun cultuureducatieve initiatieven en werking in sterkere mate kinderen en jongeren bereiken, ook sterk inzetten op het cultuureducatief werken met en voor leraren uit het kleuter-, lager of middelbaar onderwijs (V024). Dit type van tweedelijnswerk is wellicht vanzelfsprekend: door de leerkracht warm te maken en inzicht bij te brengen over een bepaald aanbod kan men ook de leerlingen van die leerkracht bereiken. Ook de respons op een andere vraag (V025) bevestigt deze tendens: alle cultuur- en jeugdorganisaties met een cultuureducatief voor min-18-jarigen zeggen samen dat gemiddeld 44,5 procent van hun cultuureducatief aanbod gebeurt voor / gericht is naar / op vraag is van onderwijsinstellingen. Dat is bijna dertig procent meer dan het gemiddelde van de organisaties

die in hoofdzaak volwassenen bereiken. Het samenwerken met onderwijsinstellingen is als aanzet tot of gevolg van het werken met min-18-jarigen duidelijk een vanzelfsprekendheid.

- Bij het cultuureducatief werken met en voor **werknemers van culturele organisaties** (bv. musea, theaters, cultuurcentra, kunstcentra, bibliotheken, ...) zijn significant meer cultuur- en jeugdorganisaties betrokken die vooral een volwassen publiek bereiken dan cultuur- en jeugdorganisaties die in hoofdzaak een minderjarig publiek bereiken. Bij veel van deze organisaties is het publiek dat men rechtstreeks (op de eerste lijn) wil bereiken met het cultuureducatieve werk (bv. nabespreking, educatieve tentoonstelling, lezingen, ...) vaak ook in meerderheid een volwassen publiek. Dat blijkt ook uit de vraag rond samenwerking (V028). De bivariate analyses uit de studie *Veldtekening Cultuureducatie* toonden al aan dat organisaties op het vlak van cultuureducatie vooral geneigd zijn om samen te werken met organisaties van hetzelfde type. Culturele organisaties die sterk cultuureducatief werken met volwassenen zijn dus ook in belangrijke mate verantwoordelijk voor het bijspijkeren van de kennis, competenties en vaardigheden van de cultuureducatieve medewerkers van andere culturele organisaties.
- Een interessante vaststelling omtrent het werken op de tweede lijn kan ook gemaakt worden op basis van de vraag rond **deskundigheidsbevordering** (V031): *heeft uw organisatie nood aan vormen van opleiding, vorming, train-the-trainer, deskundigheidsbevordering, masterclasses, ... op het vlak van cultuureducatie?* Het antwoordpatroon op die vraag is verschillend naargelang de leeftijdsgroep die de organisaties met hun cultuureducatief werk in hoofdzaak bereiken. De organisaties waarvan het bereikte publiek van hun cultuureducatie voor meer dan 70% uit volwassenen bestaat, hebben opvallend méér behoefte aan vormen van opleiding, vorming, ... m.b.t. cultuureducatie dan andere organisaties (47,9% versus 34,8%). Dit is een sterke indicator dat veel organisaties hun cultuureducatief werk met volwassenen nog verder op punt willen stellen. Mogelijk wordt het educatief begeleiden, opleiden, ... van volwassenen op het vlak van kunst, media, erfgoed, ... ook als moeilijker of minder vanzelfsprekend ervaren dan het educatief werken met kinderen.

2.6 Werkwijze en didactiek

- Cultuur- en jeugdorganisaties met een cultuureducatief aanbod dat een sterke afzet vindt bij min-18-jarigen zetten meer dan andere organisaties in op **media als inhoud of onderwerp** van cultuureducatie. Dit betekent verrassend genoeg niet dat zij meer dan andere organisaties ook **audiovisuele educatieve middelen** gebruiken bij cultuureducatie (V013). Met audiovisuele educatieve middelen bedoelen we hier het hele gamma van websites, tv-programma's, video's, cd's, cd-rom's, ... Deze worden door organisaties met een cultuureducatieve werking/aanbod voor jongeren vaak als educatieve tools ingezet (67,9% van de organisaties doet dat), maar de cultuur- en jeugdorganisaties met een sterke cultuureducatieve werking/aanbod voor volwassenen gebruiken deze tools zeker niet minder (70,1% van de organisaties). Waar wel een significant verschil is op te tekenen, is in de mate waarin **papieren educatieve middelen** worden gebruikt (boeken, artikels, lesmappen, ...) bij processen van cultuureducatie. Meer organisaties met een cultuureducatief aanbod dat wordt afgenomen door min-18-jarigen gebruiken deze papieren hulpmiddelen (81,1%) dan dat er organisaties met een cultuureducatief aanbod dat in overwegende mate plus-18-jarigen bereikt deze middelen gebruiken. We kunnen – enigszins veralgemenend – stellen dat de papieren leermiddelen zeker niet uit de mode zijn wanneer men aan cultuureducatie doet bij peuters, kleuters en leerplichtige jongeren en dat audiovisuele tools niet enkel voor die leeftijdsgroep worden gebruikt maar algemeen “*common practice*” zijn in de niet-formele cultuureducatie.

- Wat minder verrassend is, is dat de groep van organisaties die in hoofdzaak voor kinderen en jongeren cultuureducatief werk doen veel vaker **'spel of spelvorm'** en ook vaker **'workshop / atelier'** als methodiek of werkvorm gebruiken. Dat terwijl organisaties die in hoofdzaak of uitsluitend 18-plussers bereiken met hun cultuureducatieve initiatieven significant vaker terugrijpen naar **'Symposium / conferentie / congres'** als methode of werkvorm (V013). Los van deze verschillen merken we echter in de onderstaande tabel, met per groep van organisaties een top tien van de meest voorkomende methodieken /werkvormen, geen in het oog springende verschillen. Methodisch lijken organisaties die zich richten tot 18-plussers niet al te drastisch te verschillen van organisaties die vooral minderjarigen bereiken.

V013	Vooraf min-18 jarigen Cultuur- en jeugdorganisaties die aangeven met hun cultuureducatief aanbod voor minder dan 70% volwassenen te bereiken	Vooraf plus-18-jarigen Cultuur- en jeugdorganisaties die aangeven met hun cultuureducatief aanbod voor 70% of meer deze groepen (jongvolwassenen, volwassenen, medioren en senioren) te bereiken
Welke methodieken / werkvormen hanteert uw organisatie bij cultuureducatie? (TOP TIEN)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Educatieve middelen (papier): boeken, artikels, lesmap, ... 2. Lezing / presentatie / gesprek / voorlees- en vertelsessie 3. Educatieve middelen (audiovisueel): website, tv-programma's, video's, cd's, cd-roms, ... 4. Workshop / atelier 5. Rondleiding / wandeling / gidsbeurt 6. Voorstelling / productie 7. Project 8. Spel of spelvorm 9. Opleiding / cursus (langer lopend dan workshop / atelier / lezing) 10. Feest / revue / open podium 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Lezing / presentatie / gesprek / voorlees- en vertelsessie 2. Educatieve middelen (papier): boeken, artikels, lesmap, ... 3. Educatieve middelen (audiovisueel): website, tv-programma's, video's, cd's, cd-roms, ... 4. Rondleiding / wandeling / gidsbeurt 5. Workshop / atelier 6. Project 7. Voorstelling / productie 8. Opleiding / cursus (langer lopend dan workshop / atelier / lezing) 9. Masterclass (= opleiding voor semi-professionelen) 10. Feest / revue / open podium

- De data wijzen verder uit dat naarmate de best bereikte leeftijdsgroep van de organisaties in leeftijd stijgt, de methodiek van **'lezing / presentatie / gesprek / voorlees- en vertelsessie'** steeds vaker voorkomt in de cultuureducatieve werking. Een **'rondleiding / wandeling / gidsbeurt'** blijkt vaak voorkomend bij alle groepen van organisaties behalve bij die organisaties die zich in belangrijke mate richten tot 18- tot 30-jarigen. Mogelijk spreekt die methodiek net die leeftijd minder aan, terwijl **'workshops/ateliers'** bij die specifieke leeftijdsgroep wel opvallend vaak voorkomend is.
- Veel cultuureducatie voor kinderen en jongeren impliceert een vorm van "groeien in cultuur" in de betekenis dat de cultuureducatie vooral gericht is op **initiatie** (= iedereen kan deelnemen los van voorkennis, talent, eerdere educatieve ervaring of deelname aan ander aanbod van de organisatie). Op de vraag hoeveel procent van het cultuureducatieve aanbod gericht is op initiatie antwoorden de cultuur- en jeugdorganisaties die vooral kinderen en jongeren bereiken gemiddeld 78% (V015). Bij de cultuur- en jeugdorganisaties die met hun cultuureducatieve aanbod vooral volwassenen bereiken, ligt dat gemiddelde net 10% lager. Dat is nog aanzienlijk – ongeacht de leeftijdsgroep is het initiatieaanbod dus steeds groter dan het **verdiepende aanbod** – maar het toont ook aan dat organisaties die vaker met en voor volwassenen werken gemiddeld een groter verdiepend aanbod kennen (= deelname kan op voorwaarde van voorkennis, talent, eerdere educatieve ervaring of deelname aan ander aanbod van de organisatie). Dit is logisch wanneer men ervan uit gaat dat men eerst een basis cultureel

kapitaal met opdoen (via initiatieaanbod) om later, en dus ook op latere leeftijd, dat aanbod te kunnen verdiepen (bv. specialisatie in een bepaalde discipline). Bij cultuur- en jeugdorganisaties die vooral met volwassenen werken is, naar hun eigen inschatting, gemiddeld 31% van alle cultuureducatief aanbod verdiepende aanbod.

- Kijken we nu verder naar de **doeloriëntaties** van cultuureducatieve initiatieven (V017). Anders gesteld: wat willen cultuur- en jeugdorganisaties met hun cultuureducatief aanbod bereiken bij de deelnemers/eindgebruikers? Uit de data verzameld door middel van de survey blijkt dat de doelen die organisaties koppelen aan hun cultuureducatieve aanbod, niet erg verschillen naargelang de mate waarin ze voor min-18-jarigen dan wel voor plus-18-jarigen werken. De doeloriëntaties zijn dus maar in beperkte mate afhankelijk van de leeftijdscategorie van het bereikte publiek. De **kennisdoelen** (= culturele materies, disciplines, stromingen, ... leren kennen; via culturele middelen zichzelf en anderen leren kennen; via cultuur maatschappelijke groepen, systemen en culturen leren kennen) komen als type van doelen het vaakste voor, zowel bij organisaties die werken voor volwassenen als – en dat is meer verwonderlijk – bij de organisaties die vooral voor minderjarigen werken. Er is geen statistisch verschil tussen beide types van organisaties inzake aandacht voor dit doel. Wel zien we dat organisaties die vooral met en voor volwassenen op een cultuureducatieve manier werken, minder dan de andere organisaties op **cultuurgerichte attitudedoelen** mikken (= cultuur of culturele uitingen leren appreciëren). Dit type van attitudeverandering wordt blijkbaar meer nagestreefd wanneer men werkt met kinderen en jongeren dan wanneer men met volwassenen werkt, al zien we in de data ook weer een stijgende aandacht voor het leren appreciëren van cultuur of culturele uitingen eenmaal men de leeftijd van 30 jaar voorbij is.
- Hetzelfde geldt voor **persoonsgerichte vaardigheidsdoelen**. We spreken dan met name over via cultuur de eigen creativiteit ontwikkelen. Bij organisaties die in overwegende mate werken met en voor volwassenen komt dit doel significant minder voor (42,8%) dan bij organisaties die werken met kinderen en jongeren (64,2%). Het nastreven van het ontwikkelen van ‘eigen creativiteit’ wordt bij minderjarigen dus blijkbaar vaker als een na te streven doel gezien. Ook bij jongvolwassenen is dat nog het geval. Bij bijvoorbeeld de organisaties die in hoofdzaak werken voor medioren en senioren is dit vaardigheidsdoel al veel minder aan de orde. We vatten de bevindingen rond de doeloriëntaties samen in de onderstaande tabellen. De significante verschillen tussen organisaties die vooral voor kinderen en jongeren werken versus zij die vooral voor volwassenen werk zijn cursief en onderlijnd.

	Cultuur als doel		Cultuur als middel	
	Cultuurgerichte doelen	Persoonsgerichte doelen	Maatschappelijk gerichte doelen	
Kennisdoelen	Culturele materies, disciplines, stromingen, ... leren kennen	Via culturele middelen zichzelf of anderen leren kennen	Via cultuur maatschappelijke groepen, systemen en culturen leren kennen	
Doelen i.v.m. attitudes	<i>Cultuur of culturele uitingen leren appreciëren</i>	Via cultuur de zelfwaardering/emancipatie van een persoon verhogen (empowerment) en houdingen tegenover anderen en de wereld ontwikkelen	Via cultuur houdingen tegenover maatschappelijke groepen, systemen en culturen ontwikkelen	
Doelen i.v.m. vaardigheden	Cultuur (leren) opzoeken (als toeschouwer), het proces van cultuur ervaren, zelf cultuur maken	<i>Via cultuur de eigen creativiteit ontwikkelen</i>	Via cultuur maatschappelijke situaties proberen te begrijpen of te beïnvloeden	

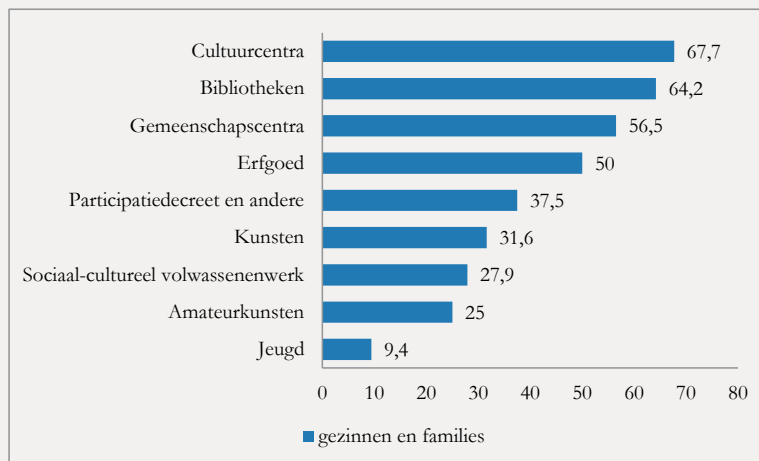
	Cultuur als doel	Cultuur als middel	
	Cultuurgerichte doelen	Persoonsgerichte doelen	Maatschappelijk gerichte doelen
Kennisdoelen	-18 = +18	-18 = +18	-18 = +18
Doelen i.v.m. attitudes	<u>-18 > +18</u>	-18 = +18	-18 = +18
Doelen i.v.m. vaardigheden	-18 = +18	<u>-18 > +18</u>	-18 = +18

- Het **detecteren van culturele (top)talenten** is – zo bleek al uit de *Veldtekening cultuureducatie* – niet iets waar veel cultuur- en jeugdorganisaties naar streven wanneer ze cultuureducatie aanbieden (V017). Enkel bij die organisaties die in sterke mate 18- tot 30-jarigen aanspreken blijkt dat aan de orde, meer dan bijvoorbeeld bij de organisaties die in hoofdzaak een publiek hebben dat nog geen 18 jaar is!

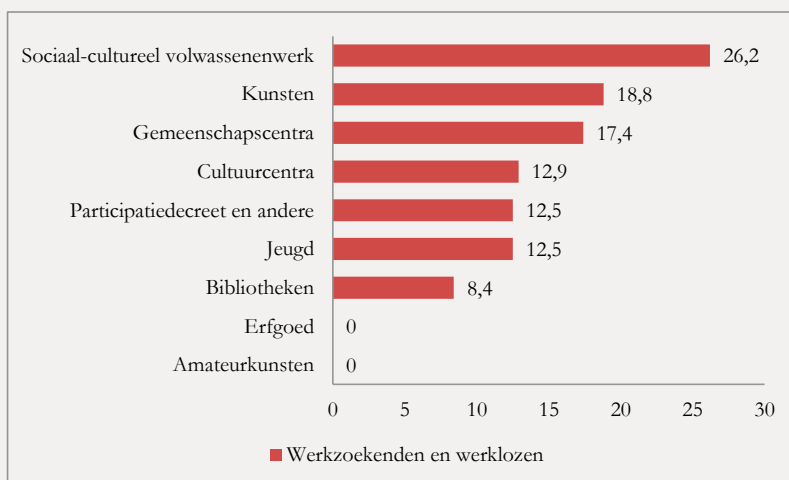
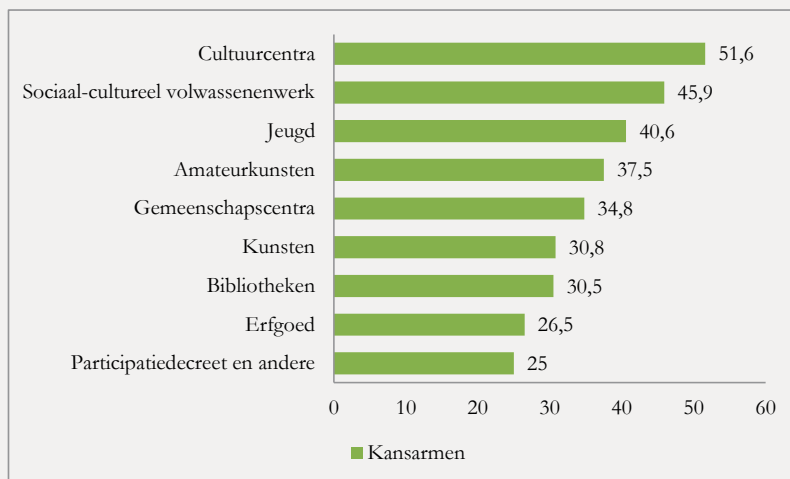
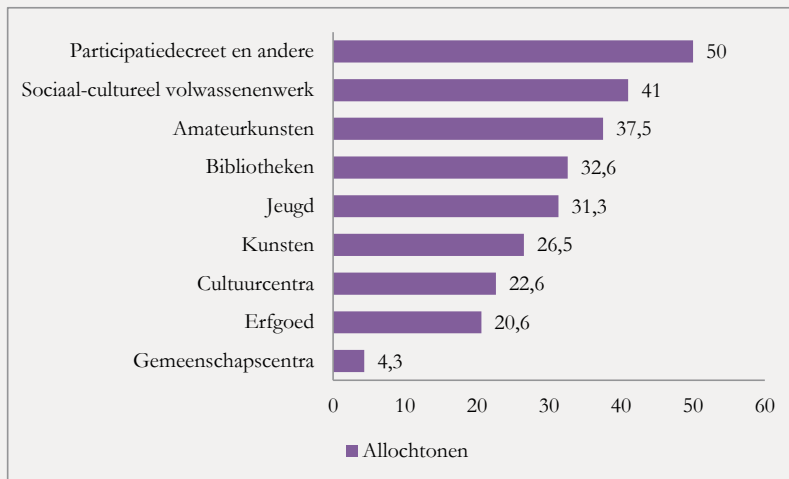
2.7 Drempelverlagende inspanningen

- In de onderstaande tabellen kijken we specifiek naar de drempelverlagende inspanningen die de gesubsidieerde cultuur- en jeugdsectoren doen voor hun cultuureducatief aanbod op de eerste lijn.

Veldtekening cultuureducatie (V022): Doet uw organisatie in haar cultuureducatief aanbod “op de eerste lijn” specifieke drempelverlagende inspanningen voor bepaalde groepen?

- Veel organisaties met cultuureducatief aanbod doen speciale drempelverlagende inspanningen voor **gezinnen en families**. Vnl. in het lokaal cultuurbeleid en erfgoedsector is dat aandeel groot. Dus hoewel bibliotheken en cultuurcentra het aandeel volwassenen deelnemers aan hun cultuureducatief aanbod lager inschatten dan andere subsectoren (cf. vorige vraag) doen ze toch (of net daarom) – meer dan andere sectoren - bijzondere inspanningen om net gezinnen en families aan te trekken. Via de gezinnen en families bereiken zij ook de volwassenen.

- Het aandeel organisaties met cultuureducatief aanbod dat, wat betreft dat aanbod, speciale drempelverlagende inspanningen doet voor werkzoekenden en werklozen is opmerkelijk lager dan bij andere groepen, zoals kansarmen en allochtonen.

2.8 Samenwerking

- Afhankelijk van de globale leeftijdscategorie die men bereikt met cultuureducatie, kunnen de **samenwerkingspartners** van cultuur- en jeugdorganisaties rond het facet van cultuureducatie enigszins verschillen (V028, referentiejaar 2010). Zo kennen de organisaties die vooral volwassenen bereiken met hun cultuureducatieve werk *meer* dan de andere organisaties samenwerkingen met:
 - archieven / bewaarbibliotheken;
 - bioscopen;
 - musea en museale koepels.
- Ze kennen, in vergelijking met de cultuur- en jeugdorganisaties die vooral jongeren bereiken met hun cultuureducatieve werking, wel significant *minder* samenwerkingen met:
 - bibliotheken;
 - circus(scholen);
 - cultuurbeleidscoördinatoren;
 - basisscholen (kleuter en/of lager onderwijs);
 - middelbare scholen;
 - aanbieders en ondersteuners van levenslang leren (bv. Syntra, beroepsopleiding, CVO, centra voor basiseducatie, pedagogische begeleidingsdiensten, ...);
 - academies (DKO);
 - verenigingen en bewegingen voor kinderen en jongeren (sociaal-cultureel werk voor jeugd);
- Voor heel wat andere cultuur- en jeugdorganisaties zijn er *geen significante verschillen* vast te stellen in de mate waarin er mee wordt samengewerkt met het oog op cultuureducatie: *aanbieders van kunst- of cultuureducatie, amateurkunstorganisaties, bedrijven, culturele instellingen, cultuur- en gemeenschapscentra, erfgoedverenigingen of koepels, erfgoedcellen of –convenants, internationale organisaties, kunstencentra, kunstorganisaties, kunstenaars, media/productiebureaus/uitgeverijen, hoger onderwijs, organisaties voor etnisch-culturele minderheden, private commerciële aanbieders van cultuureducatie (bv. privé dansscholen), private/commerciële handelaars in kunst en cultuur (bv. galleries), steden en gemeenten, steunpunten / expertisecentra / belangenorganisaties / federaties / samenwerkingsverbanden, sociale organisaties, welzijnsorganisaties, buurt- en samenlevingsopbouw, toerisme en horeca, verenigingen en bewegingen voor volwassenen, vormingsinstellingen voor volwassenen, volkshogescholen/ Vormingplus-centra, ...*
Op een aantal punten is deze reeks organisaties opmerkelijk. Zo is het verrassend dat organisaties die met hun cultuureducatief werk vooral volwassenen bereiken, niet significant meer samenwerken met volwassenenorganisaties zoals volkshogescholen, verenigingen en bewegingen voor volwassenen, ... dan andere organisaties die in grotere mate met kinderen en jongeren werken.
- Tot slot geven we voor beide groepen van organisaties de **top tien van de meest geconsulteerde partners op het vlak van cultuureducatie** in 2010 (gaande van 1 als meest mee samengewerkt, 2 als op één na meest mee samengewerkt, ...):

	Vooraf min-18 jarigen	Vooraf plus-18-jarigen
	Cultuur- en jeugdorganisaties die aangeven met hun cultuureducatief aanbod voor minder dan 70% volwassenen te bereiken	Cultuur- en jeugdorganisaties die aangeven met hun cultuureducatief aanbod voor 70% of meer deze groepen (jongvolwassenen, volwassenen, medioren en senioren) te bereiken
Met welke organisatie(s) werkte u het voorbije jaar (2010) samen op het vlak van cultuureducatie?	<ol style="list-style-type: none"> 1. Onderwijs: basisscholen (kleuter en/of lager onderwijs) 2. Aanbieders van kunst- of cultuureducatie (uit de kunstensector, erfgoedsector of sociaal-cultureel werk voor jeugd of volwassenen) 3. Cultuur- en gemeenschapscentra 4. Onderwijs: middelbare scholen 5. Bibliotheken 6. Cultuurbeleidscoördinatoren 7. Kunstenaars 8. Steden en gemeenten 9. Onderwijs: academies / conservatoria in het deeltijds kunstonderwijs (DKO) 10. Media / productiehuizen / uitgeverijen / ... 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Aanbieders van kunst- of cultuureducatie (uit de kunstensector, erfgoedsector of sociaal-cultureel werk voor jeugd of volwassenen) 2. Cultuur- en gemeenschapscentra 3. Kunstenaars 4. Media / productiehuizen / uitgeverijen / ... 5. Steden en gemeenten 6. Bibliotheken 7. Verenigingen en bewegingen voor volwassenen (sociaal-cultureel volwassenenwerk) 8. Kunstenorganisaties (theatergezelschap, muziekclub, muziekensemble, werkplaats, festival, ...) 9. Volkshogescholen / Vormingplus-centra 10. Musea en museale koepels

3 | Kenmerken van de organisaties die met hun cultuureducatief aanbod in belangrijke mate meerderjarigen bereiken: logistische regressie

- Aan de hand van een **logistische regressie** werd nagegaan welke kenmerken samenhangen met de mate waarin de bereikte leeftijdsgroep inzake cultuureducatie voor meer of minder dan 70% uit volwassenen bestaat. Concreet werden alle variabelen die blijkens de bivariate analyses significant samenhangen met die leeftijdsopdeling, in één en hetzelfde model gestopt. Op die manier blijkt wat de ‘voorspellende’ waarde is van die verschillende kenmerken, gecorrigeerd voor de andere variabelen in het model¹. Omwille van het grote aantal significante variabelen, werden wel een aantal minder relevante voorspellers die bovendien vaak uit heel veel subvragen bestonden, niet meegenomen in het model, namelijk V016, V018, V023, V028 (antwoordopties 3, 5, 6, 7, 10, 17, 19, 20, 22, 23, 31) en V029 (antwoordopties 5.2, 8.2, 10.2, 12.2, 13.2, 14.2, 15.2, 17.2). Ook de vraag V024 werd niet meegenomen in het definitieve model, omdat die enkel beantwoord werd door de organisaties met een tweedelijnsaanbod, wat de groep te sterk zou reduceren. Uit het eerder wél opnemen van die variabele bleek trouwens dat het effect niet langer significant was in combinatie met de andere variabelen.
- Op basis van deze regressie blijkt dat, wanneer een organisatie voor minstens 70% deelnemers bereikt die 18 jaar of ouder zijn, er een duidelijk **kleiner aandeel van het cultuureducatieve aanbod gebeurd voor / gericht is naar / op maat is van / op vraag is van onderwijsinstellingen**. Dit bevestigt de eerdere bivariate vaststelling en is logisch gezien de andere organisaties hun jonger publiek wellicht in belangrijke mate bereiken via de scholen. Verder blijkt dat deze organisaties met een sterk volwassen bereik minder dan de andere organisaties als doel hebben om **cultuur of culturele uitingen te leren appreciëren of via cultuur de eigen creativiteit** te ontwikkelen. Organisaties die meer met jeugd werken, zetten dus gemiddeld meer in op deze aspecten. Deze eerste drie effecten zijn de meest significante in het regressiemodel.
- Qua gebruikte methodieken blijven twee werkvormen toch duidelijk in verschillende mate gebruikt worden door de twee groepen organisaties. Waar de organisaties met een sterk bereik inzake minderjarigen meer **‘een spel of spelvorm’** gebruiken bij het werken rond cultuureducatie, gebeurt dat bij organisaties met een bereik dat voor 70% of meer uit volwassenen bestaat merklijk meer aan de hand van **‘symposia/conferenties/congressen’**. Deze beide resultaten zijn opnieuw weinig verrassend en bevestigen eerdere bivariate vaststellingen.
- Ook qua specifieke **drempelverlagende inspanningen** voor het cultuureducatief aanbod op de eerste lijn noteren we twee significante verschillen. Waar de organisaties die met

¹ De techniek van de logistische regressie komt er in essentie op neer dat de kans op een gebeurtenis wordt voorspeld gebruik makend van verschillende elementen. De gebeurtenis is de afhankelijke variabele (ook wel de te verklaren variabele) en is hier het al dan niet sterk bereiken van plus-18-jarigen via een cultuureducatief aanbod. De elementen die worden ingebracht in het regressiemodel om de afhankelijke variabele te ‘voorspellen’ zijn de onafhankelijke variabelen (ook wel verklarende variabelen genoemd). Door het samen brengen van verschillende variabelen controleren we het effect van elke variabele afzonderlijk voor mogelijke effecten van de andere variabelen. We krijgen zo een zicht op het netto-effect van een bepaalde antwoord of bepaalde kenmerken, of anders gezegd: het effect na controle voor alle andere effecten.

cultuureducatie vooral min-18-jarigen bereiken, vaker aangeven dat ze geen specifieke drempelverlagende inspanningen leveren, doen ze dit tegelijkertijd wel vaker specifiek gericht naar **gezinnen en families!** Wat dat laatste punt betreft is het moeilijk na te gaan in welke richting dit verband loopt. Maakt het meer bezig zijn met kinderen en jongeren (en wellicht dan ook gezinnen), organisaties gevoelig voor de drempels die er nog bestaan voor gezinnen en families of is het net door de inspanningen die ze leveren om drempelverlagend te werken naar gezinnen dat ze er net meer in slagen om een jong publiek te bereiken? Dat de andere specifieke antwoordalternatieven bij deze vraag in meer of mindere mate expliciet verwijzen naar categorieën van volwassenen (bv. vrouwen, mannen, werkzoekenden, kansarmen, enz.), kan ertoe geleid hebben dat de organisaties met een jeugdig bereik vaker de optie ‘geen specifieke inspanningen’ hebben aangeduid.

- Tot slot vermelden we dat de organisaties die met cultuureducatie in hoofdzaak kinderen en jongeren bereiken wat vaker de nood vermelden aan **infrastructurele ondersteuning**. Dit niet zo gemakkelijk te situeren effect is echter slechts randsignificant.

4 | Vaststellingen uit de SWOT-analyse m.b.t. leeftijdscategorie volwassenen

We sommen tot slot een aantal elementen op uit de sectorale SWOT-analyse die deel was van de *Veldtekening Cultuureducatie*. Het gaat om elementen die ons specifiek relevant lijken voor volwassenen. Ze worden uitgebreid toegelicht in het rapport zelf.

- **S2: Het zeer brede bereik van wat betreft leeftijd.** Het cultuureducatieve aanbod binnen de domeinen Cultuur en Jeugd bereikt voor een belangrijk deel volwassenen. De cultuureducatie in de vrije tijd kan op dit punt “breder” werken dan cultuureducatie in het leerplichtonderwijs. Toch is ook het imago van veel cultuureducatief aanbod in cultuur- en jeugdsector nog wel: “het zal wel voor de kinderen bedoeld zijn”.
- **S7. Sterk in tweedelijnswerk: een bewuste investering in opleiding van intermediairen.** Het cultuureducatief werk op de tweede lijn is bijna per definitie een werk gericht naar volwassenen (leerkrachten, docenten, gidsen, ouders, kinderverzorgers, ...). Een duidelijker taakverdeling omtrent dat tweedelijnswerk (wie mag hen opleiden (decretaal barrières), wie heeft de opdracht hen op te leiden, ...) lijkt aangewezen.
- **W2. Het onaantrekkelijke statuut en arbeidsvoorwaarden voor cultuureducatoren.**
- **O2. Een sterk maatschappelijk draagvlak voor levenslang en levensbreed leren en een sterke wil bij individuen om individuele competenties bij te spijkeren.** Er is een sterk maatschappelijk (beleidsmatig) draagvlak. Bij individuen is een sterke tendens naar blijvende zelfontplooiing, zowel competentiegericht als persoonsgerichte ontplooiing. Dat speelt in de kaart van cultuureducatie. Niet enkel de gesubsidieerde cultuur- en jeugdsector maakt daar gebruik van, ook bv. private (commerciële) kunsteducatieve organisaties (turnclubs met dansaanbod, fabrikanten en winkels met specifieke workshops, private lesgevers (bv. zwart circuit van bv. muzieklesgevers), commerciële aanbieders (bv. de enorme boom van commerciële dansscholen n.a.v. populaire tv-programma's) en bijvoorbeeld ook opleiders in het brede volwassenenonderwijs (bv. creatieve opleidingen bij VDAB, syntra en CVO's, bijscholingsmodules m.b.t. cultuur en alumniwerkingen van universiteiten, ...).
- **O3. Het cultuureducatief werken met nieuwe groepen in een veranderende maatschappij.** Maatschappelijke tendensen zoals ontgroening en vergrijzing, migratie en interculturalisering, economische dualisering en crisis, ... stellen een aantal specifieke uitdagingen aan het cultuureducatieve werk (zowel de inhoud als de organisatie). Deze behoeven een doordachte reactie bij kinderen maar zeker ook bij volwassenen.
- **O6. De nieuwe mogelijkheden tot samenwerking met nieuwe sectoren (profit, sociale economie, ...).** Cultuur- en jeugdorganisaties werken op het vlak van cultuureducatie vaak samen ('actieve samenwerkers'). De interesse van andere sectoren (profit, sociale economie, ...) die vandaag al bestaat (cf. creatieve industrieën, publiek-private samenwerkingen, cultuursponsoring, grote cultuurevenementen, ...) biedt een inrijpoort voor educatie.

- *T8. De gebrekkige profielbeschrijving van de beroepscultuureducator en het ontbreken van een centrale opleiding voor cultuureducatoren.*
- *T9. De 'verfreelancing' van de arbeidspool voor cultuureducatie*
- *T10. Het gebrek aan cultuureducatiekritiek/kritisch-methodische (zelf)reflectie*

Bibliografie

Holden, J. (2008). *Culture and Learning: Towards a New Agenda*. London: Demos

Vermeersch, L. & Vandenbroucke, A. (2001). *Veldtekening cultuureducatie. Beschrijvende studie met evaluatieve SWOT-analyse*. Leuven: HIVA-KULeuven.

Colofon

Deze conceptnota kwam tot stand in de schoot van een beleidsdomein overschrijdende werkgroep cultuur, jeugd en onderwijs, samengesteld uit raadgevers van de kabinetten van ministers Schauvliege en Smet en medewerkers van het Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media, het Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen, het Departement Onderwijs & Vorming en CANON Cultuurcel.

Met welgemeende dank aan alle organisaties die inhoudelijke input en beeldmateriaal aanleverden.

FOTOGRAFIE

Cover: © Iris Verhoeyen
p. 8: © WISPER – Tuur Uytenhove
p. 16: © vtbkultuur – Dirk Kerstens
p. 30: © KMSKA – Jesse Willems
p. 38: © KMSKA – Jesse Willems
p. 58 – linksboven: © Vormingplus Brugge – Marc Quartier
p. 58 – rechtsboven: © MHKA
p. 58 – linksonder: © Halewynstichting – Eileen Vancraenenbroeck
p. 58 – rechtsonder: © Citizenne – Michael De Lausnay
p. 68 – linksboven: © Kunstendag voor Kinderen – Artur Eranosian
p. 68 – rechtsboven: © MHK
p. 68 – linksonder: © Artforum – naam fotograaf volgt nog
p. 68 – rechtsonder: © De Veerman
p. 76: © VFG – Vereniging personen met een handicap vzw

COÖRDINATIE

Marijke Verdoodt – ACCE (Vlaams ministerie van Cultuur, Jeugd, Sport en Media)

VORMGEVING

Guy Adam – Vlaamse overheid - AFM - Digitale Drukkerij

DRUK

Franky Van Varenberg – Vlaamse overheid - AFM - Digitale Drukkerij